

Dubniczky Zsolt, Kutasi Zsuzsanna

ZÖLD ÉRTÉKEINK NYOMÁBAN

Az ELTE K21 Minőségirányítási Koordinációs Bizottság Zöld könyvtár munkacsoportjának az Egyetemi Könyvtári Szolgálat könyvtáraiban lefolytatott fenntarthatósági kultúra felmérése 2018-ban

Zsolt Dubniczky, Zsuzsanna Kutasi: Green library survey at ELTE University Library Service The Green Library Working Group of the ELTE K21 Quality Management Coordination Committee conducted a green library survey in the major libraries within the network of the University Library Service, and at an institute library in the spring and summer of 2018.

The primary purpose of the survey was on the one hand to examine the environmental culture of libraries with respect to sustainability and environmental awareness and, on the other hand, to present the green values of the network and its larger libraries which enhance corporate social responsibility.

The survey consisted of two parts:

- a) a questionnaire of almost 100 questions that we have prepared
- b) an audit involving taking photos, and a personal visit to each library that filled out the questionnaire

During the evaluation, the responses received were grouped into three large thematic units (building and location, operation and service, green library management) according to the characteristics of the green library, and within these, even smaller sub-units were identified, and the evaluation of the given institution or library network was carried out on the bases of these.

The data of the indicator system supporting the assessment of sustainability were quantified – to enable us to measure it. This enhanced our work and insured its consistency, and the possibility to make diagrams.

Fenntarthatósági kultúra felmérés az ELTE könyvtári hálózatában

Az ELTE Könyvtári Tanácsának K21 Minőségirányítási Koordinációs Bizottság Zöld könyvtár munkacsoportja az Egyetemi Könyvtári Szolgálat (továbbiakban EKSZ) hálózatán belül működő nagyobb könyvtárakban – az Egyetemi Könyvtárban, az egyes karok kari és központi könyvtáraiban, valamint egy intézeti könyvtárban – 2018 tavaszán és nyarán zöld könyvtári felmérést végzett, amelyben elsősorban az intézmények ökológiai fenntarthatóságát vizsgálta.

A felmérés két részből állt:

- a) kérdőív elkészítése és kiküldése,
 - b) auditálás, fényképfelvételek készítése.
- a) Munkacsoportunk 2017-ben határozta el, hogy egy felmérés lefolytatásával elősegíti és bemutatja a hálózat zöld könyvtári intézkedéseit. Ebben az évben összeállítottunk egy általunk szerkesztett, közel száz kérdést/indikátort tartalmazó kérdőívet *Az Egyetemi Könyvtári Szolgálat könyvtári hálózatának környezeti fenntarthatósági felmérése (2017)* címmel (2. sz. melléklet), amelyben a kérdéseket három témakör alapján rendeztük el:
- 1) A könyvtár épülete
 - 2) Működés és szolgáltatás
 - 3) Szemléletformálás/a környezeti tudatosság elősegítése. Környezeti menedzsment és kommunikáció.

A fenntarthatóság felmérését támogató indikátorrendszer adatait – hogy azok kiértékelhetőek legyenek – számszerűsítettük, ami a munkánkat segítve az egységességet tette lehetővé. Az egyes kérdések maximálisan 4 pontot értek. Voltak köztük olyanok, amelyekre – a kérdés/indikátor tartalmától függően – csak 0 vagy 4; 0, vagy 2, vagy 4, illetve 0-tól 4-ig szabadon választható pontot lehetett adni. Ez utóbbiból volt a legtöbb. A pontozást maguk a könyvtárak végezték el a kérdőív kiküldését követően, így a számszerűsíthető eredményekben és az ez alapján készült diagramokban a könyvtárak saját értékelése jelenik meg.

A kérdőív összeállításakor elsősorban arra törekedtünk, hogy olyan indikátorokat válasszunk, amelyekhez az információk a könyvtárosok által elérhetőek, s azokat a tényezőket vizsgáljuk meg, amelyekre a könyvtárosoknak is befolyása van vagy lehet. Ugyanakkor pedig a hálózat összes könyvtárára egyaránt vonatkozó, s jórészt azonos

tartalommal rendelkező ismeretekre kívántunk rákérdezni. A számok azonban sokszor kevésbé engedik meg a kellő árnyalást, ezért minden számmal értékelhető sor mögé a megjegyzés rovatba beírható volt olyan szöveges kiegészítés, ami a válasz pontosítását szolgálta, illetve egyéb észrevételeket tartalmazott.

2017 elején munkacsoportunk *A környezetvédelem vonzásában*¹ címmel ajánlást készített az ELTE-n működő könyvtárak számára, hogy elősegítse az intézmények környezettudatos működését – felhívva a figyelmet mindazon intézkedésekre és gyakorlatokra, amelyek segítségével a környezetünk és erőforrásaink megőrzése érdekében zölddé, zöldebbé válhatnak. A felméréshez használt kérdőív főként erre az ajánlásra épült. Ugyanakkor a kérdőív felépítésénél és a témakörök összeállításánál egyrészt az általunk már korábban megfogalmazott zöld könyvtár meghatározást, másrészt az Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS) fenntartható/zöld könyvtár szócikk definícióját vettük alapul, amit kiegészítettünk a témában megjelent más kiadvány(ok)nak a könyvtárak fenntarthatósági jellemzőit tárgyaló szempontjaival.²

- b) A felmérés másik része az auditálásból állt, ami minden kérdőívet kitöltő könyvtár személyes felkeresését jelentette abból a célból, hogy egyrészt a kérdőív válaszait megbeszéljük, másrészt pedig személyesen is tájékozódjunk a könyvtárban.

A felmérés és értékelés során fontosnak tartottuk a képi dokumentációt. Ezért az auditálás során fényképeket készítettünk az adott könyvtár egy-egy zöld részlegéről, a fenntarthatósággal kapcsolatos jó gyakorlatáról, ötleteiről, újdonságairól.³ Egyúttal a hiányokat és problémákat is számba vettük, s azokat – képíleg is – rögzítettük.

1 DUBNICZKY-KUTASI (2017).

2 BRÉM-DUBNICZKY (2014: 407–408); MCBANE MULFORD-HIMMEL (2010); greenlibrary/sustainablelibrary szócikk. [Elektronikus dokumentum] = Online Dictionary for Library and Information Science (ODLIS), URL: https://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_s.aspx, 2018. 11. 21.

3 A tanulmányban szereplő képek többsége a munkacsoport az auditálás során készített saját felvétele. Ahol nem mi készítettük a képet, ott lábjegyzetben tüntetjük fel annak forrását.

A felmérést motiváló szempontok

Abban, hogy ezt az áldozatos munkát elvégezzük, számos tényező motivált minket, melyek között hazai és külföldi projektek egyaránt megtalálhatóak. A hazaiak között kell megemlítenünk a több mint húszéves múltra visszatekintő KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért Zöld Iroda Programját,⁴ ami egy olyan alapos és átfogó vizsgálat az irodai környezeten belül, melyből mi is sokat tanultunk. Mivel sok átfedés és hasonlóság van egy irodai és egy könyvtári miliő között, a program fontos és alapvető szempontokat adott abban, hogyan fogjunk hozzá a munkánkhoz: milyen tényezőket vegyünk alapul, hogyan vizsgálódjunk, illetve a felmérés milyen alapvető részekből álljon. Egyúttal persze tudtuk azt is, hogy a hasonlóság ellenére számos különbséggel is számolnunk kell, hiszen az irodai környezet a könyvtárnak csak az egyik – s nem is feltétlenül a legfontosabb – szegmensét képezi. A könyvtár nemcsak társadalmilag, de funkciójában is más jellegű intézmény, mint egy iroda.

Ösztönző volt az is, hogy az ELTE Egyetemisták a Környezettudatos Szemléletért csoport⁵ a KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért szakmai támogatásával és iránymutatásával, valamint a Felelős Gasztrohós szakmai együttműködésével 2014-ben meghirdette a Környezettudatos Egyetem Programot, amelynek a célkitűzései között szerepelt, hogy „a környezetkímélő megoldások alkalmazásával, a szokások megváltoztatásával és fokozottabb odafigyeléssel az ELTE irodáit energiahatékonyabbá, az ott dolgozókat pedig környezettudatosabbá tegye”.⁶

Mivel hazánkban fenntarthatósági jellegű könyvtári felméréssel nem találkoztunk, külföldi példák és gyakorlatok után néztünk! Leginkább olyan dokumentumokat és információkat kerestünk, amelyek segítségével a saját célkitűzésünkhöz meríthettünk ötleteket. Nemcsak kérdőíves vizsgálatokra voltunk kíváncsiak, hanem olyan projektekre is, amelyek a könyvtári zöldítés egyes területeit érintették és a könyvtár fenntarthatósági jellemzőit vizsgálták. Míg projektekből többet is találtunk,⁷ addig a felmérésekben a külföldi intézmények

4 Zöld Iroda Program. [Elektronikus dokumentum] = KÖVET Egyesület honlapja, URL: <http://kovet.hu/zold-iroda/>, 2019. 10. 29.

5 A csoport neve később Együtt a Környezettudatos Szemléletértre változott. Mivel az Egyetemisták a Környezettudatos Szemléletért, illetve az Együtt a Környezettudatos Szemléletért csoport rövidített neve is EKSZ, szeretnénk hangsúlyozni, hogy írásunkban az EKSZ rövidítéssel minden esetben az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálatra hivatkozunk.

6 Környezettudatos Egyetem Program. [Elektronikus dokumentum] = Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja, URL: <https://www.elte.hu/content/kornyezzetudatos-egyetem-program.t.7229>, 2019. 10. 29.

7 GENOVESE–ALBANESE (2013); NIEGAARD (2013); LOGAN–BRAITHWAITE–BINKS–HOGARTH–WILSON (2012).

sem voltak igen aktívak. Az ilyen típusú vizsgálódások leginkább a 2010-es évekre jellemzőek,⁸ korábbiakról nem rendelkezünk információkkal, ami valószínűleg annak köszönhető, hogy a zöld könyvtári törekvések nemzetközi viszonylatban erre az időszakra váltak ismertté. Ez abból a szempontból öröm volt a számunkra, hogy a mi vállalkozásunk is, reményeink szerint, az úttörő kísérletek közé fog tartozni – akár még nemzetközi összehasonlításban is.

Mindezek alapján természetesen az is ösztönzött minket, hogy valami újba kezdhessünk bele, amelyre – a felmérés kiterjedtségét tekintve – a hazai gyakorlatban még biztos nem, nemzetközi szinten pedig még valószínűleg nem volt példa. S persze mi is kíváncsiak voltunk arra, mi mindent lehet egy ilyen felmérésből kihozni, a magunk és mások okulását és ismeretszerzését szolgálva.

S végül, de nem utolsósorban meg kell említenünk munkacsoportunk és a könyvtári hálózatunk adottságait és lehetőségeit is, amelyek a vizsgálódás irányába tereltek minket. Ott és abban nyitottak utat a számunkra, hogy a korábban megszerzett ismereteink birtokában egy más, talán magasabb szintre lépjünk. Úgy is megfogalmazhatjuk mindezt, hogy az elmélet gyakorlatra váltását, azaz hogy miként körvonalazódik a könyvtári mindennapok területén mindaz, amit az elmélet szintjén korábban megismertünk, részben végrehajtottuk. Könyvtári hálózatunk decentralizált, számos intézményből és egységből álló volta, valamint a tudományos és felsőoktatási életet szolgáló jellege elsősorban arra biztosított lehetőséget és adott ösztönzést, hogy a közös, egyetemistákat bevonó gyakorlatok és programok helyett a mindannyiunk számára is hasznos, egyúttal egymás környezettudatossági és fenntarthatósági értékeit feltáró vizsgálódás útjára lépjünk.

A felmérés célja

A felmérés elsődleges célja a könyvtárak környezeti kultúrájának fenntarthatósági és környezettudatossági szempontok alapján történő megvizsgálása volt. Felmérésre és nem értékelésre törekedtünk, hiszen korántsem volt célunk bármiféle rangsor vagy hierarchia felállítása, amely az Egyetemi Könyvtári Szolgálat könyvtárait különböző értékkategóriákba sorolná – egyeseket esetleg előnyös, másokat viszont hátrányos helyzetbe hozva. A személyes tapasztalatok során magunk is meggyőződünk arról, hogy minden könyvtár helyzeténél fogva más és más – sokszor nehezen változtatható – adottságokkal rendelkezik, s ezek mentén tud a könyvtárakat érintő újabb és újabb – köztük a környezettudatossági és fenntarthatósági – kihívásoknak is megfelelni.

⁸ SONKKANEN (2013: 123–135); KARIOJA–NIEMITALO (2013: 137–150); HAUKE–GRUNWALD–WILDE (2014).

Ugyanakkor a felméréssel az is célunk volt, hogy felkutassuk és bemutassuk mindazon, a társadalmi felelősségvállalást növelő zöld értékeinket, amelyekkel a hálózat, illetve annak nagyobb könyvtárai rendelkeznek. A bemutatás kettős természetű, melynek összetevői szorosan kapcsolódnak egymáshoz, hiszen egyaránt szól az EKSZ hálózatán kívüli világnak és a hálózaton belül elhelyezkedő intézményeknek. Részben a külvilágnak szóló híradás, mellyel a környezeti elkötelezettségünket szeretnénk demonstrálni, részben pedig számunkra egyfajta érzékenyítésként is felfogható, amely segít megismerkedni a saját pozitívumainkkal, a környezettudatosság terén megmutatkozó zöld értékeinkkel. A felmérés ugyanis rávilágít azokra a területekre és tényezőkre, ahol ezeket az értékeket keresni érdemes, egyúttal pedig ezek a meglévő, láthatatlannak tűnő értékek a magunk számára is láthatóakká válnak.

Reményeink szerint az elvégzett munkánk eredménye egyfajta példaadást és ösztönzést is jelent más intézmények és a magunk számára is, aminek egy alapvető hozadéka mindenképpen van: ahhoz, hogy egy úton el tudjunk indulni vagy tovább tudjunk lépni, először a saját értékeinkkel és korlátainkkal, adottságainkkal és lehetőségeinkkel kell tisztában lennünk!

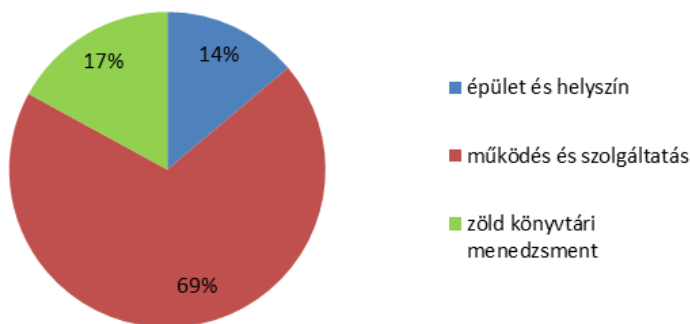
Értékelés

A kiküldött 11 db kérdőívet minden könyvtár kitöltötte. Mivel a kérdőív kérdéseit a fenntarthatósági jellemzők mellett a könyvtári működésre vonatkozó sajátosságok alapján állítottuk össze, fontosnak éreztük, hogy az értékelés során ezt némileg átalakítsuk abból a szempontból, hogy a fenntarthatósági és környezettudatos jellemzők – a pozitívumok és a hiányok – még inkább kidomborodjanak. Ezért a beérkezett válaszokat a zöld könyvtár jellemzőinek megfelelően három nagy tematikus egységbe soroltuk (*épület és helyszín, működés és szolgáltatás, zöld könyvtári menedzsment*), ezeken belül pedig még kisebb alegységeket különítettünk el, s ennek alapján végeztük el az adott intézmény, illetve az EKSZ hálózatának a kiértékelését (*1. sz. melléklet*). Azt vizsgáltuk meg, hogy a fenntarthatósági és környezettudatossági értékek hogyan nyilvánulnak meg az intézménynek helyet adó épületben, az intézmény mindennapi működésében és szolgáltatásában, s hogyan történik mindezen értékek közvetítése és menedzselése az intézmény által.

Így az értékelés során az épület és helyszínhez 13, a működés és szolgáltatáshoz 65, a zöld könyvtári menedzsmenthez 16 indikátort rendeltünk (*1. ábra*). Ennek alapján a maximális 376 pontszámon belül az épület és helyszín körét érintő kérdéseknél 52, a működés és szolgáltatásnál 260, a zöld könyvtári menedzsmentnél 64 pontot lehetett elérni. A három nagyobb és az azokon belül elhelyezkedő kisebb tematikus egységeknél feltett kérdések száma egyúttal

jelzi azt is, hogy melyek azok a területek, ahol az EKSZ hálózat könyvtárai képesek a környezettudatossági elveknek és gyakorlatoknak megfelelni, egyúttal pedig az intézmény ökológiai lábnyomát jelentősebb mértékben csökkenteni.

Feltett kérdések száma

1. ábra: A kérdőívben feltett kérdések megoszlása az értékelésnél használt három tematikus egység között

Sokszor azonban nehéz volt egy-egy kérdést önmagában vizsgálni, kizárólag csak egy fenntarthatósági terület (pl. épület) jellemzőjeként kezelni, hiszen mint ahogy a fenntarthatóság egyes területei, úgy a könyvtár fenntarthatósági kultúráját jellemző indikátorok is sokszor szervesen összefüggnek egymással, s több zöld könyvtári területhez is hozzárendelhetők. A kerékpártárolókra például az épületjellemzők között kérdeztünk rá, de a zöld könyvtári menedzsment terén is megállná a helyét, mint olyan ösztönzőerő, amely a felhasználókat az alternatív, részben az egészséget, részben a környezetünk megóvását is elősegítő közlekedési megoldásokra készítet(het)i. De idesorolható a zöld informatika területe is, amelynek a hatása egy könyvtár esetében a papírfelhasználás csökkentésében vagy az energiafelhasználás hatékonyságában egyaránt megmutatkozik.

A felmérés az Eötvös Loránd Tudományegyetem következő könyvtárait érintette:⁹

- Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtár (**ÁJK**),
- Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Könyvtár és Gyógypedagógia történeti Gyűjtemény (**BGGYK**),
- Bölcsészettudományi Kar Központi Olvasóterem (**BTK KO**),
- Egyetemi Könyvtár és Levéltár Egyetemi Könyvtár (**EK**),
- Informatikai Kar Könyvtár és Közösségi tér (**IK**),
- Pedagógiai és Pszichológiai Kar Kazinczy utcai Könyvtár (**PPK KAZY**),
- Pedagógiai és Pszichológiai Kar Izabella utcai Könyvtár (**PPK IZU**),
- Tanító- és Óvóképző Kar Könyvtár (**TÓK**),
- Társadalomtudományi Kar Némedi Dénes Kari Könyvtár (**TÁTK**),
- Természettudományi Kar Kari Könyvtár (**TTK**),
- Bölcsészettudományi Kar Távolségi Intézet Könyvtára (**BTK TÁVK**).¹⁰

Épület és helyszín

A zöld épület jellemzően a környezettudatos és fenntartható értékekre koncentrálna, összefüggésben a lokalitással, valamint az intézménynek helyet adó könyvtári épület szűkebb és tágabb környezetével. Az épület helyszínének gondos kiválasztása és megtervezése, valamint az épület megfelelő elhelyezése hozzájárul ahhoz, hogy a hely és környezete, illetve a régió környezeti terhelése csökkenjen. A számos tényező közül a következőket vizsgáltuk: az elhelyezkedésen belül a tömegközlekedési eszközökkel és kerékpárral történő megközelíthetőséget, az épület ablakait a szellőztetés, az energiahatékonyság és a természetes fény biztosítása szempontjából, valamint az azokhoz tartozó belső árnyékolókat. Emellett információkat gyűjtöttünk a tájolásról, az épület környezetének és egyéb elemeinek (pl. tető) fenntarthatósági jellemzőiről. Az épület sajátos, a könyvtárhasználókat és dolgozókat egyaránt érintő jellemzői közé tartozik a beltéri környezet minősége, amelynek a könyvtár

⁹ A továbbiakban az itt szereplő könyvtárak rövidítését használjuk.

¹⁰ A kérdőívünket a Bölcsészettudományi Karon belül a Távolségi Intézet Könyvtára is kitöltötte, így a szöveges értékelésünk során erre az intézményre is kitérünk, a grafikonok között viszont nem szerepeltetjük, mivel a jelen felmérés elsősorban a kari és központi könyvtárakra, valamint az Egyetemi Könyvtárra irányult.

felhasználói által igénybe vett térnek felosztására, valamint az ergonómia és komfortérzet elemeire (természetes fény, levegő és növényzet, konyha, bútorok, kilátás) kérdeztünk rá, illetve vizsgáltuk.

A könyvtáraknak helyet adó épületek és az abból fakadó sajátosságok

Az EKSZ könyvtárai a hálózaton belül két nagy csoportra oszthatók: az eredetileg is könyvtárnak tervezett, önálló könyvtárépülettel rendelkező Egyetemi Könyvtárra, valamint az egyes Karok felsőoktatási épületeiben elhelyezett, vagy könyvtárnak tervezett, vagy könyvtári célokra átalakított központi, kari könyvtárakra. Ez utóbbiak többnyire korábbi intézmények tantermeiből, irodáiból (ÁJK, BGGYK, BTK KO, TÓK), étteremből (PPK KAZY), vagy más célokra tervezett helyiségekből (TTK Fizikai gyűjt., TÁTK) lettek kialakítva. Az eltérő jelleg eltérő fenntarthatósági jellemzőket hordoz. Az Egyetemi Könyvtár közel 150 éves (épült 1876-ban), ma is az eredeti céloknak megfelelő történeti épülete a változó időkhöz alkalmazkodó, megújulásra képes könyvtárépület, mely már önmagában is rendelkezik zöld/fenntarthatósági jelleggel. Egy olyan tervezési fázison ment keresztül, amely során arra törekedtek, hogy az épület hosszan fenntartható és energiatakarékos legyen. Ezt szolgálják a helyiség rendeltetésének megfelelő vastagságú falak, a természetes ventiláció, valamint a természetes megvilágítás biztosítása (pl. olvasóterem). A kari, központi könyvtárak esetében sem kizárt mindez, de ott inkább a meglévő adottságokhoz való igazodás és az abból kiinduló tervezés a legfőbb jellemző. A jórészt 20-30 évre visszatekintő múlttal rendelkező kari könyvtárak sokkal fiatalabb intézmények, s azáltal, hogy többségük a kari épületek helyiségeinek könyvtárrá történő átalakításával jött létre, a pozitívumok mellett sok esetben negatívumokat is hordoznak.

Az eltérő jellegből számos, az épületre és az intézmény működésére vonatkozó sajátosságok adódnak. A kari könyvtárak esetében az épület sajátosságai az adott kar épületének pozitív vagy negatív jellemzőivel esnek egybe, azaz bármiféle környezettudatos fejlesztés a könyvtárakat is magába foglaló épület egészének környezettudatos beruházását jelenti, amely jórészt a kari vezetés döntésén múlik, és az egész épület érdekeinek figyelembevételével zajlik. Persze ez nem jelenti azt, hogy a beruházások és fejlesztések az Egyetemi Könyvtár és a kari könyvtárak esetében más természetűek volnának, de sokszor a kari könyvtárak esetében mindez a minőségi tényezők mellett a megvalósítással és megvalósíthatósággal is nagymértékben összefügg, hiszen egy kar működésében az épület és a könyvtár az anyagi erőforrások hiányában sokszor marginális területet jelent.

Pozitívum azonban, hogy a beruházásoknál a könyvtárvezetőkkel történő egyeztetés nyomán sokszor a könyvtár érdekeit is figyelembe veszik (pl. BGY-GYK).

A könyvtáraknak helyet adó épületek többsége összességében megfelel az épülettel szemben támasztott fenntarthatósági elvárásoknak, függetlenül attól, hogy újabban (TTK, IK) vagy még korábban épült épületről van szó. Mindez abból is látszik, hogy az épületekre magas pontszámú válaszok születtek, illetve, hogy a TÁTK-ot kivéve minden épület 50% fölötti eredményt ért el (2., 3. ábra). Az eredmények azt mutatják, hogy a régi vagy korábban épült épületekben korszerűen végbevitt energetikai vagy más jellegű felújítások az épület fenntarthatósági jellemzőit nagymértékben képesek javítani (EK, ÁJK), viszont egy új építésű, energetikailag korszerűnek mondható épületben a helytelen pozícionáltság, azaz a könyvtár alagsorban/pincében történt elhelyezése, az intézmény fenntarthatósági jellemzőit jelentősen rontja (TÁTK). A TÁTK-nak a könyvtári hálózat intézményei között is kifejezetten rossz helyzete – ahogy 2016-ban a Kar vezetője fogalmazott – „másfél évtizede komoly erőpróba elé állítja az ott dolgozó kollégákat.”¹¹

A régi épület egyben az épület fenntarthatósági jellemzőire is kihatással van, hiszen amikor létrejöttek, nem léteztek még az épületekkel szemben támasztott zöld/fenntarthatósági, a környezeti terhelést csökkentő elvárások és kritériumok. A korban általánosan használt építőanyagokból és építési technológia szerint épültek, ami nem feltétlenül jelent hátrányt (pl. EK). Az épülettel szemben támasztott igényeknek és szemléletváltásnak köszönhetően, ha lassan is, de ezek az épületek is – lebontás és újjáépítés helyett – korszerűsítésen mennek keresztül, ami egyrészt az épület életciklusának kiterjesztését, másrészt – a már mondott – energiaforrások felhasználásának hatékonysági jellemzőit javítja. A korszerűsítések az épület külső jellemzőin kívül (pl. jól szigetelt ablakok) ez utóbbi területen – a működésen/működtetésen belül – éreztetik leginkább hatásukat. A felújítások leginkább akkor mondhatók zöldnek és fenntarthatónak, ha azok magának az épületnek a megértéséből, azaz az eredeti anyagok és építési módszerek megismeréséből indulnak ki (pl. nyílászárócseré ÁJK). A korábban mondottak alapján az egy-egy épület korszerűsítéséből fakadó előnyök az épületben elhelyezkedő kari, központi könyvtárakat is érintik.

11 JUHÁSZ (2016: 4).

Az elmúlt időszak korszerűsítései a következő területeket és intézményeket érintették:

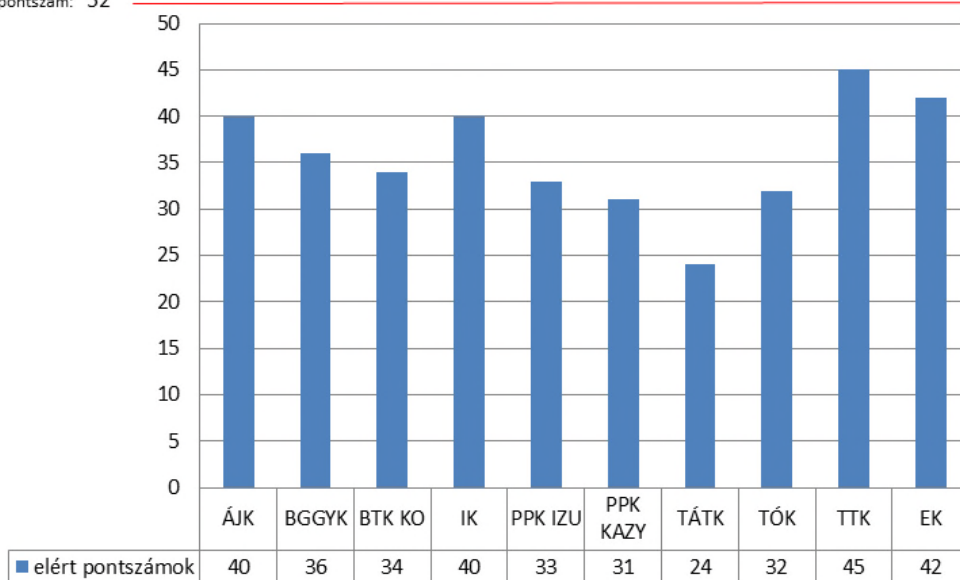
- ablakszigetelés (ÁJK),
- padlószőnyeg kicserélése parkettára az irodákban (ÁJK),
- irodák festése (IK),
- energetikai korszerűsítés (nyílászárók cseréje) (PPK IZU; PPK KAZY; TÁTK; TÓK; TTK; EK),
- fűtőkorszerűsítés (EK),
- napkollektorok elhelyezése az épület tetején (TTK).

A tervbe vett változtatások között a következők szerepelnek:

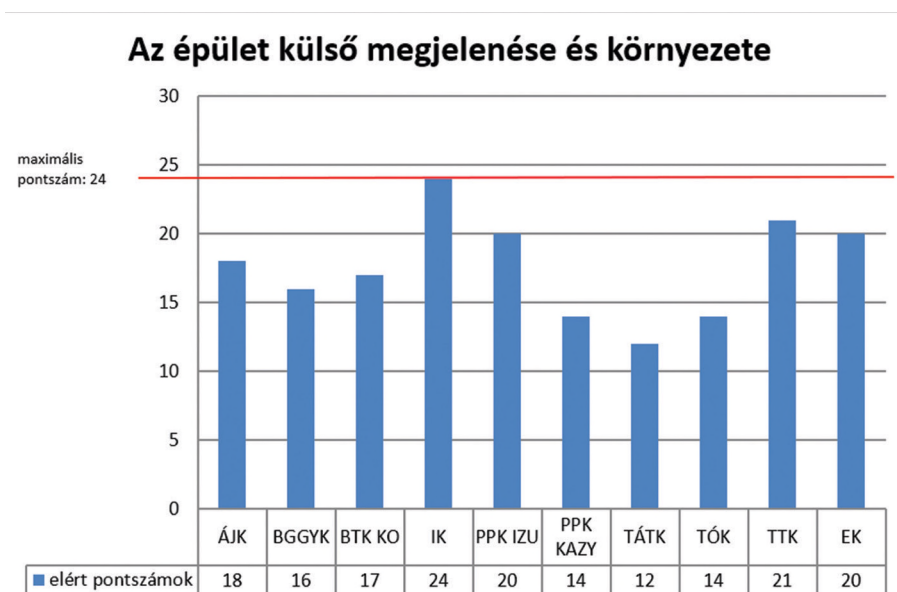
- zöld tető kialakítása (PPK KAZY),
- a könyvtár teljes mértékű, a könyvtár működési feltételeinek javítását szolgáló átalakítása (TÓK),
- a könyvtár átköltöztetése az alagsorból felsőbb szintekre (TÁTK),
- az elektromos hálózat felújítása (BTK KO).

maximális
pontszám: 52

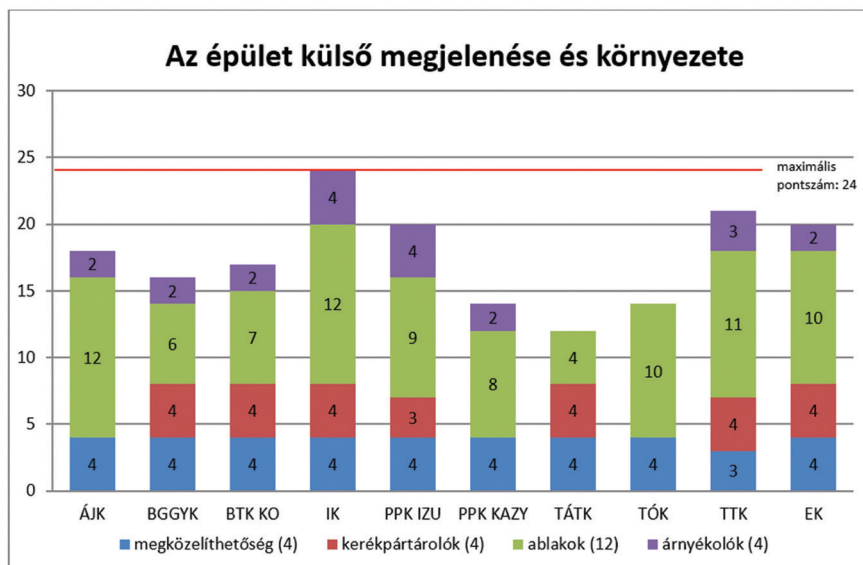
Épület és helyszín

2. ábra: A könyvtári hálózat „épület és helyszín” jellemzői
a beérkezett válaszok pontszámai alapján

3. ábra: A könyvtári hálózat épületeinek külső megjelenése és környezetük a beérkezett válaszok pontszámai alapján

4. ábra: A 3. ábra adatai lebontva kérdésterületekre
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

A könyvtárak elhelyezkedése és környezete, megközelíthetőségük

Az auditálás során győződünk meg arról, hogy az EKSZ könyvtárainak helyet adó épületek jórészt olyan időszakban jöttek létre, s olyan időszakban kerültek bennük a könyvtárak elhelyezésre, amikor a mára már fontos szempontokat jelentő környezetvédelmi és energiahatékonysági szempontok még nem – vagy csak kevésbé – játszottak szerepet. Vagyis az olyan jellemzőket, mint a természetes megvilágítás és a napfény optimalizációja, valamint az épület hőház-tartását biztosító természetes megoldásokat mint környezettudatos szempontot, az épület tervezésekor és elhelyezésekor – annyira tudatosan talán, mint manapság – még kevésbé vették figyelembe. Így a könyvtáraknak helyet adó épületek elhelyezkedésüket tekintve – meglátásunk szerint – többnyire a város már meglévő térszerkezetéhez igazodtak és igazodnak.

A városi környezet a könyvtár környezetét és a könyvtárból történő kilátást is jórészt behatárolja. A könyvtárak többségének nincs külső zöld területe, s a kilátás is a környező utcákra nyílik, ami egyúttal a beltéri levegő minőségét is ront(hat)ja. A könyvtárhoz tartozó zöld terület hiánya nem minden esetben jelentkezik negatívumként, mert előfordul, hogy a kilátás a szomszédos intézmény és épület rendezett zöld udvarára nyílik (ÁJK). Viszont azoknak a kari, központi olvasóknak, amelyek egyetemi campusokon belül helyezkednek el, az intézménynek az épületben való elhelyezésétől függően biztosított az irodák vagy olvasótermek többségéből a természetes környezetre való kilátás (BTK KO, TTK), némely könyvtár esetében a sokszor szép panoráma (TTK Fizikai-Kémiai gyűjt.). A könyvtárak közelében elhelyezkedő természeti környezet, illetve a hozzájuk tartozó külső vagy belső udvar a kilátáson kívül az árnyékolás és a természetes légcseré által a komfortérzet más összetevőit, a beltéri környezet minőségét is jelentős mértékben képes növelni.

Az épületek megközelíthetősége általában véve jó. Mivel oktatási intézményekben elhelyezkedő könyvtárakról van szó, az intézmények tömegközlekedési eszközökkel könnyen elérhetőek, az intézmények honlapjáról azonban erről nehezen szerezhető információ.¹² A város középpontjában található EK a tömegközlekedéssel való elérés szempontjából ugyancsak kedvező helyen fekszik, a TTK esetében viszont – a beérkezett válasz alapján – némi problémát jelent, hogy a villamosmegállótól sokat kell gyalogolni a könyvtárnak is helyet adó épületig. A könnyű megközelíthetőség szempontjából ez valóban gondot okoz, viszont az egészségünk megőrzése érdekében még hasznos is lehet, emellett pedig az ugyanabban az épületben elhelyezkedő IK és TÁTK ezt nem érezte problémának.

12 Vö. Figyelemfelhívás és információközvetítés, ösztönzés, programok szervezése

Kerékpártárolók

Az intézmények többsége mára már alkalmazkodott az új alternatív, egyúttal sokszor környezettudatosságot is jelentő szokásokhoz, így jórészt rendelkeznek az ehhez szükséges kerékpártárolókkal (4. ábra), ami nemcsak a meglévő szokásokhoz való igazodást, de ösztönző erőt is jelent az egyetemi és könyvtárhasználó polgárok számára. Szolgálja a diákok mobil életmódját, valamint néhány intézményben (TTK, PPK IZU, EK) a könyvtárosok olcsó, de gyors és környezetbarát munkába járását. Az ELTE-n 2011-ben és 2012-ben kampány is folyt a kerékpáros közlekedés népszerűsítése érdekében (1. kép),¹³ aminek promotálását a könyvtárak is felvállalták. Biztonsági szempontból azonban a könyvtárosok kerékpártárolásra inkább a könyvtár valamely használaton kívüli vagy kevésbé használt (raktár)helyiségét használják (TTK, PPK IZU). A kerékpártárolók többsége azonban nem a könyvtárhoz, hanem a karok épületeihez tartozik, de a könyvtárhasználó diákok éppúgy igénybe vehetik, mint más egyetemi polgárok. Ezenkívül vannak olyan kerékpártárolók is, amelyeket az önkormányzat helyezett el az oktatási intézmény közelében.

A kerékpártárolók kapacitása és kihasználtsága sokszor változó, ami nagymértékben függ a biztonságos őrzési feltételektől, valamint attól, hogy többnyire nem fedett területek állnak rendelkezésre ebből a célból. A belső udvarokban található kerékpártárolók biztonságosabbak (EK, PPK IZU), viszont nehezebben is megközelíthetőek, kizárólag az épület földszintjén, a biztonsági kapukon keresztül történő áthaladás által.

1. kép: Az ELTE kerékpáros közlekedést népszerűsítő felhívása 2012-ben¹⁴

¹³ BRINGÁZZ AZ ELTE-RE! [Elektronikus dokumentum] = Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja, URL: <https://www.elte.hu/content/bringazz-az-elte-re.t.8587>, 2018. 11. 21.;

¹⁴ Forrás: Eötvös Loránd Tudományegyetem honlapja,

URL: <https://www.elte.hu/content/bringazz-az-egyetemre.t.8286>, 2019. 01. 16.

Zöld felület, növények/udvarok

Egyes könyvtárakhoz külső vagy belső udvarok is tartoznak, melyek többnyire a könyvtárhasználók elől elzárt, vagy használható, de kevésbé használt területek. Többségük növényekkel beültetett kertes udvar (BGGYK, EK), ahol viszont kövezettek vagy betonozottak, ott a kövezet zordságát cserepes növényekkel teszik hangulatossá (ÁJK) (2. kép).

2. kép: Az ÁJK könyvtári udvarát zöldítő cserepes növények

Egy városi környezetben a zöld udvar külön értéket jelent, hiszen szubkulturát teremt és szerepet játszik a biológiai sokféleség, a biodiverzitás megőrzésében. Külön kiemelendő a BGGYK udvarának kertje, ami nagyságrendjénél és berendezésénél (kiépített sétány, szaletli) alkalmanként közösségi térként is szolgál (3. kép). Emellett az élővilág fenntartását kihelyezett madárodú is szolgálja (4. kép). A kert élővilágának gazdagságát a változatos növényeken kívül (meggy, alma, barack, levendula és más virágok) a megforduló madarak sokfélesége is jelzi, amit a könyvtárosok időnként a közösségi médiában is megosztanak.

Más könyvtár esetében a környező élővilág megőrzését a madarak etetése jelenti (PPK KAZY), amit a könyvtár ablakában elhelyezett madáretető biztosít. Az elköteleződésről és szakszerűségről tesz tanúbizonyságot, hogy ugyanitt egy olyan plakáttal is találkozhattunk, ami a Mályi Természetvédő Egyesület gondozásában a téli madáretetés alapvető tudnivalóit sorolja fel (5., 6. kép).

3. kép: A BGGYK udvarának kertje a közösségi térrel

4. kép: Madárodú a BGGYK udvarának kertjében

5. kép: Madáretető a PPK KAZY olvasótermének ablakában

6. kép: A PPK KAZY irodai szekrényét díszítő plakátok

Ablakok és árnyékolók

A kérdőív válaszai alapján a könyvtárak döntő többsége rendelkezik a természetes megvilágítást biztosító ablakokkal, viszont az épület már nem mindenütt teszi teljesen lehetővé a természetes megvilágítás minél előnyösebb kihasználását. Ennek ellenére, ahol lehetett, ott a helyiségek kialakításánál figyelembe vették a komfortérzetet is növelő természetes fény optimális felhasználását. A természetes megvilágítást elősegítő ablak azonban több könyvtár esetében problémát jelent. A TÁTK esetében ez az egész könyvtárat érinti, míg az IK és a PPK KAZY könyvtárnál az intézmény egy-egy részlegére korlátozódik: olvasóterem és közösségi tér, kölcsönző.

Mivel az IK-n az ablakok nagy része az épület folyosóira néz, az olvasóteremben elég sötét van és sokszor a mesterséges világítást is igénybe kell venni. Az ablakoknak ez a rendje a szellőztetést is nagymértékben nehezíti.

Jórészt a TÁTK-hoz hasonló a helyzet a PPK KAZY kölcsönzőjében, ahol csak egy világítóudvarra néző ablak van, s egész nap mesterséges megvilágítást használnak. Ha felújításra vagy átalakításra kerül sor, ide mindenképp szeretnének egy a természetes megvilágítást biztosító ablakot.

A BGGYK-n az okoz gondot, hogy csak a raktárban és az irodákban van kinyitható ablak, a BTK KO-n pedig az, hogy ugyan nyithatóak, de rosszul zárnak, s némelyik életveszélyes, a TTK-n pedig a raktárak többségében nincs ablak.

A beérkezett adatok alapján az ablakok a hálózat egyes könyvtáraiban megfelelően szigeteltek, több intézmény esetében viszont ez a feladat még várat magára. Nyílászárók cseréje az utóbbi időben az EK-ban és az ÁJK-n történt. Több könyvtárnál a természetes megvilágítást a tetőn elhelyezett ablakok vagy üvegfelületek is nagymértékben segítik (EK, TTK) (10. kép), azonban a klímaváltozás és a kisebb belmagasság következtében az üvegházhatás miatt néhol ez inkább hátrányt jelent (TTK kölcsönző részlege).

Az előbbi jellemzők az elért pontszámokban is visszatükröződnek. Ott, ahol, az „ablakok” kérdéskör 10 vagy annál magasabb pontszámot ért el (ÁJK, EK, IK, TÓK, TTK) (4. ábra), a válaszadók megfelelően szigeteltnek ítélték azokat, és a többi paraméterrel is elégedettek voltak, a többi intézmény esetében részben a fent vázolt problémák csökkentették a kérdéskörre adható pontszámot.

A klímaváltozásra tekintettel ma már egyre nagyobb szükség van az épület belső hőháztartásának egyensúlyát természetes módon elősegítő árnyékolásra, amelyek – akár belső, akár külső árnyékolásról van szó – esztétikai célokat is szolgál(hat)nak. A felmérés a belső árnyékolókat vette számba, külsővel – tudomásunk szerint – egyik épület sem rendelkezik.

Az árnyékolás a hálózat könyvtárainak többségében kisebb-nagyobb hiányosságokkal megoldott. A legtöbb helyen az jelent problémát, hogy az árnyékolók nincsenek minden ablakra felszerelve (EK), illetve hiányoznak egyes helyiségekből (iroda, olvasóterem) (ÁJK, BGGYK, BTK KO, PPK KAZY, TÓK), ami a beérkezett válaszokból is kiolvasható (4. ábra). Az árnyékolás – az épületek építési technológiájától is függően – különböző módokon biztosított, legtöbb helyen a ma divatos szalagfüggöny (ÁJK, IK, TÁTK, TTK, EK), máshol függöny és sötétítőfüggöny (BTK KO olvasóterem), redőny (PPK IZU), illetve redőny és sötétítőfüggöny (BGGYK, TÁVK, TOK), textilroló (PPK KAZY), vagy spaletta (EK) található. Ugyanakkor több helyen jelent problémát elhasználódottságuk vagy a karbantartás, tisztítás hiánya (ÁJK, BTK KO). A BGGYK olvasótermében biztonsági okokból – illetve meghibásodási okokból kifolyólag is –, valamint a gépek napsugárzástól való védelme miatt állandóan lehúzva tartják a redőnyöket, ami viszont a beltéri környezet minőségét rontja (természetes fény hiánya, szellőztetési nehézségek).

Az árnyékolásban segíthetnek a könyvtárak környezetében (belső és külső udvar, szomszédos kertek) található lombos fák is (BGGYK, PPK KAZY), amelyek télen a természetes megvilágítást nem gátolják.

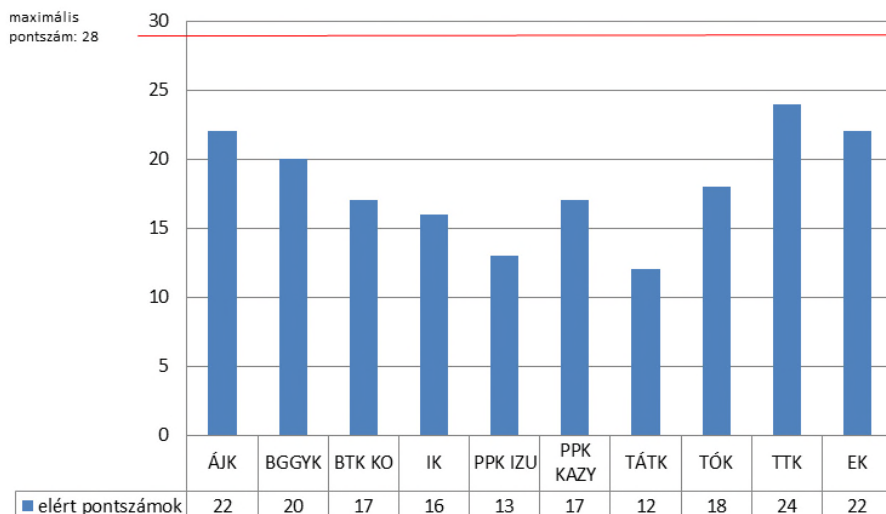
A TTK kölcsönző részlegében a fentebb jelzett, az épület tetőgerincén elhelyezett ablakokon betűző nap ellen belső árnyékolóként napernyőket használnak – jórészt csekély eredménnyel. A megoldást itt a megfelelő árnyékolástechnika kiépítése jelenthetné!

A beltéri környezet minősége

A beltéri környezet minőségénél fontosnak tekintettük az intézmény könyvtárhasználói érdekeket szolgáló felosztását, azaz a könyvtáron belül az egyéni tanulásra alkalmas helyek, valamint a közösségi terek együttes meglétét. Emellett figyeltünk arra is, hogy úgy alakították-e ki a könyvtár belső tereit, hogy a munkavégzéshez és a könyvtárhasználathoz minél több természetes fény álljon rendelkezésre, illetve, hogy az intézmény rendelkezik-e konyhával. Ugyanakkor rákérdeztünk ennél a területnél még a munkahelyi légkör és levegőminőség paramétereire, valamint ezzel összefüggésben a zöld növényekre.

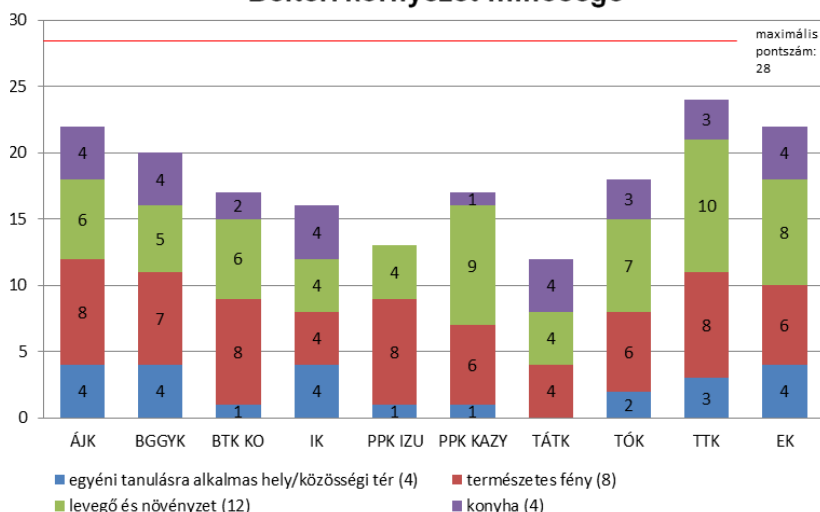
A beérkezett válaszok adatai alapján (5. ábra) az épület külső megjelenéséhez és környezetéhez viszonyítva arányaiban itt gyengébb eredmények születtek: például egyik könyvtár sem ért el maximális pontszámot, s kettő is 50% alatti eredményt mutat (PPK IZU, TÁTK). Emellett érdekesség az IK és a PPK IZU esetében, hogy a fentebb említett két területet (az épület külső megjelenése és környezete – beltéri környezet minősége) összehasonlítva éles kontraszt tapasztalható (100% – 57%; 83% – 46%), míg a többi intézmény esetében a két terület közel hasonló arányokat mutat (3., 5. ábra). Az IK-nál részben a – korábban már említett – folyosóra néző ablakok jelentenek problémát.

Beltéri környezet minősége

5. ábra: A könyvtári hálózat épületeiben a beltéri környezet jellemzői a beérkezett válaszok pontszámait alapján

Beltéri környezet minősége

6. ábra: Az 5. ábra adatai lebontva kérdésterületekre
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Épületmegosztás és -felosztás. Egyéni tanulásra alkalmas hely – közösségi tér

Az átalakuló felhasználói igények és a könyvtárakkal szemben támasztott elvárások az intézmény térelosztását is átalakításra készítetik. Ma már a könyvtár sokszor közösségi helyszín is egyben, s nemcsak a tanulás céljait szolgálja. Korábban ezt a könyvtárak szociális funkciójával hozták összefüggésbe, napjainkban pedig leginkább mint az otthon és az iskola/munkahely utáni harmadik hely nyer megfogalmazást.¹⁵ Manapság hallgatói és oktatói igényként jelentkezik, hogy a könyvtár mint közösségkovácsoló erő a csoportos igények szolgálatába is álljon. Az EKSZ minden könyvtára érzékeli ezt a változást, de az évtizedekkel korábban kialakított térelrendezésen nehezen tudnak – s szinte alig lehet – változtatni. Ugyanakkor, miként az auditálás során kiderült, minden könyvtár meggyőződése, hogy ha átalakításra vagy felújításra kerül sor, ezt az igényt mindenképpen figyelembe kell venni! Ma már az egyetemi élet szerves részét alkotják a szakmai konferenciák és műhelyviták, a workshopok, a könyvbemutatók és filmvetítések, amelyek közösségi teret igényelnek, emellett pedig a közösségi tanulás iránt szintén növekvő igény tapasztalható.

A meglévő térbeli adottságaikkal a könyvtárak különböző módon felelnek meg ezen igényeknek, ami a kérdésre adott pontszámbeli különbségekben is megmutatkozik (6. ábra). Összességében véve a közösségi tereket a hely, illetve a könyvtár adottságai, a felhasználók részéről jelentkező igények, valamint a könyvtárosok elképzelései alakítják. Ahol lehet, a meglévő helyiségek átalakításával vagy a helyiségek funkciójának bővítésével/kiterjesztésével válnak a könyvtári szerepkörök mellett rendezvények helyszínévé és közösségkovácsoló erővé. Az EKSZ könyvtári hálózatán belül ennek többféle módja tapasztalható:

- a) A legtöbb esetben a könyvtár olvasóterme alakul át egy-egy alkalommal rendezvény helyszínévé, ami az asztalok és székek mozgásával jár együtt (EK, BTK KO) (7. kép).
- b) A közösségi teret a könyvtáron belül térbelileg elkülönített, de fizikailag nem elválasztott hely szolgálja, ami legtöbbször az olvasóteremhez kapcsolódik (BGGYK, TTK) (8., 9. kép).
- c) A közösségi tanulást és a rendezvények megtartását fizikailag is elkülöníthető helyiségek szolgálják (TÓK) (11. kép).
- d) A közösségi tanulást, illetve a rendezvények megtartását fizikailag elkülönülő helyiségek szolgálják, amelyek részben a helyiség(ek)

¹⁵ SZÓLLÁS (2010).

korábbi funkcióinak megszűnésével jött(ek) létre (ÁJK, BGGYK) (12., 13., 41.kép). Más esetben a helyiség már a tervezés során magában hordta ennek a szerepkörnek a lehetőségét (*EK tanácsterem, 14. kép*), vagy a helyiség egy korábbi rendeltetéséből adódik (*TÓK épületfolyosó, 15. kép*).

- e) A könyvtár mint közösségi tér (IK) (16., 17., 18. kép).
- f) A könyvtár nem könyvtári célokat szolgáló részei (konyha,¹⁶ udvar, aula) válnak alkalmanként közösségi terré (ÁJK, EK) (21. kép).
- g) A könyvtár környezetében elhelyezkedő épületrészek (folyosó, udvar) funkcionálnak közösségi térként (BGGYK, IK, TTK) (3. kép)

7. kép: Az EK konferenciateremmé átalakult olvasóterme
a könyvtár szakmai rendezvénye alkalmából (2016.augusztus 31.)¹⁷

¹⁶ Vö. Konyha

¹⁷ Forrás: **ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet (ELTE LIS) honlapja**,
URL: <http://elte-lis.blogspot.com/2016/09/hagyományok-es-kihivasok-v.html>, 2019. 02. 25.

8. kép: A BGGYK közösségi térként is szolgáló folyóiratolvasója
a könyvtár olvasótermének részeként

9. kép: A TTK közösségi tere a könyvtár olvasótermének részeként

10. kép: A TÓK fizikailag is leválasztható közösségi tere a könyvtár olvasótermének részeként

11. kép: Az ÁJK könyvtár közösségi térként is funkcionáló folyóirat- és hírlapolvasója (pipatórium)

12. kép: AZ ÁJK könyvtár tanulószobája/tankönyvszobája,
újrahasznált ülőbútorokkal és párnákkal

13. kép: Az EK kiállítási térré átalakuló tanácsterme 2016 októberében –
az '56-os forradalom 60. évfordulója alkalmából¹⁸

18 Forrás: ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár Egyetemi Könyvtár.

14. kép: A TÖK közösségi térként is funkcionáló folyosója

Az IK újítása közé tartozik, hogy az intézmény könyvtárát annak kialakítása során (2016 körül) úgy rendezték be, hogy az egyben közösségi térként is funkcionáljon. Ez egyrészt a könyvtár elnevezésében is tükröződik (ELTE Informatikai Kar Könyvtár és Közösségi tér) (16. kép), másrészt pedig a küldetésnyilatkozatban is megfogalmazásra került, hiszen közösségi térként lehetőséget kívánnak nyújtani a szabadidő hasznos eltöltéséhez, az önképzéshez és a kreatív tevékenységekhez.¹⁹ Az átalakításnak köszönhetően a könyvtáron belül kétfajta közösségi tér jött létre: egy nagyobb, ahol a tanulás és a szabad idő eltöltésének aktív és játékos funkciói kapcsolódnak egybe, illetve egy ettől egy fallal leválasztott kisebb területű számítógépterem, mely az egyéni tanulás mellett a csoportos foglalkozásokra úgyszintén alkalmas. A nagyobb közösségi tér a kölcsönzőt és a tájékoztatót, valamint az olvasói asztalokkal ellátott szabadpolcos olvasótermi részleget is magába foglalja.

¹⁹ ELTE Informatikai Kar Könyvtár és Közösségi tér küldetésnyilatkozata. [Elektronikus dokumentum] = Eötvös Loránd Tudományegyetem Informatikai Kar honlapja, URL: <https://www.inf.elte.hu/konyvtar>, 2019. 03. 04.

A közösségi térben a szabad idő eltöltését társasjátékok, televízió, a tér közepén elhelyezett pingpongasztal, illetve elliptikus tréner szolgálja, amelyek részben adományok, részben vétel útján kerültek a könyvtárba. A diákok alternatív kényelmi és tanulási igényeit szolgálják az ökológiai szemléletű részlegében/zónájában elhelyezett babzsákok (18. kép)

15. kép: Az IK közösségi térként is funkcionáló könyvtárának névtáblája

16. kép: Az IK közösségi terének etikai kódexe

17. kép: Az IK közösségi térként is funkcionáló könyvtára a zöld zónával

Ez utóbbi zöld zóna (tér a térben), ami – a létrehozók elgondolása alapján – természetközeli szint visz a könyvtárba, külön érdekesség a közösségi téren belül, a létrehozását pedig amerikai könyvtári projekt is ösztönözte. Az amerikai egyesült államokbeli Cornell Egyetem két könyvtárában (Albert R. Mann Library, illetve John M. Olin Library) a 2010-es évek elején találták ki azt az ötletet, hogy – részben a környezettudatosság erősítése, részben a stressz oldás érdekében – a könyvtár egy részlegében gyepszőnyeget fektetnek le, ahol az olvasók természetes körülmények között érezhetik magukat.²⁰ Az IK esetében ez egy mesterséges zöld felületet jelent, a hozzá tartozó falfelületre pedig a hatás növelése érdekében lombos fát festettek.

Elrendezésében hasonló, de inkább a komfortérzetet biztosító megoldás az EK olvasótermében is található, ahol a terem egyik – részben elkülönülő, önálló – sarkában babzsákok szolgálják az alternatív megoldásokat kedvelő olvasók kényelmét (18. kép).

20 Cornell Soothes Stressed Out Students by Installing Grassy Lawn in the Olin Library. [Elektronikus dokumentum], URL:

<https://inhabitat.com/cornell-soothes-stressed-out-students-by-installing-grassy-lawn-in-the-olin-library/>, 2018. 11. 21.; De-stresson Mann Library's lobby lawn. [Elektronikus dokumentum],

URL: <http://blogs.cornell.edu/hort/2011/10/20/de-stress-on-mann-librarys-lobby-lawn/>, 2018. 11. 21.

18. kép: Alternatív ülőalkalmatosságok az EK olvasótermében

Ergonómia és komfortérzet

Levegő és növényzet

A beltéri levegő minősége a könyvtárak többségének olvasótermében és irodáiban kielégítő, és sok helyen mérik is azt (20. kép), de vannak olyan intézmények, ahol jobb is lehetne. Erre utal, hogy hat könyvtár válasza 50 vagy annál kisebb százaléku elégedettséget mutat (6. ábra), leginkább a következő problémák miatt. Több intézményben kifogásolták a kevésbé ideális alacsony hőmérsékletet (TÁTK), ami azonban az épület külső homlokzati burkolásából is adódhat (BGGYK). Az auditálás során szembesültünk azzal, hogy hasonló problémával küszködnek az EK tetőtéri irodáiban dolgozók is, ahol a tető szigetelésének hiányában nyáron meleg, télen pedig hideg van. Máshol az utcáról bejövő szmogos levegő (PPK IZU) okozza a legtöbb gondot, vagy a légkondicionáló hiánya az olvasóteremben (ÁJK).

Külön kategóriát képeznek a raktárak, ahol a megfelelő levegőminőség az állomány megőrzését és fenntartását is szolgálja. Többnyire az alagsorban és pinceszinten elhelyezett raktárak esetében tapasztalható probléma, ahol a kicsi és sokszor ki sem nyitható nyílászárók miatt a levegő páratartalma ma-

gas, ami kedvez a penészgombák elszaporodásának. Ezekben a helyiségekben a falak sokszor salétromosak – amit a helytelen szigetelés is okozhat – és málik róluk a vakolat, a könyvtári dokumentumok penészednek, s a megelőzésre használt páraelszívó sem váltja be a hozzá fűzött reményeket (ÁJK). Az önálló könyvtári épülettel rendelkező EK raktárai általában világosak és szárazak, a védett kiadványok raktáraiban mérik a hőmérsékletet, de vannak kevésbé szellőztethető helyiségek is. Az alagsori kötészeten pedig a rendszeres szellőztetés ellenére érződik a dohos szag.

Az EK-ban – részben az előbbiekhöz is hasonlóan – még a következő problémákról számoltak be: az irodákban, olvasói terekben, raktárakban, az udvaron a belvárosi szennyezett levegő érezhető, amit tovább ront a szomszédos étterem konyhájából származó használt levegő és ételszag; penészes falak; vegyszerek használata; a (fertőtlenítő) takarítás irodanyitást követően történik; a könyvtári konyhák szagelvezetése nem megoldott; régi, igen poros kiadványokkal történő munkavégzés.

A természetes szellőztetés a legtöbb helyen biztosított, de nem mindenütt kielégítő. A BGGYK esetében ez a raktáron keresztül történik, máshol viszont a – már említett – szmogos levegő okoz gondot. Az alagsorban elhelyezkedő raktár (ÁJK) vagy könyvtár (TÁTK) esetében a szellőztetés egyáltalán nem megoldott.

A legtöbb könyvtárban találhatóak szobanövények, amelyek részben a komfortérzetet biztosítják, részben a mérgezőanyagok megkötésével a megfelelő minőségű beltéri levegő fenntartásában vesznek részt. Szinte kivétel nélkül otthonról behozott vagy máshonnan befogadott növényekről van szó, melyek az irodákban és olvasótermekben nyertek elhelyezést. A szobanövényeket a könyvtárosok gondozzák. Az EK irodái ebből a szempontból változatos képet mutatnak – valószínűleg az igények függvényében –, mert van olyan munkaszoba, ahol sok növény található, míg másutt alig akad egy-egy. Külön érdekesség egyes könyvtárakban, hogy a szobanövényeken kívül fűszer- és haszonnövényeket is ültetnek. Az ÁJK-án ez még csak terv, az EK teraszán viszont termést hozó paradicsomtővel is találkozhattunk (20. kép).

19. kép: Az EK olvasótermi levegőjének adatait mutató egykori műszer

20. kép: Cserépben nevelt paradicsom az EK teraszán

A komfortérzetet biztosító zöld növények különféle változatokban fordulnak elő a könyvtárakban:

- a) ahol a fény- és helyviszonyok megengedik, élő növények kerülnek elhelyezésre (ÁJK, BGGYK, EK, BTK KO, PPK KAZY, TÓK, TTK) (23. kép);
- b) ahol a fényviszonyok kevésbé adottak, – külön kísérletezés eredményeképpen – az ottani félárnyékos helyet kedvelő növények vannak (TÁTK);
- c) művirágokként (TÁTK);
- d) a komfortérzetet és otthonos légkört növények helyett más módon teremtik meg: pl. ásványgyűjtemény kihelyezése (PPK KAZY, TTK) (24., 25. kép);
- e) komfortérzet növelése a falra ragasztott természeti fotók által (BTK KO, PPK KAZY) (26. kép).

21. kép: Újragondolt, ma már nem használt katalógusszekrény a TÓK könyvtári folyosóján

22. kép: Ásványgyűjtemény a PPK KAZY kölcsönzőjében

23. kép: A PPK KAZY kölcsönzőjét otthonosabbá tevő sünök

24. kép: A BTK KO irodájának zöld részlege: virágok és természeti fotók a falon

Bútorzat

A könyvtári bútorok vegyes összetételűek, régiek és maiak egyaránt megtalálhatóak, nemcsak a hálózat egészében, hanem többnyire egy-egy könyvtáron belül is. A meglévő bútorzattal való gazdálkodás mellett leginkább a harmóniára való törekvés és a funkcionalitás, valamint a felhasználói igényekhez való alkalmazkodás jellemzi a könyvtárakat. Ez utóbbi olyan megoldásokban érhető tetten, mint az olvasóteremben vagy a közösségi terekben történő babzsákok elhelyezése (EK, IK) (18., 19. kép), illetve az olvasóterem nyugalalmát és csendjét szolgáló műanyag laminált padló kicserélése padlószőnyegre (ÁJK). A bútorzat az egyik olyan terület, ahol az újrahasználat és újrahasznosítás az intézményen belül látványosan képes megmutatkozni! A hálózat több könyvtárában találhatóak olyan bútorok, amelyekre máshol már nem volt szükség, viszont a könyvtárban hasznosítani tudták azokat. Többnyire székek, asztalok, párnák, árnyékolók, a szabad idő eltöltését szolgáló eszközök (társasjátékok) tartoznak ezek közé, amelyek a könyvtárak egy-egy részlegének, leginkább közösségi terének kialakítását tették lehetővé (IK, ÁJK) (13. kép).

Az újrahasznosítás elve abban is megnyilvánul, hogy a könyvtár a már nem használt, leselejtezett bútorait felajánlja más szervezeteknek és intézményeknek (TTK).

Az újrahasznosítás sokszor a könyvtárak ötletgazdagságát és kreativitását is mutatja. Ezek közé tartoznak azok a megoldások, amikor a már nem használt katalógusszekrényt virágállványként használják újra (TÓK) (23. kép), vagy a leselejtezett könyvekből asztal készül (EK) (27. kép). A komfortérzet növelését, egy-egy iroda vagy könyvtári részleg otthonosabbá tételét újrahasznosított papírból (szűrőpapír, kiflis zacskók) készült papírdíszek is szolgálhatják (TÓK; EK) (15., 28. kép).

25. kép: Könyvekből készült asztal az EK egyik helyiségében

26. kép: Újrahasznosított papírból (kiflis zacskó) készült csillagdísz az EK irodájában

Konyha

A könyvtárak többségében található a könyvtárosok számára fenntartott, étkezési célokra alkalmas konyha, de mint ahogy a kérdésre érkezett válaszok is mutatják (6. ábra), a különböző méretek, valamint kialakítási lehetőségek következtében nem mindig képesek betölteni rendeltetési funkciójukat. Ugyanakkor jórészt mindegyikük rendelkezik az ételek melegítésére és tárolására szolgáló eszközökkel: hűtőgép, mikrohullámú sütő. Az EKSZ könyvtári hálózaton belül konyhák kialakítása terén többféle megoldással is találkozhatunk:

- a) önálló helyiség a könyvtáron belül (ÁJK, EK, TTK),
- b) önálló helyiség a könyvtárnak helyet adó épületen belül (BTK KO),
- c) fizikailag elkülönülő/elkerített rész a könyvtáron belül (TÁTK),
- d) a könyvtár egyik helyiségének (általában raktár, munkaszoba) funkcionálisan elkülönülő része, ami fizikailag kevésbé van elhatárolva magától a helyiségtől (PPK IZU, TÓK).

A kényszermegoldások következtében több probléma is adódik. Ott, ahol a konyha a könyvtár más, felhasználók által használt részlegével (pl. olvasóterem) egy légtérre alkot, s csupán a bútorzat szolgál a fizikai elkülönülésre, gyakran okoz problémát az ételszag átszivárgása (TÁTK). A TÁTK esetében a problémát növeli, hogy mivel a könyvtár az alagsori helyiségben került kialakításra, gondot jelent a szellőztetés, ugyanis a könyvtárnak nincsenek ablakai.

Hasonló tapasztalható ott is az ételszaggal kapcsolatban – a könyvtárosokat érintően –, ahol a konyha vagy az akként funkcionáló részleg a raktárban, irodában/munkaszobában lett kialakítva.

Ugyanakkor a megfelelő nagyságú helyiség hiánya sokszor étkezésre alkalmatlanná is teszi a konyhának nevezett részleget. A PPK KAZY esetében a „konyhát” a volt zuhanyzó előtti térből alakították ki, s ugyan van benne mikrohullámú sütő és hűtőszekrény, de étkezésre nem alkalmas.

Egy-egy konyha az étkezés mellett, illetve azzal összekötve közösségi térként is szolgál(hat), ahol a könyvtárosok egy rövid idő erejéig megbeszélhetik a könyvtárral kapcsolatos mindennapi teendőiket, szakmai kérdéseket vagy a magánéleti eseményeket. A konyha leginkább ott tudja betölteni ezt a belső közösségépítő szerepét, ahol a könyvtár munkatársai jórészt elkülönülten, önálló irodákban és szobákban, esetleg szinteken dolgoznak, s az étkezési időt leszámítva – ami nem feltétlenül kötődik az ebédhez – alig találkoznak egymással (EK, ÁJK).

Működés és szolgáltatás

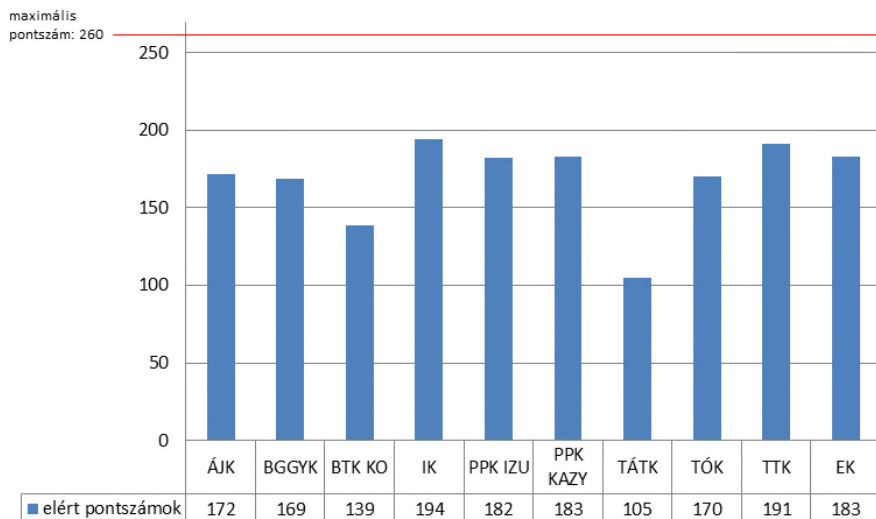
Leginkább a működés és a szolgáltatás az a terület, ahol a könyvtárosok felelősséggel tartoznak intézményük környezeti fenntarthatósági mutatóinak javulásáért. Itt nyilvánul meg környezettudatos gondolkodásuk minden szegmense, és itt képesek a környezetük megóvása iránti elkötelezettségüket a hétköznapiak valóságában, a mindennapi gyakorlatok terén is alkalmazni, valamint a szükséges javításokat és beavatkozásokat elvégezni. Napi zöld kultúrának (*daily green culture*) is nevezik azoknak az intézkedéseknek az összességét, amelyeket a könyvtárak mindennap megtesznek azért, hogy a fenntarthatóság jegyében működhessenek, és bolygónk egészségének megőrzését szolgálják.²¹ Legfőbb céljuk az intézmény ökológiai lábnyomának csökkentése, mely inkább számos apró lépés sorozatával érhető el, mintsem egyetlenegy, jelentősnek mondható terület kitüntetése által.

A kérdőívnek ebben a részében három olyan nagy szektort érintettünk, amelyek jelentős fajsúllyal vesznek részt az intézmények környezeti terhelésének csökkentésében és a forrásmegőrzésben: energiagazdálkodás, hulladék-gazdálkodás és -menedzsment, vízgazdálkodás. Emellett rákérdeztünk még a zöld információs technológia jellemzőire, illetve a közlekedés és szállítás egyes elemeire.

A kérdéskörön belül elérhető maximális 260 pontszámot – a beérkezett válaszok alapján – az IK közelítette meg leginkább (194 pont). Ugyanakkor örömdetes, hogy két könyvtár kivételével (BTK KO, TÁTK) mindegyik meghaladta a 150 pontot, azaz több mint 57%-os eredményt értek el (7. ábra).

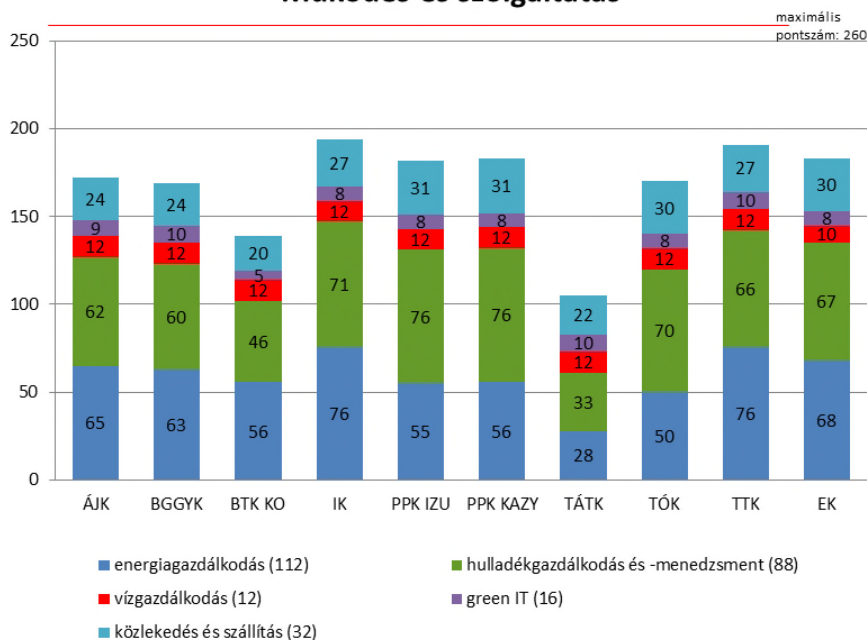
21 ALDRICH–BENTON–SCHAPER–SCHERER (2013: 21–22).

Működés és szolgáltatás

7. ábra: A hálózat könyvtáraiban a működés és szolgáltatás jellemzői a beérkezett válaszok pontszámai alapján

Működés és szolgáltatás

8. ábra: A 7. ábra adatai lebontva kérdésterületekre
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Energiagazdálkodás

Az energiagazdálkodás területén vizsgáltuk meg egyrészt a világítás és a fűtés-hűtés kérdését, másrészt pedig a természetes fény előnyeinek kihasználását, az elektromos berendezések hétvégére történő kikapcsolását, a felesleges e-mailek elküldésének, valamint a lift használatának gyakorlatát, illetve a szellőztetés módját, az árnyékolók használatát. Emellett rákérdeztünk más, a takarékoságot szolgáló eszközökre és eljárásokra is: helyi világítás, energia-takarékos izzók, mozgás- és fényérzékelő lámpák, szabályozható radiátorok, a helyiség céljának és rendeltetésének megfelelő hőmérséklet beállítása, számítógépek energiatakarékos működtetése.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy a hálózat könyvtárai, illetve a bennük dolgozó könyvtárosok jobbra igyekeznek megfelelni az energiatakarékosági elveknek és gyakorlatoknak.

A hálózat egésze 53%-on teljesített (20. ábra), ami nem mondható rossznak, de talán kiemelkedőnek sem nevezhető. Az arány egyrészt a könyvtárosok elkötelezettségét, másrészt az intézmények felszereltségét tükrözi. Ha tovább bontjuk az eredményeket az egyes könyvtárakra (8. ábra), akkor látható, hogy a felmérésben szereplő tíz intézmény közül öt több mint 50%-ot ért el ezen a területen, míg kettő 50%-ot, három pedig ez alatt teljesített.²²

A TÁTK esetében megmutatkozó legalacsonyabb 25%-os eredmény a könyvtár – már említett – alagsori elhelyezkedéséből adódik, ami a hálózat egészének mutatóit is jelentős mértékben rontja. A hálózatot jellemző 53%-ban a TÁTK máig megoldatlan problémája is visszaköszön! Ugyanis a könyvtár olvasótermében ablakok híján a természetes fény kihasználására nincs lehetőség, az irodai ablakokon viszont nincsenek árnyékolók, ami a nyári meleg természetes módon való csökkentését szolgálná. De alighanem ez utóbbira talán itt nincs is szükség! A könyvtárban egész évben mesterséges fény van, ugyanakkor nincs helyi világítás, és a lámpatestek is csak részben energiatakarékosak. A kirívó negatív eredmény mögött egyúttal a fűtés-hűtés kérdése is meghúzódik. Mivel csak az irodákban vannak szabályozható radiátorok, így a könyvtár helyiségeinek többségében nem alakítható ki a funkciónak megfelelő ideális hőmérséklet. A többi könyvtárnál jóval alacsonyabb eredménynek (világítás/helyi világítás: 6 pont, fűtés-hűtés: 6 pont) többnyire ez az oka (9. ábra). Emellett külön probléma, hogy az irodákban a szabályozható radiátorok nem adnak elég meleget! Mindezek egyúttal azt is eredményezik, hogy

22 ÁJK: 65 pont, 58%; BGGYK: 63 pont, 56%; BTK KO: 56 pont, 50%; PPK IZU: 55 pont, 49%; PPK KAZY: 56 pont, 50%; TÁTK: 28 pont, 25%; TÓK: 50 pont, 45%; TTK: 76 pont, 68%; EK: 68 pont, 61%.

nehéz a takarékoságot szolgáló intézkedéseket egymástól elválasztani és külön kezelni, és sokszor egymást generáló folyamatokról van szó. A TÁTK-ot jellemző éles kontraszt nemcsak a könyvtári hálózat egészéhez és az egyes könyvtárakhoz mérten kiugró, hanem a TTK-hoz és IK-hoz mérten még inkább szembetűnő. Jórészt azért, mert ugyanabban az épületben elhelyezkedő intézményekről van szó, sőt olyan épületről, ami a közelmúltban épült. A TTK és IK jó eredménye az energiagazdálkodást illetően viszont ennek is köszönhető (76 pont, 8., 9. ábra), s az eredmény az épületeket jellemző adatokban is megmutatkozik (2. ábra). Az épületre vonatkozó és az energiagazdálkodási jellemzők összefüggése az EK esetében is megjelenik. A XIX. századi építés ellenére kimagasló épületjellemzők mögött (2. ábra) alighanem a nemrégiben lezajlott energetikai felújítás (kazán-, radiátor- és nyílászáró csere) is ott van. (68 pont, 8., 9. ábra). Már csak sajnálni lehet, hogy a felújítást megelőzően és azt követően nem készült külön, az épület egészére vonatkozó, a zöld épületminősítési rendszereket támogató felmérés! Ugyanakkor az EK hálózaton belül jónak mondható energiahatékonysági jellemzőiben az is benne van, hogy a felmérésben szereplő könyvtárak közül csak itt találhatóak – az általunk is vizsgált – mozgásérzékelő lámpák (iroda, raktár).

Sokszor egyéb – leginkább az épület és az intézmény felszereltségéből adódó – tényezők akadályozzák a környezettudatosság megnyilvánulását egy-egy intézményben. Az IK és a TTK esetében a bukó ablakok miatt nem lehet – az energiatakarékosági jellemzőket érintő – kitárt ablakokkal szellőztetni, a BGGYK-n pedig biztonsági okokból az olvasóteremben állandóan lehúzott ablakok akadályozzák a természetes fény kihasználását.

A nyári meleg természetes úton való csökkentését több könyvtárban (pl. ÁJK, BTK KO) az is akadályozza, hogy az intézményen belül nem minden helyiség rendelkezik árnyékolókkal.²³ Részben ugyanez mondható el a helyi világítás kapcsán az ÁJK esetében, ahol ez csak az olvasóteremben biztosított.

Ugyanakkor az energiatakarékoság nem minden esetben valósítható meg teljes mértékben, s nem is mindig a munkatársak tudatosságán múlik. Ez ott tapasztalható leginkább, ahol a válaszokban a tudatosság is tetten érhető. Az energiagazdálkodás terén például rákérdeztünk arra, hogy az adott könyvtárban törekszenek-e az ott található informatikai eszközök energiatakarékos üzemeltetésére? Kikapcsolják-e a monitort, számítógépet, fénymásolót, ha hosszabb ideig (pl. egy óra) nem használják, vagy inkább a képernyőkímélőt és az alvó állapotot választják? Az ÁJK, BGGYK és IK esetében arra a kérdésre, hogy mindenki így tesz-e, 4 pontos, egy kivétellel az összes többi könyvtár

23 Vö. Ablakok és árnyékolók

esetében pedig 3 pontos válaszok születtek, azaz mindenki, illetve a legtöbben így cselekszenek. Viszont mégis a legkevésbé energiatakarékos megoldást, a képernyőkímélőt használják, aminek megvan a működésbeli magyarázata is, hiszen nyitvatartási időben egy állandó forgalom mellett érdemesebb ezt alkalmazni, mintsem állandóan ki- és bekapcsolni a számítógépet. Sajnos ebben az esetben az irodákra és az olvasóteremre nem kérdeztünk rá külön-külön!

A könyvtárak energiatakarékosági jellemzőinek javulását tovább növelné, ha a könyvtárakban található összes világítótestet energiatakarékosra cserélnék le. Jelenleg ez csak részben érvényesül! A legtöbb könyvtárban a hagyományos és energiatakarékos égők egyaránt megtalálhatóak, viszont LED-es égőkkel egyes intézmények még egyáltalán nem rendelkeznek (ÁJK, PPK IZU, PPK KAZY). A BTK KO-n a mennyezeti világítást neoncsöves égők biztosítják, a polcok között viszont már a LED-es égők is megtalálhatóak. Ez utóbbiak azonban nem mindenhol világítanak megfelelően, mert nagyobb teljesítményű izzókra volna szükség. Jellemző eset, hogy a TÓK-on pár éve ugyan felújították a világítást, de a hagyományos világítótestek nem kerültek lecserélésre.

A TÁTK – már említett – energetikai mutatóját tovább rontja, hogy az állandó mesterséges megvilágítást hagyományos neoncsöves égők biztosítják, s ezek nem kapcsolhatóak fel külön-külön. Ezzel szemben a TTK környezeti terhelését nagymértékben csökkentti, hogy az olvasóteremben 80%-ban LED égők találhatóak, az egymástól többnyire fizikailag is elkülönülő szabadpolcos terekben pedig külön-külön kapcsolhatóak a lámpák. Ez utóbbi az IK és PPK IZU, PPK KAZY esetében is fennáll, de a könyvtárak többségéről szintúgy elmondható, hogy az egyes részlegek világítása külön kapcsolókkal történik, azaz nem mindenütt ég egész nap folyamatosan a villany! A TTK esetében külön kiemелendő, hogy ottjártunkkor csak az a részleg volt megvilágítva, ahol felhasználó tartózkodott.

Az EK épületében a mennyezeti világítást neoncsövek biztosítják: vegyesen vannak újabb (energiatakarékosabb) és régebbi világítótestek. Az olvasói terek viszonylag világosak (sok ablak), viszont a mennyezeti világítás általában fel volt kapcsolva. A raktárakban azonban van időzített villanykapcsoló! Az alagsori kötészeten munkavégzéskor mindig szükség van a mesterséges megvilágításra is, ugyanis az ablakokon nem jön be elegendő természetes fény.

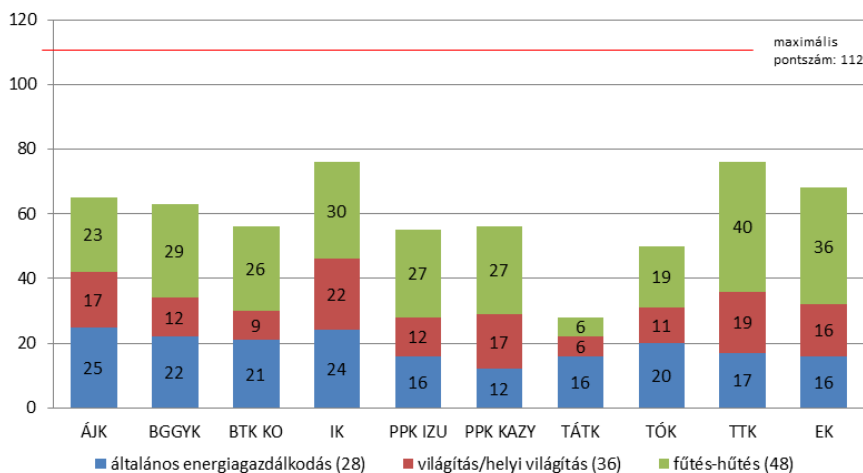
Az energiagazdálkodás területén vizsgáltuk a fűtés-hűtés kérdését. A beérkezett válaszok, valamint az auditálás során szerzett tapasztalataink alapján megállapítható, hogy a legtöbb könyvtárban a helyiségek többségében (iroda, olvasóterem, kölcsönző) a radiátorok egyénileg szabályozhatóak, s többnyire ügyelnek is arra, hogy a könyvtár különböző helyiségeiben a rendeltetésnek megfelelő hőmérséklet legyen kialakítva, a szellőztetést pedig a legtöbb helyen (kivéve IK, TTK) rövid ideig és kitárt ablakokkal végzik.

Mivel a fűtés-hűtés területén a légkondicionáló használatára is kíváncsiak voltunk, a hiányuk – ami nem feltétlenül értelmezhető negatívumként – több könyvtár pontszámát is csökkentette (ÁJK, BTK KO, PPK IZU, PPK KAZY, TÓK). Viszont ahol van, ott jórészt érvényesülnek a fenntarthatósági elvek, hiszen a sokszor szélsőséges nyári hőséget sem csökkentik 25 °C alá. Kivételt képez ez alól az IK, ahol ezt a könyvtárosok nem tudják szabályozni, illetve a BGGYK, ahol nyáron is 22 °C alá csökkentik a hőmérsékletet.

Ennél a kérdéskörnél jegyezték meg, de alighanem minden működésbeli területre igaz, hogy sokszor munkatársi kompromisszum is szükséges mindehhez. Döntő többségében ugyanis nem önálló irodákban dolgozó munkatársakról van szó, akik saját igényeik vagy környezeti elköteleződésük függvényében szabályozzák a könyvtári működés egyes területeit.

A levegő hőmérsékletének mérésére ugyan a beltéri környezet minőségénél kérdeztünk rá, az eredménye azonban leginkább itt mutatkozik meg. Mivel az EK-ban és TTK-án rendszeresen mérik a levegő hőmérsékletét, jórészt – a beérkezett válaszok alapján – mindenütt a helyiség rendeltetésének megfelelő hőmérséklet kerül kialakításra, ami a fűtés-hűtés eredményekben is visszaköszön (36 és 40 pont, 9. ábra). Némileg azonban rácafol erre a BTK KO és IK válasza, hiszen bár nem mérik a levegő hőmérsékletét, mégis az egyes helyiségek a funkciónak megfelelő értékekkel rendelkeznek. A fűtés-hűtés témában elért pontszámaik viszont alacsonyabbak, mint az EK-é vagy a TTK-é.

Energiagazdálkodás

9. ábra: A hálózat könyvtáraiban az energiagazdálkodás a működés és szolgáltatás jellemzőin belül a beérkezett válaszok pontszámai alapján (A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Hulladékgazdálkodás

A könyvtárakat érintő egyik legfontosabb hulladékgazdálkodási kérdés a papírhasználat, illetve a papírhulladék kérdése. Az e téren mutakozó jó példák egyrészt a környezetszennyezés csökkentését, másrészt pedig a szemléletformálást szolgálják. A hulladékgazdálkodás esetében három olyan terület van, amely a különböző fokú zöld megoldásokon keresztül a mindennapok során keletkező hulladékok kezelését és csökkentését szolgálja. Ez a három mód az angol terminológiából jól ismert, 3R-nek is nevezett *reduce*, *reuse* és *recycle*, ami a könyvtárakban is alkalmazott módszernek számít.²⁴

Közülük a legkevésbé zöld megoldásnak az újrahasznosítás/újrafeldolgozás (*recycle*) számít. Ez az anyagában történő hasznosítást jelent, mely során a hulladékból újra termék készül. A könyvtár mindennapi működését ez kétféle formában is érinti: egyrészt az újrahasznosított termékek felhasználásánál, másrészt pedig a szelektív hulladékgyűjtés és -kezelés területén.

Az újrafelhasználás (*reuse*) az előbbinél már egy zöldebb megoldásnak számít, amivel kiterjeszthető bármely termék életciklusa. Akkor beszélhetünk erről, amikor egy adott terméket jelentősebb fizikai beavatkozás és átalakítás nélkül újra ugyanarra a tevékenységre, célra vagy feladatra használunk, mint amire eredetileg is gyártották. Könyvtárak esetében ez leginkább a papírfelhasználáshoz, illetve az adományok területéhez kapcsolódik.

A legzöldebb változat a csökkentés (*reduce*), hiszen valamit nem használni vagy csökkenteni a legkörnyezetbarátabb megoldások közé tartozik. A digitalizálás a papírhasználatot, a helyi termékek vagy a nagyobb egységekben történő vásárlás a felesleges szállítással járó környezeti terhelést, míg a tudatos vásárlás a felesleges termékek megvételét, s ezzel együtt a későbbi hulladékkeletkezést csökkenti. Ugyanakkor a papírfelhasználás csökkentését többek között a tudatosság, az e-mailek kinyomtatásának elkerülése, illetve a közös elektronikus felületek használata is nagymértékben képes segíteni.

A kérdéskörön belül legjobb eredményt – 70 és afölötti pontszámot – négy könyvtár ért el a hálózathoz: IK, PPK IZU, PPK KAZY, TÓK (10. ábra). Az előbb mondottak alapján persze az sem mindegy, hogy mely területeken érték el ezt az eredményt! Míg a PPK két könyvtára az újrahasznosítás/szelektív gyűjtés terén jeleskedik – figyelmeztetik is erre a könyvtárhasználókat(!) –, addig az IK teljesítménye a legzöldebb változatnak számító csökkentés/tudatos vásárlás, felhasználás során látszik kimagaslónak (11. ábra).

MCBANE MULFORD–HIMMEL (2010: 126–129); CARDOSO (2018: 64–71). 24

Újrahasznosítás, szelektív hulladékgyűjtés

A környezettudatosság erősítésének és az intézmények zöldülésének első jelei közé tartozott a szelektív hulladékgyűjtők elhelyezése az EK-ban, valamint az egyes kari épületek folyosóin és a könyvtárakban. Ugyanazokat a gyűjtőket sok esetben a könyvtárosok és a felhasználók egyaránt használ(hat)ják. PET palack-, illetve papírgyűjtőkből egy épületen belül sokszor több is található, a lassan gyűlő hulladékokhoz – üveg, használt fénycső, elem – többnyire csak egy-egy áll rendelkezésre (29. kép). Használt fénycső-, illetve elemgyűjtővel viszont az EK-ban nem találkoztunk egygel sem.

Kivételt képez a TÁTK (11. ábra), ahol a könyvtáron belül nem, hanem csak a könyvtár közelében a kari épületen belül található szelektív gyűjtő, ami jelenleg kevésbé ösztönzi a könyvtárat arra, hogy szelektíven gyűjtsék az intézményükben keletkezett hulladékot. Ezen a téren a PPK IZU, PPK KAZY folytat kimagasló és követendő gyakorlatot, ahol amellet, hogy mindenki mindig így gyűjti a hulladékot, egyúttal arról is gondoskodnak, hogy idegen eredetű anyag ne kerüljön ezekbe a tartályokba (32 pont, 11. ábra). A papírhulladékot gyűjtő tartályok jobb kihasználását a PPK KAZY-n úgy érik el, hogy a régi beiratkozási űrlapok és a leselejtezett szakdolgozatok címdoldalának szétvágásához iratmegsemmisítőt használnak, s a keletkezett papírhulladék csak ez után kerül be a szelektív gyűjtőkbe. Más könyvtárak esetében az alacsonyabb pontszámot egyrészt az magyarázza, hogy a könyvtáron belül a munkatársak körében kevésbé nyilvánul meg a szelektív gyűjtés iránt az elköteleződés, másrészt pedig, hogy kevésbé tudatosan és rendszeresen történik mindez (ÁJK, BTK KO). Viszont akik így gyűjtik a hulladékot, azok rendszerességgel, azaz tudatosan és nem ösztönösen teszik (ÁJK).²⁵ Ugyanakkor az, hogy nem mindenütt gondoskodnak a szelektív gyűjtők elszállíttatásáról, nem feltétlenül a környezettudatosság hiányából ered, hanem abból, hogy az a munkamegosztás terén a takarítók feladatai közé tartozik, vagy az ő munkájuk körébe sorolják. Részben ez is magyarázza a BTK KO alacsonyabb pontszámát a hálózat többi könyvtárához képest (13 pont, 11. ábra).

Ugyanakkor nemcsak a BTK KO-n, de más kari intézményeknél is sokszor problémát jelent a gyűjtők kiürítése, ennek a szervezettsége és rendszeressége, s ezzel összefüggésben az, hogy a hulladék további sorsa az egyes intézményeken belül gyakran követhetetlen. A legtöbb helyen az ürítést és az elszállíttatást az *Együtt a Környezettudatos Szemléletért* csoport végzi, vagy a kar gondoskodik a hulladék elszállíttatásáról (pl. BGGYK), de több intézményben maguk a könyvtárosok is segídekzenek ebben, illetve a takarítók ürítik a gyűjtőedényeket. Külső partner bevonására tudomásunk szerint a TTK-n került sor.²⁶

25 Vö. A környezettudatosság és egyéb sajátosságok a hálózat könyvtáraiban

26 Vö. Partnerhálózat, lokális értékek, felhasználói ötletek

Többnyire az intézmény és a felhasználói létszám nagyságától – és környezettudatosságától is (!) – függ, hogy mennyi idő alatt telnek meg a gyűjtők. Míg egy kisebb intézeti könyvtárban (BTK TÁVK) kb. két évet, addig a nagyobb kari intézményekben ez kb. fél évet vesz igénybe. Ugyanakkor az is befolyásoló tényező, ha az épületben a könyvtáron kívül is lehet a hulladékot szelektíven gyűjteni. A TÓK-on viszont inkább az a probléma, hogy az olvasók nem igazán használják a szelektív hulladékgyűjtőket.

Csak az ÁJK részéről mutatkozott igény még egy-egy papír és PET palack gyűjtőre, a többi könyvtár elegendőnek ítélte a meglévők mennyiségét.

Egy könyvtár nemcsak a szelektív hulladékgyűjtés révén tudja az újrahasznosítást támogatni, hanem azáltal is, hogy ilyen termékeket használ. Az újrahasznosított papír (*újrapapír*) vásárlása ma már egy alapvető takarékosági és környezetmegóvási programnak tűnik, viszont az olyan papírdíszek, amelyek újrahasznosított papírból (kiflis zacskóból) készülnek, könyvtári körökben kuriózumnak számítanak. Mi – ahogy már jeleztük – a TÓK-on, valamint az EK egyik irodájában találkoztunk ilyennel, ami egyúttal esztétikussá és otthonossá is teszi a helyiséget! (15., 28. kép)

27. kép: Szelektív gyűjtő a BGGYK egyetemi épületének folyosóján

Újrahasználat

A kérdőívben az újrahasználat terén a csomagolóanyagok és a piszkozatpapírok újbóli felhasználására kérdeztünk rá, valamint arra, hogy ez utóbbi részére van-e külön tárolóeszköz a könyvtárakban.

A hálózat könyvtáraiban ma már ez egy megszokott, rutinszerű cselekedetnek számít, ami a környezettudatosság mellett részben a kényszer folyamánya is. A csomagolóanyag kiválasztása azonban sok esetben a címzettől is függ, hiszen egy újrafelhasznált csomagolópapír néha nem is a környezettudatosságról hanem a szerényebb anyagi lehetőségekről árulkodik, s a partner kisebb megbecsülésének is tűnhet! A BTK KO és IK esetében az alacsonyabb pontszám a tárolóeszköz hiányából, az EK és TTK esetében pedig a csak helyenkénti meglétükből adódik (*11. ábra*), hozzátevé ehhez természetesen azt is, hogy nincs is mindig feltétlenül szükség erre, hiszen az EK gyakorlatából kiindulva: „aki rontott papírt gyártott, maga is használja fel”!

Az egyszer már felhasznált papír sokféleképpen hasznosítható újra: piszkozatpapírként, vázlatok és tervezetek készítéséhez, illetve raktári kériólapként. Ez utóbbinak egy ötletes, a mindennapi „zöld praktikák” körébe tartozó megoldását a PPK KAZY-n alkalmazzák, ahol a raktárból történő kikérést szolgáló kériólapokat nem nyomtatják, és nem fénymásolják, hanem az egyik oldalukon üres lapokra (piszkozatpapír) bélyegzővel készítik, ami a következő adatokat tartalmazza: a kérió neve, a kérió ideje, a szerző neve, a mű címe, raktári jel(ek) (*30. kép*). Emellett a raktári kikérés e-mailben is lehetséges.

28. kép: Raktári kikérió cédula készítése bélyegző és újrahasznált papír segítségével a PPK KAZY-n

Az újrahasználat egy másik formája a bútorzat területén mutatkozik meg, amelyben a könyvtár átadó és átvevő is lehet egyben. Használt bútorokat a TTK ajánlott fel egy alapítvány részére, a hálózat könyvtárainak többségében azonban a mások által leselejtezett vagy otthon már nem használt bútorok felhasználásáról van szó (ÁJK, BTK KO, PPK IZU, PPK KAZY, BTK TÁVK) – ami egyúttal a könyvtárak infrastrukturális felszereltségéről is árulkodik néha, de azért korántsem rontja a könyvtár esztétikai megítélését (13. kép).

A kreatív ötletek közé tartoznak azok a megoldások, amelynek során a már nem használt, leselejtezett tárgyak, dokumentumok nyernek új funkciót. Ezek közé sorolható az EK-ban a könyvekből összeállított dohányzó- (vagy telefon) asztal (27. kép), vagy a TÓK-on az a virágállvány, ami egy régi katalógusszekrény újragondolásával vált a könyvtár meghatározó díszévé (23. kép).

Az újrahasználatához lehet sorolni a szabadon elvihető könyveket is. Jórészt a hálózat minden könyvtárában található olyan doboz vagy tárolóeszköz, ahonnan a felhasználók ingyen elvihetik a könyvtár leselejtezett vagy a gyűjtőkörébe nem tartozó dokumentumait, főlőspéldányait. Ennek intézményesítettnek mondható, és a nagyobb nyilvánosságot érintő formája az EK-ban zajlik, ahol évente egyszer külön nyílt napot hirdetnek erre (31. kép). Ilyen alkalmakkor az EK több ezer kötetet osztogat szét ingyen, bárkinek, aki érte megy. Az ilyen események – a zöld értékeken kívül – a könyvtár egy más típusú közösségteremtő szerepére világítanak rá, s valamelyest a könyvtár társadalmi szerepét erősítik, hiszen nagyobb figyelem esik rájuk, a nyilvánosság homlokterébe kerülnek, és mint ahogy az egyik hírportál megfogalmazta: „egy csomó ember között számodra érdekes könyvek után turkálni még akkor is jó szórakozás lehet, ha a végén nem találsz semmit.”²⁷ (32. kép)

27 HORVÁTH (2018).

29. kép: Az EK hirdetménye az ingyen elvihető könyvekről...²⁸

30. kép: ... és a hirdetményre érkező közönség²⁹

²⁸ Forrás: Egyetemi Könyvtár és Levéltár Egyetemi Könyvtár honlapja, URL: <https://www.konyvtar.elte.hu/hu/cikk/visszahozni-nem-kell>, 2019. 02. 25.

²⁹ Forrás: 444.hu honlapja, URL: <https://444.hu/2018/09/24/a-regi-konyv-lett-az-uj-iphone-megrohantak-az-elte-konyvtaranak-ingyenes-konyvosztast>, 2019. 01. 10.

A szabadon elvihető könyveknek egy némileg másfajta, de rendszeresebb formája az a fővárosszerte terjedő, nyitott könyvszekrények mintáját alapul vevő, nyitott könyvespolcnak is nevezhető megoldás, ahonnan nemcsak elvinni, de ahova hozni is lehet a könyveket. Szintén az EK-ban tapasztaltunk ilyet, ami a *Könyvcserélő* nevet viseli, s arra buzdítja az intézmény látogatóit, hogy „hozz egy könyvet, és vigyél helyette egy másikat! (33. kép)

31. kép: Az EK Könyvcserélője

Az újrahasználat az életciklus meghosszabbítását, az élettartam kiterjesztését is jelenti egyben. De nemcsak azoknak a dokumentumoknak az élettartamát lehet meghosszabbítani, amelyeket ingyen elvihetnek a felhasználók, hanem azokat is, amelyekre a felhasználóknak a könyvtárban van szükségük, de a sok használat már láthatóan megviselte őket. Nem más ez, mint a – fenntartathóság körébe utalható – állománymegóvás, művészi kivitelben: restaurálás. Ilyen önálló műhellyel a hálózaton belül az EK rendelkezik, „fapados módszerek és eszközök” azonban minden könyvtárban rendelkezésre állnak, és ezek sokszor magát a beszerzést pótló megoldások. Mi a PPK KAZY-n találkoztunk ilyennel (34. kép).

32. kép: Egy könyv élettartamának meghosszabbítása:
a restaurálás „eszközei és helyisége” a PPK KAZY kölcsönzőjében

Csökkentés/tudatos vásárlás, felhasználás

A témakörön belül olyan mindennapi gyakorlatokat vizsgáltunk, amelyek az irodaszerek vásárlásához, az elektronikus dokumentációhoz és iratkezeléshez, a papírfelhasználási és nyomtatási gyakorlatokhoz, a rendezvények catering szolgáltatásaihoz (palackozott ásványvíz és az egyszer használatos, eldobható, papírból vagy műanyagból készült eszközök – tálcák, poharak, tányérok, evőeszközök, névjegytartók – használatának kerülése) tartoznak.

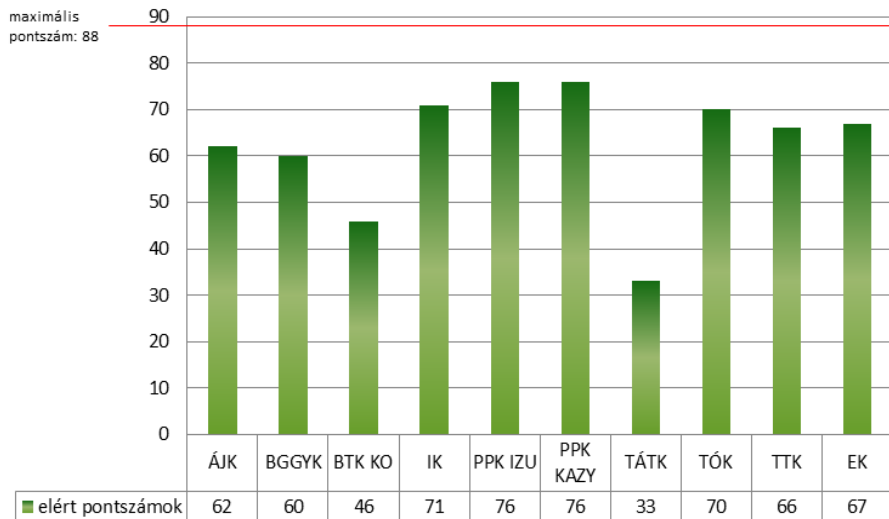
A hálózat könyvtárai a hulladékcsökkentés területén jórészt egy kiegyensúlyozott, nagyobb kilengésektől mentes, átlagos teljesítményt mutatnak, bár tapasztalható némi szélsőség is (22–36 pontos értékek, 11. ábra). Ahol lehetőség van eszközbeszerzésre, ott a tudatosság, azaz a felesleges vásárlások elkerülése elsődleges szempont, ami nem feltétlenül a környezettudatosságból, hanem inkább az ésszerű, szükségleteknek megfelelő beszerzésből fakad. Ez abból is kikövetkeztethető, hogy – miként többen is megjegyezték – a beszerezhető termékek listájából nem mindig vagy inkább csak néha derül ki, hogy ökológiai szempontokat is figyelembe vettek-e gyártásuk során.

A hálózat könyvtárainak e téren jelentkező kiegyensúlyozottságát magyarázza, hogy a működése terén jórészt az összes könyvtár a hagyományos, nyomtatott megoldásokkal szemben előnyben részesíti a digitális lehetőségeket, ami az elektronikus adatkezelésben, az ingyen rendelkezésre álló közös felületek használatában (google drive), valamint a rendezvények elektronikus formában történő megszervezésében és hirdetésében nyilvánul meg leginkább. Bár a felmérés nem tükrözi, de fontos megjegyezni, hogy maga az EKSZ is közösen szerkeszthető felülettel és információs hálózattal rendelkezik. Persze a környezettudatosság mellett mindezt a kényelmi szempontok és a társadalmi elvárások is indokolják, nem utolsósorban pedig az a decentralizáltság, ami az EKSZ könyvtári hálózatát jellemzi.

Ma már – a kérdőív tanúsága szerint – a hálózat könyvtárosai körében bevett szokás az e-mailek kinyomtatásának elkerülése, ami egyrészt köszönhető annak, hogy ez napjainkban általánosan elfogadott, s többnyire követendő gyakorlattá nőtte ki magát, de leginkább abból az EK-ból kiinduló kezdeményezésből fakad, hogy az elektronikus levelek végén gyakran olvasható – mintegy tudatosításként – az erre irányuló figyelemfelhívás.³⁰ A felesleges nyomtatásokra vonatkozó és a csökkentés területén is visszaköszönő pontszámbeli különbségek (11. ábra) a könyvtárak archiválási kötelezettségéből, illetve a partnereknek, valamint a fenntartónak a nyomtatott formátumot előnyben részesítő elvárásaiból is adód(hat)nak, s nem feltétlenül a környezettudatosság hiányát jelentik. Továbbá a maximális pontszám elérését sok könyvtár esetében az is nehezítette ezen a téren, hogy a rendezvények háttértámogatása, a catering szolgáltatás még kevésbé környezettudatos módon történik (nem helyi forrásból származó ételek, üvegkancsó helyett palackozott ásványvíz), illetve a csökkentés mint környezettudatos megoldás iránt csak a könyvtárosok egy része elkötelezett.

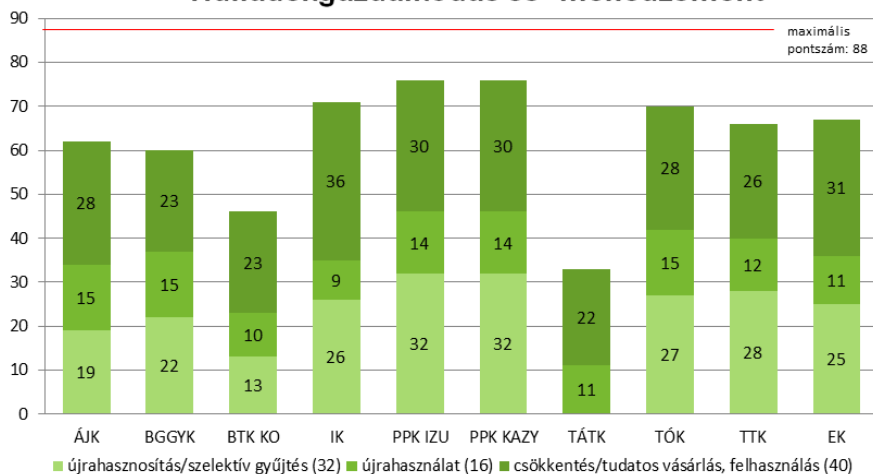
30 Vö. Figyelemfelhívás és információközvetítés, ösztönzés, programok szervezése

Hulladékgazdálkodás és -menedzsment

10. ábra: A hálózat könyvtáraiban a hulladékgazdálkodás és -menedzsment a működés és szolgáltatás jellemzőin belül a beérkezett válaszok pontszámai alapján

Hulladékgazdálkodás és -menedzsment

11. ábra: A 10. ábra adatai lebontva kérdésterületekre
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Vízgazdálkodás

A vízgazdálkodás nem feltétlenül az a terület, ahol a könyvtárak jelentős eredményeket könyvelhetnének el, mégis számos olyan tényező van ezen a téren, ahol az intézmény ökológiai lábnyomának csökkentésén kívül a környezettudatosság iránti elkötelezettség – sokszor látványos módon is – prezentálható és ösztönözhető.³¹

A mindennapi rutin területén a kérdőív a könyvtárosi problémakezelési gyakorlatokra kérdezett rá: a csöpögő csapok elzárásától a szerelő mielőbbi értesítéséig. Az e téren megnyilvánuló, jórészt kivétel nélküli maximális megfelelés (8. ábra) féltett kincsünk, a jövő zálogát jelentő vízkészletek megőrzésének és fenntartásának is szól! Az eredményesség mögött valószínűleg az is meghúzódik, hogy ma már számos médiából hallhatunk a veszélyben lévő vízkészletekről.

Green IT

A zöld információs technológia (zöld informatika) az 1990-es évektől létező fogalom, ami egy-egy intézmény környezeti fenntarthatósági törekvéseit támogatja az elektronizáció, a számítógépes és informatikai rendszerek segítségével. Számos terület kapcsolódik ehhez, a környezetbarát számítógépektől kezdve a papírfelhasználást csökkentő digitális tartalmakon keresztül az intézmény forrásgazdálkodásának hatékonyságát maximalizáló, valamint a tiszta technológiák alkalmazását támogató informatikai rendszerekig bezárólag.

A kérdőívnek ebben a részében a könyvtárak elektromos berendezéseinek (számítógépek, nyomtatók, fénymásolók, multifunkcionális gépek) környezeti terhelést csökkentő jellemzőire (energiatakarékos üzemmód, digitális tartalmak készítése, kétoldalas nyomtatás), valamint az intézmény meglévő digitális tartalmaira kérdeztünk rá.

A válaszok alapján a BGGYK, a TÁTK és a TTK ért el hasonló (10 pont) eredményt (8. ábra) azzal a különbséggel, hogy a TTK gépparkja támogatja leginkább a könyvtár fenntartható működését, hiszen az összes számítógépet lehet takarékos üzemmódban működtetni, a többségükkel pedig digitális tartalmakat készíteni és kétoldalas nyomtatást végezni, viszont – ennek ellenére (!) – mégsem vagy csak elenyésző mértékben rendelkeznek digitális tartalmakkal. Ezzel szemben a BGGYK-nál és a TÁTK-nál a géppark fenntarthatósági szempontból némileg elavultabb, de a digitális tartalmak megléte viszonylag jól kompenzálja az intézményeknek ezt a hátrányát. Fenntarthatósági szempontból a legelavultabb gépparkkal a BTK KO rendelkezik (12. ábra).

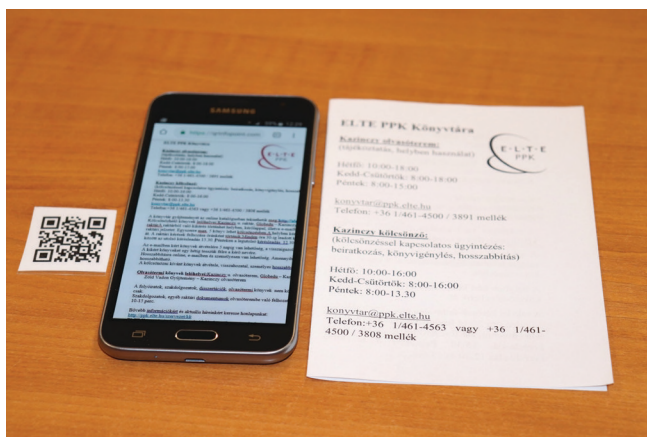
31 DUBNICZKY (2018).

A papírfelhasználás csökkentését szolgálja a hálózat több könyvtárában is (PPK KAZY, TÓK) alkalmazott, az információs technológia újdonságait felhasználó QR-kódos megoldás, amelynek a segítségével a könyvtárról szóló alapvető információk érhetők el gyorsan és egyszerűen – papíralap nélkül (35., 36., 37. kép).

Ugyanez a megoldás az ÁJK esetében a tartalomszolgáltatás terén is bevett gyakorlatnak számít, ami a könyvtárnak járó vagy korábban járatott folyóiratok digitalizált számainak tartalmazó adatbázisokhoz irányítja az olvasót

33. kép: QR-kód-tartó és figyelemfelhívó plakát a PPK KZY kölcsönzőjében

34. kép: A PPK KAZY könyvtárról szóló információk papíralapon és ugyanazon információk QR-kód általi megjelenítése a mobiltelefonon

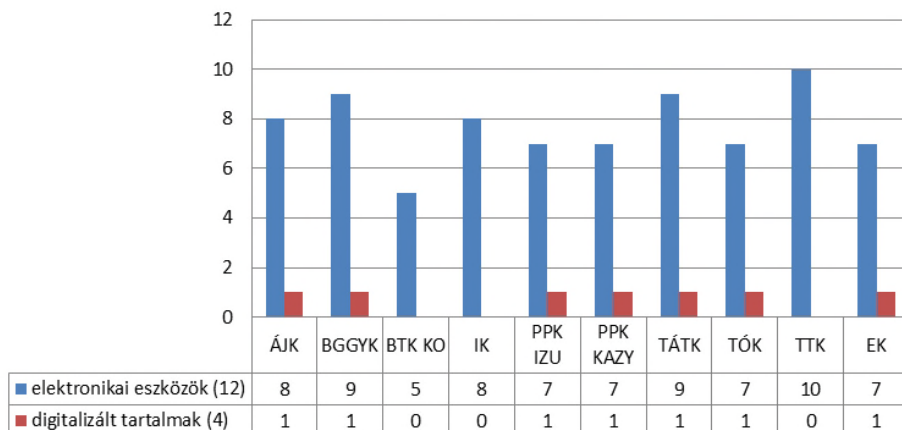

35. kép: A könyvtárról szóló elektronikus információkat megjelenítő QR-kód a TÓK bejáratánál

36. kép: Az adatbázishoz vezető út QR-kódja, az ÁJK folyóirat-gyűjteményének szabadpolcán

Green IT

12. ábra: A hálózat könyvtáraiban a green IT a „működés és szolgáltatás” jellemzőin belül, a beérkezett válaszok pontszámai alapján
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Digitalizálás, digitalizált tartalmak, e-könyvek

A digitalizálás az EK, valamint a kari könyvtárak többségének (ÁJK, BGGYK, PPK KAZY, TÁTK, TÓK) működési jellemzői közé tartozik, de a hálózat egészének szempontjából egymástól elszigetelt jelenségek. A digitális tartalmak nagyságrendje a könyvtári állomány egészéhez viszonyítva minden könyvtárban alacsony (1-25%) értéket mutat, a BTK KO, IK és TTK pedig nem is rendelkezik saját digitalizálású dokumentumokkal, a TTK esetében igényként jelentkezik (12. ábra). Ahol végeznek digitalizálási tevékenységet, ott az részben a felmerülő igények alapján folyik, részben pedig tervszerű, de minden esetben a humánerőforrások függvényében zajlik. A kari könyvtárak részéről leginkább az oktatási tevékenységhez kapcsolódik, míg az EK esetében – ahol a pályázási lehetőség is nagyobb – a régi, muzeális, védett/védendő, illetve kutatási célokat szolgáló (pl. kézirat-) anyag élvez prioritást. A kari intézmények esetében a digitalizálás leginkább a következő dokumentumfajtákat érinti:

- disszertációk,
- szakdolgozatok,
- tankönyvek,
- szakkönyvek,

- folyóiratok,
- tananyagok fogyatékkal élők számára,
- egyéb dokumentumok.

Az ÁJK-n és a TÓK-on az igény szintű digitalizált anyagok közé tartoznak a könyvtárközi kérések, amelyeket külön meghajtón tárolnak. Ugyanez mondható el az ÁJK-n és a PPK KAZY-n a fogyatékkal élőknek szóló tananyagokról is, melyekhez a célközönség általában egy erre kijelölt külön gépen (dedikált gép) férhet hozzá szabadon.

A régi disszertációk digitalizálása az ÁJK-n tervszerű, eddig kb. 10% készült el, a későbbi tervek között pedig egy tananyagarchívum létrehozása is szerepel.

A BGGYK archív gyűjteménye 2009 óta gyarapszik folyamatosan. Egy részét – állományvédelmi szempontok figyelembevételére alapján – az 1800 után kiadott egyes könyvek digitalizált változatai alkotják, más részét pedig olyan, jórészt hetven évnél régebbi szakkönyvek, amelyeket saját géppel digitalizáltak. A szerzői jogok függvényében a dokumentumok vagy az ELTE Digitális Intézményi Tudástárba (továbbiakban EDIT) kerülnek be vagy dedikált gépen a könyvtárban teszik őket hozzáférhetővé. Emellett digitalizálásra kerültek régi – az 1890–1940-es évek közötti időszakból – gyógypedagógiai folyóiratok is, – az EK segítségével a MANDA projekt keretében. Tervben van még az 1980-as évek előtti szakdolgozatok digitalizálása, ugyanakkor jelenleg is folyik a 2011 után CD-n leadott szakdolgozatok feltöltése az EDIT-be.

A TÁTK-on ugyancsak kiemelten kezelik a szakdolgozatok elektronikus változatainak a létrehozását, ugyanis a 2001-től napjainkig terjedő összes dokumentum digitalizálásra került, 2013-tól pedig már csak elektronikus formában gyűjti ezeket a könyvtár. Ugyanakkor nem kerültek feltöltésre az EDIT-be, hanem a könyvtár saját tárhelyein – három dedikált gépen – érhetőek el. Hasonló elérési lehetőséget terveznek ahhoz a 12 db tankönyvhöz is, melyek jelenleg fénymásolatban vannak meg.

A TÓK-on a tankönyvek élveznek prioritást a digitalizálás terén. Az 1870 és 1940 közötti időszakból – a kar oktatóinak ajánlása alapján – olyan dokumentumok lettek erre a célra kiválogatva, amelyeknél már lejárt a szerzői jog. A digitális dokumentumok feltöltésre kerültek az EDIT-be is. Igen népszerűek, a statisztikák szerint a legtöbb „klikkelés” ezekre a dokumentumokra történik. (Első három hely!) Egyelőre azonban itt nincs tervbe véve további digitalizálás. Tervszerű munka ezen a téren egyedül az EK-ban zajlik, ahol jelenleg két nagy teljesítményű gép, illetve több lapszkenner áll rendelkezésre. Többek között régi kódexek, nyomtatványok, metszetek, fotók, újságok kerülnek digitalizálásra, emellett rendszeres a régi doktori disszertációk szkennelése, valamint

az olvasói igények teljesítése is (reprográfiai szolgáltatás), amiben az olvasószolgálatos kollégák is részt vesznek. Az utóbbi idők nagyszabású akciója a könyvtár megalapításától 1995-ig beszerzett könyvállományt legteljesebben feltáró alapkatalógus elektronikus változatának az elkészítése volt,³² ami pályázati keretből történt.

Digitális tartalmak létrehozására több könyvtár esetében nemcsak a könyvtár munkatársainak van lehetősége, hanem a felhasználók – diákok – is elkészíthetik maguknak. Leginkább órai jegyzetek, vázlatok, tananyagok azok a tartalmak, amelyeket a diákok szkennelnek. Egyes könyvtárak esetében ingyen, máshol fizetés ellenében vehető igénybe ez a szolgáltatás, ami a felhasználói igények kielégítése mellett egyúttal a papírhasználat csökkentését is szolgálja.

A külföldön egyre népszerűbbekké váló e-könyvek a hálózat könyvtárai számára sem ismeretlen dokumentumok. Már vannak az IK-n, a BTK KO-n, a TTK-n és az EK-ban, valamint a BGGYK-n, a közelmúltban például a Springer kiadótól sikerült beszerezni nagyobb könyvcsomagokat. A dokumentumok többsége azonban nemcsak az adott könyvtár, hanem az informatikai kiterjesztésnek köszönhetően a hálózat többi könyvtára számára is hozzáférhetők és letölthetők.

A digitalizálás terén az EKSZ-en belül problémát jelent – a pozitív példák mellett – az összehangoltság és a tervszerű munka hiánya, mely utóbbi elsősorban a rendelkezésre álló géppark és humán erőforrás függvénye. A tervezhetőséget és a kiszámíthatóságot nagymértékben elősegítené egy a hálózat egészére vonatkozó digitalizálási stratégia elkészítése, valamint a közeli és távolabbi célok és irányelvek kijelölése, a prioritások meghatározása, ami egyúttal az intézményi repozitórium feltöltésében és ezen elektronikus tartalmak csoportosításában és visszakereshetőségében is segítségül szolgálna, s a jövőbeni pályázati lehetőségek hatékonyságát, valamint a fenntarthatósági jellemzők erősödését növelné.

Közlekedés és szállítás

A közlekedés és szállítás területén többek között az utazással járó környezeti terhelést csökkentő intézményi online szolgáltatásokra és a könyvtárközi kölcsönzésnél alkalmazott távolsági szempontrendszerre kérdeztünk rá.

32 ELTE Egyetemi Könyvtár – Alapkatalógus. [Elektronikus dokumentum] = Eötvös Loránd Tudományegyetem Digitális Intézményi Tudástára (EDIT),
URL: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/21712>, 2018. 12. 20.

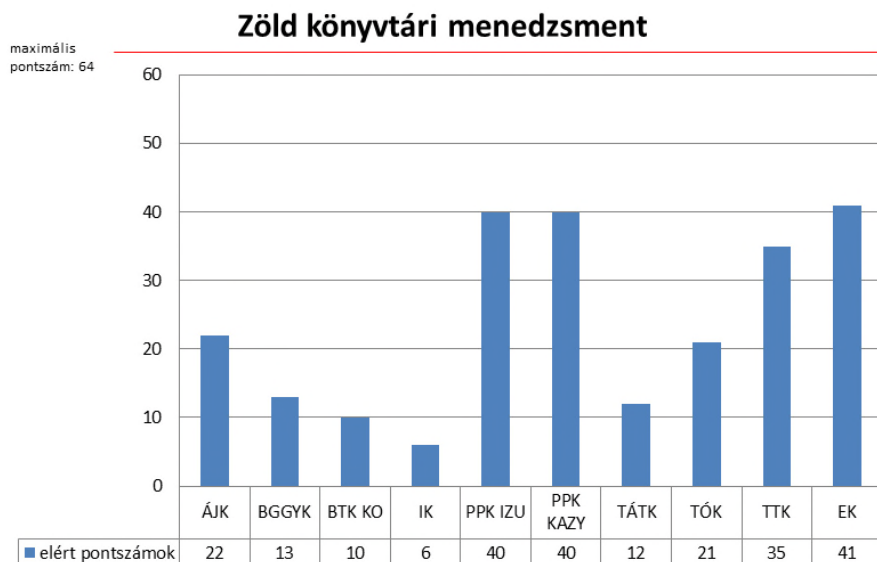
Talán nem túlzás kijelenteni, hogy egy nagyobb szervezeti egységtől ma már elvárható, hogy rendelkezzen a legtöbb, a könyvtári felhasználást elősegítő és támogató online szolgáltatással. Különösen elvárható ez egy olyan intézmény(rendszer)től, amelynek a felhasználói közé ma már leginkább az ebben felnőtt, s egyúttal a mobilitást és gyorsaságot kedvelő generációk tartoznak. Alighanem a felhasználói igények is motiválták a hálózat legtöbb könyvtárát arra, hogy elinduljon ebbe az irányba, s a közlekedés és szállítás terén elért jó eredmények ezt a felismerést igazolják vissza. Így elmondható, hogy a legtöbb intézményben a katalógusok, könyvtári tájékoztatók és hírek, az elektronikus könyvtárak, archívumok, repozitóriumok, szakirodalmi adatbázisok és adattárak a felhasználók számára online 24/7 elérhetőek. Ahol van, ott a könyvtárközi kölcsönzés is online működik (ODR rendszer). Az online hosszabbítás jórészt mindenütt működő szolgáltatás, az online előjegyzés és raktári kérés viszont már csak kevésbé jellemző minden könyvtárra, egyes intézmények mutatójának értékét pedig tovább rontja, hogy egyikkel sem rendelkezik (ÁJK, TÁTK).

A kérdéskörön belül elért eredményt az előbbieken túlmenően más szempontból némileg az is rontja, hogy a könyvtárközi kölcsönzésnél csak néhány intézmény ügyel arra, hogy a megkért könyv minél közelebbről érkezzen meg hozzá (ÁJK, PPK IZU, PPK KAZY, TTK). A BTK KO esetében elért alacsonyabb eredmény mögött pedig az áll, hogy az intézmény nem végez könyvtárközi szolgáltatást (8. ábra).

Zöld könyvtári menedzsment

A könyvtár társadalmi szerepvállalása sokrétű és összetett dolog, mely az információközvetítéstől kezdődően egy közösség létrehozásáig és fenntartásáig bezárólag számos összetevőből áll. A zöld könyvtár célja és feladata – mint minden más könyvtaré – nem merül ki az intézmény környezettudatos és a környezeti terhelést csökkentő fenntartásában és működtetésében, hanem emellett fontos szerep hárul rá a környezeti nevelés támogatásában, a környezettudatos értékek társadalmazásában. A hálózat könyvtárait megpróbáltuk abból a szempontból is felmérni, hogy a környezettudatosság mennyire hatja át az intézmény működését és működtetését, azaz milyen célokkal és stratégiákkal, valamint humán erőforrásokkal – akik maguk is elkötelezettek és „érzékenyek” a téma iránt – rendelkezik ezen a téren. Folytat-e együttműködést más hasonló szervezetekkel és intézményekkel, mely együttműködésbe a felhasználók felé való nyitottság, az ő ötleteik elfogadása is beletartozik, akik éppúgy partnerei és támogatói lehetnek a könyvtárnak, valamint a könyvtár környezettudatos értékeinek és törekvéseinek. Ez utóbbinak egyben közösségteremtő, szociális funkciója is van, egyúttal pedig jelzi azt, hogy a könyvtár messzemenőkéig szem előtt tartja az aktuális közösség érdekeit és igényeit.

A könyvtár alapvető feladatai közé tartozó információközvetítést a környezettudatosság közvetítésének szempontjából vizsgáltuk, mely az általános értékek bemutatásán túl a saját értékeink kommunikációját is jelenti különböző aktivitási formákon keresztül. A könyvtárakat tradicionálisan a tanulás és feltárás helyszínével azonosítják, ami azt is magában foglalja, hogy az intézményen keresztül bemutathatók a manapság fontosnak tartott zöld/fenntarthatósági értékek. Ez az oktató, nevelő tevékenység leginkább a különböző programokban ölt testet, de ugyanígy ide tartoznak a könyvtári állománnyal kapcsolatos figyelemfelhívások is.

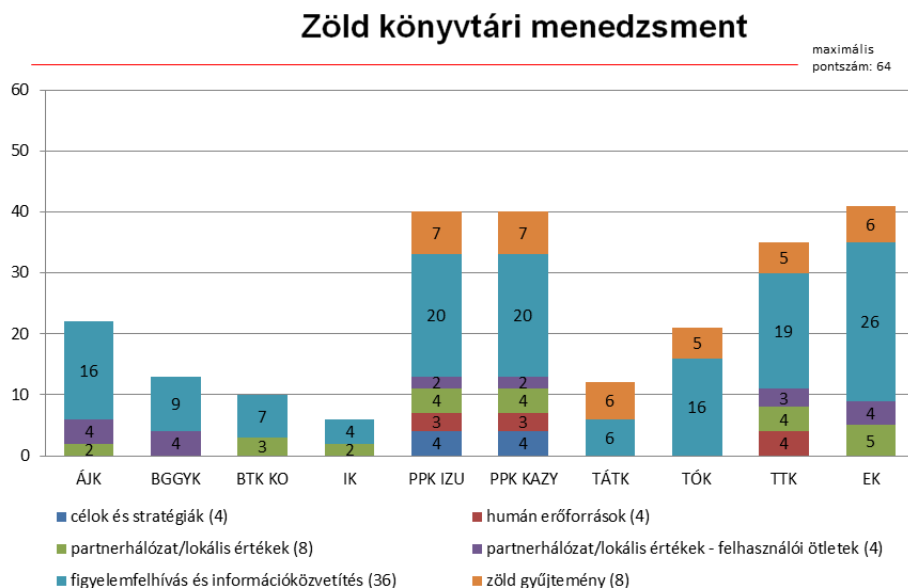

13. ábra: A hálózat könyvtáraiban a zöld könyvtári menedzsment jellemzői a beérkezett válaszok pontszámai alapján

Mint a későbbiekben látni fogjuk (18. ábra), a hálózat a menedzsment terén 37%-os eredményt ért el, ami a többi területhez (épület és helyszín, működés és szolgáltatás) képest alacsony, de önmagában véve nem rossz eredmény. Ha lebontjuk ezt az eredményt a felmérésben részt vevő egyes könyvtárakra (13. ábra), látható, hogy vannak olyanok, amelyek százalékos arányba átszámítva jóval ezt meghaladóan teljesítettek (PPK IZU, PPK KAZY: 62%, EK: 64%, TTK: 54%). Kettő intézmény a hálózat 37%-os eredménye alatt, de még a 30%-os értéken belül (ÁJK: 34%, TÓK: 32%), a többi ez alatt (BGGYK, BTK KO, IK, TÁTK) tud eleget tenni pontszámaik alapján a zöld könyvtári menedzsment kihívásainak.

Ugyanakkor, ha további elemeire bontjuk ezeket az adatokat, látható, hogy a hálózati értéknél magasabbal rendelkező könyvtárak a menedzsmenten belül jórészt minden területen rendelkeznek pontszámokkal, azaz valamilyen jellemzőkkel (14. ábra). Vagyis róluk kevésbé mondható el – mint majd a hálózatról –, hogy vannak olyan területek, ahol sikeresek, de vannak olyanok is, ahol alig könyvelhető el eredmény a javukra. Ugyanakkor köztük is akad olyan intézmény, ahol egy terület a többinél jobban működik. Az EK esetében – mint ahogy ezt látni fogjuk – kimagasló a figyelemfelhívás és információközvetítés, ami persze nem véletlen, hiszen a kari intézményektől eltérő adottságokkal és eszközökkel rendelkező könyvtárról beszélhetünk (14. ábra).

A következőkben a menedzsment egyes területeit részletezzük az intézményekhez kapcsolódó sajátosságokkal együtt.

14. ábra: A 13. ábra adatai lebontva kérdésterületekre
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

Célok és stratégiák, humánerőforrások

A környezettudatossággal kapcsolatos célok megfogalmazása egy gyakran elhanyagolt terület a könyvtár környezeti kultúrájában. Pedig nélkülözhetetlen! Ugyanis így mutathatja be a könyvtár, a tervezés dokumentumain keresztül (küldetés, jövőkép, célok, stratégia) a környezetünk megőrzése iránti elköteleződését, ami kodifikálja és kinyilvánítja, egyúttal pedig el is mélyíti mindezt a könyvtár életén belül.³³

A hálózat könyvtárai nem rendelkeznek önálló fenntarthatósági stratégiával és célkitűzéssel, önálló dokumentum helyett inkább az egyetem fenntarthatósági intézkedéseinek, céljainak és stratégiájának könyvtárakra lebontott programjában látják jövőbeni helyüket és szerepüket. Erre utal az is, hogy a PPK IZU, a PPK KAZY, valamint az EK válaszában is megjelenik, hogy EKSZ szintű van, amit mértékadónak ítélnék. A PPK ebből kiindulva adott magának 4 pontot (14. ábra).

Környezettudatosságot koordináló humán erőforrással azok a könyvtárak rendelkeznek, akik képviseltetik magukat a hálózaton belül működő – jelen felmérést is készítő – zöld könyvtár munkacsoportban (EK, IK, PPK KAZY, TTK) – ugyanakkor pontszámot erre csak a PPK IZU, PPK KAZY és a TTK adott magának (14. ábra).

Partnerhálózat, lokális értékek, felhasználói ötletek

A fenntarthatósági szervezetekkel történő partnerkapcsolatok kialakítása csak részben jellemző a könyvtárakra. Az együttműködés egyik változatának tekinthető az egyetemen belül tevékenykedő *Együtt a Környezettudatos Szemléletért* csoporttal³⁴ való együttműködés, ami a szelektív gyűjtőkben összegyűlt hulladékok elszállíttatásában nyilvánul meg. Mivel maga a csoport is az egyetemen verbuválódó önkéntesekből áll, ezért az elszállíttatás rendszeressége és gyakorisága gyakran problémákba ütközik, s korántsem megoldott a gördülékeny együttműködés.³⁵

33 ALDRICH–BENTON–SCHAPER–SCHERER (2013: 23–24); KARIOJA–NIEMITALO (2013: 149).

34 Együtt a Környezettudatos Szemléletért csoport honlapja. [Elektronikus dokumentum], URL: http://fenntarthatosag.elte.hu/index.php?page=1&lang=_hu, 2018. 12. 06.;

Zöld hullám. Egyre többen vannak az ELTE Együtt a Környezettudatos Szemléletért környezetvédelmi program önkéntesei, ELTE Hírek, július (2018), 4.

35 Vö.: Újrahasznosítás, szelektív hulladékgyűjtés

Másik változat a külső partnerekkel való együttműködés, amit a hálózat könyvtárai közül a TTK folytat. A könyvtárvezető kezdeményezésére sikerült olyan vállalatokkal felvenni a kapcsolatot, amelyek ingyen elszállítják a különböző hulladékokat. A leselejtezett elektromos hulladékot eddig már két alkalommal szállították el, a Duna Recycling cég pedig rendszeresen viszi el a papírhulladékot ingyen.

Egy másik területet érint a könyvtárakban zajló rendezvények háttértámogatási kérdése. A catering szolgáltatás megrendelésénél ma még nem érvényesülnek a fenntarthatósági szempontok, ugyanis a II.8./2. kérdésre adott válaszok alapján a könyvtárak többségében (BGGYK, BTK KO, IK, PPK IZU, PPK KAZY, TÁTK, TÓK) a rendezvényeknél nem tartozik az elsődleges kritériumok közé a fenntarthatósági értékekkel vagy ökológiai tudatossággal rendelkező partnerek kiválasztása, illetve az olyan beszállítók megkeresése, akiknek a termékei a hazai iparból vagy mezőgazdaságból származnak.

A partnernek tekintendő felhasználók megszólítása annak kapcsán, hogy a környezettudatossággal vagy fenntarthatósággal kapcsolatos ötleteiket megosszák a könyvtárral, ugyancsak ritka. Ahol ez már működik, ott a könyvtárak 4, ahol még csak tervezik, ott 2 pontot adtak maguknak. A TTK 3 pontja mögött az húzódik meg, hogy a hallgatók mindezt legtöbbször személyesen vagy e-mailen keresztül tehetik meg (14. ábra). A felhasználói ötletek fogadásának egyik legjobb példája az ÁJK könyvtárában található, ahol az olvasóterem ajtajánál egy ötletládát helyeztek el (39. kép). A beérkezett igények és kérések között azonban csak elvétve szerepelnek környezettudatos szemléletűek – jórészt a nyári hőséget csökkentő klíma felszerelése iránti igény tekinthető ennek.

Hasonló célokat szolgál a BGGYK-n a bejáratnál található Olvasói üzenetek, vélemények felíratú doboz is.

37. kép: Ötletláda az ÁJK olvasótermében

A partnerkapcsolatok terén fontos a könyvtár és a vezetőség/fenntartó közötti információáramlás és -megosztás, valamint a vezetőség elköteleződése és elkötelezettsége a könyvtár fenntarthatósági intézkedései iránt. Az auditálás során kiderült, hogy a könyvtárak többségénél ez inkább elvi és erkölcsi támogatást jelent, és a könyvtárak helyi erőforrásainak körébe utalják a kérdést. Ugyanakkor vannak biztató együttműködések és különböző támogatási formák is:

- a vezetés támogatja az elektronikus adatbázisok, e-könyvek beszerzését (ÁJK);
- elektronikus kommunikáció (BGGYK, TÁTK);
- sok kis fénymásoló és nyomtató helyett központi helyeken elhelyezett eszközök használata (BGGYK);
- a vezetőség tervezi a zöld tető kialakítását (PPK KAZY);
- fűtőkorszerűsítés, napelemek a tetőn (TÓK);
- légkondicionálók cseréje; energiatakarékos, tükröződésmentes monitorok beszerzése, napelemek felszerelése az épületek tetejére (TTK);
- tömegközlekedéssel történő munkába járás támogatása a törvényben előírt kötelezettségeknek megfelelően: távolsági közlekedés támogatása.

Részben a partnerkapcsolatok, részben az információközvetítés témaköréhez tartozik a társintézmények fenntarthatósági/zöld rendezvényein vagy a könyvtár és az építészet kapcsolatát érintő Liber Architecture Group eseményein való részvétel is. A hálózat könyvtáira összességében ez még nem jellemző, egy-egy könyvtár (EK, BTK KO, BTK Angol-Amerikai Intézet Könyvtára és Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtára) esetében azonban előfordul. Ugyanakkor külön megtiszteltetés a munkacsoportunk számára, ha a társintézmények rendezvényein előadóként vehetünk részt, illetve, ha ismereteinket tanulmány formájában is közzétehetjük.

Ismeretszerzés nemcsak a szakmai rendezvényeken, konferenciákon való – aktív vagy passzív – részvétel által történhet, hanem a hazai vagy külföldi intézmények meglátogatása során is. A tapasztalatok megosztására – általában fél évente – Könyvtár Café címmel az ÁJK biztosít helyszínt számítógépteremben, ahol ugyan nem közvetlenül a fenntarthatóságot érintő, de a könyvtári ismereteinket bővítő előadásokat több könyvtár munkatársától is hallhattunk már (41. kép).

38. kép: Az ÁJK – a Könyvtár Café rendezvényeinek is helyet adó – a korábbi ruhatárból átalakított számítógépterme

39. kép: Az egyetem történetét bemutató idővonal az ÁJK számítógépterme falán

Figyelemfelhívás és információközvetítés, ösztönzés, programok szervezése

Manapság a könyvtárral szemben támasztott felhasználói igények átalakulásának köszönhetően (közösségi tér, információközvetítés) a hálózat könyvtáraiban számos rendezvény megtartására kerül sor – élen az EK-val. A kari könyvtárakban zajló programok többnyire behatároltabbak, mint az EK rendezvényei, mely lehetőségénél fogva gazdagabb tárházzal és nagyobb nyilvánossággal rendelkezik ezen a téren, egyúttal pedig mint a hálózat szakmai irányítója, többnyire a közös programok kezdeményezője és szervezője is egyben. Az elért, hálózaton belül kimagasló 26 pont – mint említettük – ennek köszönhető (*14. ábra*). Külön kiemelendő, hogy az EK a 2017-es éves szakmai rendezvényét – elsőik között az országban – a zöld könyvtári kérdésnek szentelte, ahol a különböző szakterületekről meghívott előadók más és más megvilágításban járták körbe a témát.

Munkacsoportunk készséggel vett részt az esemény megszervezésében és lebonyolításában, ahol előadóként is megjelenhettünk.³⁶ Mint minden szakmai naphoz, úgy ehhez is készült szerkesztett kötet.³⁷

Ugyanakkor, miként a többi könyvtár pontszáma is tükrözi, a figyelemfelhívás és információközvetítés terén nemcsak az EK, hanem minden intézmény jeleskedik valamiben (*14. ábra*). Az egyes karok könyvtárainak tudományterületi profilja, valamint a rendelkezésre álló közösségi tér megszabja a rendezvények tartalmát és a közönség nagyságrendjét, az érdeklődés és a nyilvánosság fokát, mértékét. Zöld szemléletet érintő eseményekkel ott találkozhatunk leginkább, ahol ez egybevág a könyvtár profiljával (pl. ökológiai előadások; ásványok, kőzetek bemutatása – TTK). Ez a fajta „érzékenyítés” egyaránt szól(hat) a felhasználóknak és a könyvtárosoknak.

Ugyan a komfortérzet növelését szolgálja, de az ökológiai szemlélet erősítésében is szerepet játszhat az az ásványgyűjtemény, amit a PPK KAZY kölcsönzőjében helyeztek el a könyvtárosok (*24. kép*). Hasonló célokat szolgálhatnak a falra vagy más felületekre kihelyezett természeti képek is (BTK KO, PPK KAZY, TTK) (*26. kép*).

36 ZÖLD UTAT A JÖVŐNEK – HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK VI. Könyvtárszakmai nap az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltárban. [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/hu/cikk/zold-utat-jovonek-hagyomanyok-es-kihivasok-vi-konyvtarszakmai-nap-az-elte-egyetemi-konyvtar-es>, 2018. 11. 27.;

Zöld utat a jövőnek, könyvtárak a fenntarthatóságért – beszámoló. [Elektronikus dokumentum] = Magyar Nemzeti Digitális Archívum honlapja, URL: https://mandadb.hu/cikk/881497/Zold_utat_a_jovonek_konyvtarak_a_fenntarthatosagert_beszamolo, 2018. 11. 27.; NÁSZ (2017).

37 MEGJELENT A HAGYOMÁNYOK ÉS KIHÍVÁSOK VI. KONFERENCIAKÖTET. [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/hu/cikk/megjelent-hagyomanyok-es-kihivasok-vi-konferenciakotet>, 2018. 11. 27.

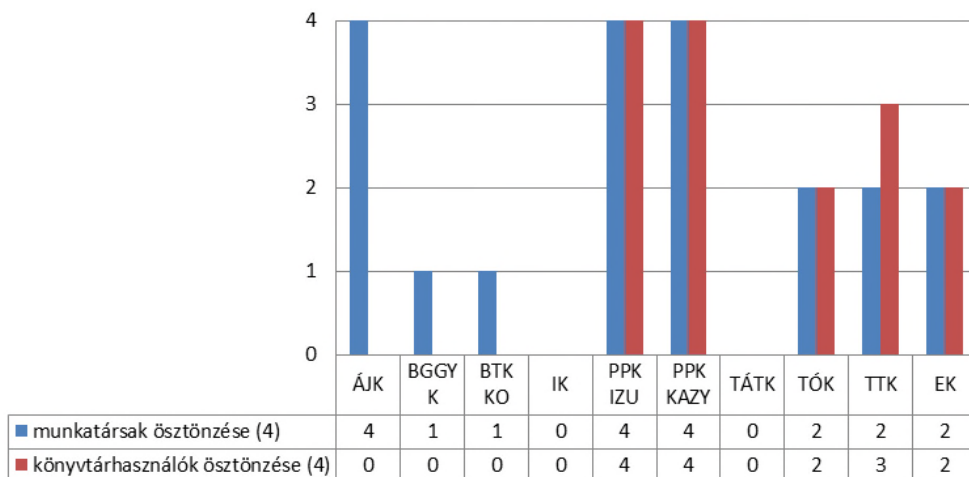
A zöld könyvtár, azaz egy intézmény fenntarthatósági értékek mentén való működtetése hazánkban talán ma már nem számít olyan újdonságnak, mint tíz évvel ezelőtt. Amikor ezt állítjuk, elsősorban arra gondolunk, hogy maga a fogalom is kezd ismertté válni, amit a gyakorlat terén elért eredmények – ha lassabban is, de – követnek. Mindez persze nem megy a munkatársak ösztönzése nélkül! A PPK zöld könyvtár menedzsment terén elért 62%-os eredménye (40 pont) (13. ábra) mögött valószínűleg az is ott van, hogy ez a munkatársi ösztönzés a könyvtári mindennapok része, hiszen mind a kollégákat, mind a könyvtárhasználó közösséget ösztönzik a környezettudatos viselkedésre, a már kialakult rossz szokások megváltoztatására (15. ábra). A munkatársakat az értekezleteken és a mindennapi munkavégzés során ösztönzik, az olvasókat pedig úgy, hogy felhívják a szelektív hulladékgyűjtőkre a figyelmet és kéri a felesleges nyomtatások elkerülését.

Ugyanakkor talán árulkodó adat, hogy a menedzsment területén azok a könyvtárak értek el 30% (20 pont) feletti eredményt (13. ábra), amelyek gyakrabban ösztönzik a munkatársakat és/vagy a felhasználókat a környezettudatos viselkedésre, vagyis 2, 3 vagy 4 pontos választ adtak az erre irányuló kérdésekre. Az ösztönzés ezekben az intézményekben is a PPK könyvtárához hasonló módon történik, azaz részben szóban és írásban, részben a szelektív gyűjtők kihelyezésével tudatosítják a kollégákban a problémakört, és felhívják egymás figyelmét a jó gyakorlatokra. Emellett a TÓK írta, hogy Facebook-oldalán is megoszt információkat.

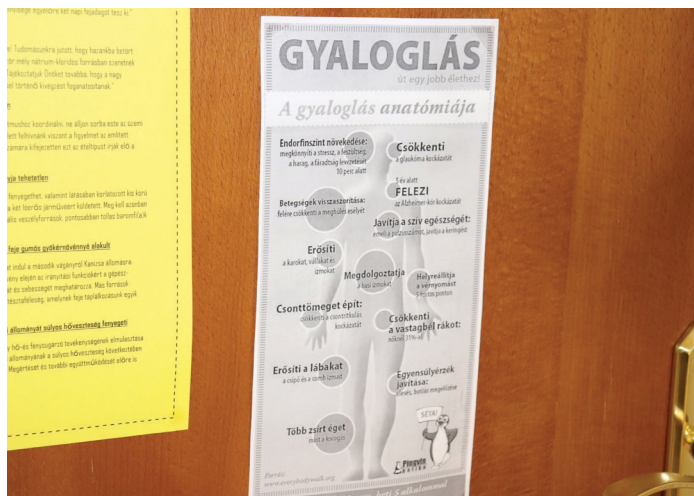
Érdekes volna annak megvizsgálása, hogy az ösztönzés és a – későbbiekben csak részben tárgyalandó – környezettudatosság megléte milyen összefüggéseket mutat egy-egy intézményen belül.

Az ösztönzést illetően fontos továbbá kiemelni, hogy egészségünk megőrzését nemcsak a beltéri környezet minősége szolgálja, de saját magunk is felelősek vagyunk érte. Az auditálás során győződünk meg arról, hogy az ÁJK könyvtárosai erre figyelmeztetik egymást azokon a kis, általuk készített, igényesen összeállított plakátokon, amelyek a rendszeres testmozgásról szólnak vagy a gyaloglás fontosságára hívják fel a figyelmet (40. kép). Az ötlet egyúttal az egymás iránt érzett felelősséget is növeli az intézményen belül, s alighanem nem véletlen az itt megszerzett 4 pont! (15. ábra)

Környezettudatosságra való ösztönzés

15. ábra: A hálózat könyvtáraiban a munkatársak és a könyvtárhasználó közösség ösztönzése a környezettudatos viselkedésre, a már kialakult rossz szokások megváltoztatására a III./4. és a III./5. kérdésekre beérkezett válaszok pontszámai alapján
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

40. kép: A gyaloglást népszerűsítő plakát az ÁJK irodai ajtaján

A figyelemfelhívás és információközvetítés ma már számos módon és formában működik. Manapság az egyik legkedveltebb és leggyorsabb forma a közösségi média területe, amelyen keresztül – a beérkezett válaszok alapján – a hálózati könyvtárak döntő többsége képviselteti magát. Korunk információ megosztásának talán ez az első fontos lépése! A megosztás azonban nemcsak információközvetítést jelent, hanem az információszolgáltatáson keresztül a közösség nevelését is: érzékenyítést és szemléletformálást egyben. A közösség – ahogy utaltunk rá – ebben az esetben nemcsak a felhasználókat, hanem a könyvtár munkatársait is magában foglalja. Zöld információk megosztásával a hálózat könyvtárainak döntő többségében alig találkozhatunk, ami többek között abból is adódik, hogy az intézmények kevésbé vannak tisztában azokkal az értékekkel, amelyek környezettudatosságukat illusztrálják. A jelen felmérés részben ezt a célt is szolgálja! Ugyanakkor a külvilág érdeklődését és fogékonyságát mutatja, hogy a közösségi médiában a TTK által megosztott, a kari épület tetejére felszerelt új napelemről szóló hír máig a legtöbbet lájkolt hírek közé tartozik.³⁸ A BGGYK az udvaruk madárvilágának változatosságáról közölt hasonló módon hírt.

Ahogy az épületnél utaltunk rá, a környezettudatosság erősítése szempontjából ma már fontos, hogy a könyvtár akár tömegközlekedéssel, akár kerékpárral is megközelíthető legyen, amire érdemes felhívni a figyelmet. Ugyanakkor arról is célszerű tájékoztatni a felhasználókat, hogy melyek a legelőnyösebb elérési lehetőségek (útvonalak és eszközök). A felmérés során érkezett válaszok arra engednek következtetni, hogy az ÁJK, BGGYK, EK, TÓK esetében

38 A bejegyzés tartalma a következő volt:

Új napelemek a Lágymányos campuson

A 2016-ban elnyert energiamegtakarítási célú KEHOP projekt következő ütemének részeként több száz új napelemet telepítenek az ELTE épületeire.

A mostani munkálatok során a Lágymányosi campus északi épületének tetején 284 db, a déli épületen 572 db napelemet helyeznek el, emellett 7 db 500 kW-os és 3 db 1000 kW-os technológiai- és komfort hűtőberendezéssel is gazdagodott a campus. A KEHOP-pályázat segítségével éves szinten több mint 300 millió forintos energia-megtakarítást érhet el az ELTE, ennek köszönhetően 4500 tonna szén-dioxiddal kevesebb kerül a levegőbe.

Egyetemünk közel 5 milliárd forintos támogatást nyert el energetikai korszerűsítésre: a pályázat első ütemében a tavalyi évben – hasonlóan több más egyetemi épülethez – a kémia épületben új nyílászárókat szereltek fel, idén pedig a második ütem részeként a klíma- és hűtőberendezések cseréje valósulhat meg a Lágymányosi campuson.

A többlépcsős beruházásnak köszönhetően építészeti, gépészeti és energetikai felújítások kezdődnek az ELTE 16 épületében, többek között az egyetem kollégiumaiban, közoktatási intézményeiben, valamint egyes karainak épületeiben. A KEHOP-projekt során korszerűsítik az épületek fűtési és szabályozási rendszerét, új homlokzati hőszigetelést kapnak az épületek, korszerűsítik a használati melegvíz-hálózatot, kicserélik a nyílászárókat, valamint napelemeket telepítenek.

ez már megvalósult, bár a honlapon ez még nehezen észrevehető! A PPK-n, TÁTK-on és TTK-n viszont még mindez csak a tervezés fázisa alatt van, a többi könyvtár azonban sajnos nem oszt meg magáról ilyen jellegű információkat.

A figyelemfelhívások tárgya közé tartozik a szelektív – főleg papír- és műanyagpalack- – hulladékgyűjtők megléte a hálózat összes könyvtárában, külön erre ösztönző írásos felhívással (pl. plakát, kiírás) azonban az auditálás során csak a BGGYK-n talákoztunk. Pozitívum azonban, hogy szinte kivétel nélkül jól látható helyre teszik a gyűjtőket, egy-egy könyvtárban néha többet is. Emellett használt elem, illetve égő gyűjtésére szolgáló tároló az EK-n kívül a legtöbb kari épület folyosóján szintén megtalálható, amelyek sokszor önmagukban is kellő figyelemfelhívó erővel rendelkeznek! (29. kép)

Fontos és hatásos kezdeményezés ezen a téren az EK könyvtárosa(i) részéről az a fentebb már említett, máshol is alkalmazott gyakorlat, hogy egyes e-mailek alján a felesleges nyomtatás elkerülésére való figyelmeztetés olvasható: *Kérem, óvja a természetet, ha nem szükséges ne nyomtassa ki ezt az e-mailt.* Ennek ellenére ez – a válaszok alapján – az EK munkatársaira kevésbé jellemző, leginkább az ÁJK-s kollégák élnek ezzel a környezettudatos-ságot erősítő lehetőséggel!

A rendezvények híradása során a környezettudatos intézkedések bemutatásában az EK a legaktívabb (14. ábra). Ez elsősorban a rendezvényeik és programjaik sokaságából adódik, amelyekről a különböző fórumokon (Facebook, honlap) rendszeresen közölnek híreket és információkat. Az ökológiai szemléletet is magában foglaló és ahhoz szorosan kapcsolódó fenntarthatósági programok – ha nem is mindig ilyen értelemben tervezett és tudatos, de – fontos események az EK nagyobb nyilvánosságot megszólító rendezvényeinek. Ilyennek számít a visszatérő kalligráfiai workshop,³⁹ a 2005-től induló könyv-örökbefogadási program⁴⁰, a lokális kulturális értékek bemutatása a különböző, a kultúrát reflektorfénybe állító éjszakákon (Múzeumok Éjszakája, Kutatók Éjszakája, Kulturális Örökség Napjai), valamint az EK-ban, illetve a BGGYK-n az esélyegyenlőség programszintű támogatása.⁴¹

39 KALLIGRÁFIA WORKSHOP AZ ELTE EGYETEMI KÖNYVTÁR ÉS LEVÉLTÁRBAN. [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/hu/cikk/kalligrafia-workshop-az-elte-egyetemi-konyvtar-es-leveltarban-0>, 2018. 11. 27.

40 KÖNYV-ÖRÖKBEOGADÁSI PROGRAM. [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://www.konyvtar.elte.hu/egyetemi-konyvtarert-alapitvany/konyv-orok-befogadasi-program>, 2018. 11. 27.

41 KEDVES GÓLYÁK! ISMERJÉTEK MEG A KÖNYVTÁRAT! (VIDEÓ JELNYELVI TOLMÁCCSAL). [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/node/4461>, 2018. 11. 27.

A lokális értékeket a rendezvények háttértámogatási kérdése kapcsán már érintettük. Az auditálás során viszont felfigyeltünk a lokális értékek egy másik típusára, amely magához a könyvtárhoz kapcsolódik, és a gyűjtemény vagy a könyvtárnak helyet adó intézmény bemutatásáról szól. Az EK esetében ez talán természetesnek vehető, a kari könyvtárak közül viszont az ÁJK kezeli mindezt kiemelten, s egy-egy jelesebb eseményhez aktualizálva. A számítógépterem falát az egyetem történetét bemutató tárlat – idővonal – teszi esztétikusan otthonossá és látványossá (*42. kép*), az olvasóterem galériáján pedig régi könyveket bemutató vitrin található.

Az auditálás során meggyőződünk arról is, hogy a hálózat könyvtárosainak többsége fontosnak tartja a fenntarthatósági és környezetvédelmi intézkedéseket, és a könyvtárban is figyelmet szentelnek ennek. Ugyanakkor pedig a többségük szívesen részt venne ezzel kapcsolatos programokon, „érzékenytésen” – természetesen a program tartalmától, helyszínétől és idejétől függően. Kihelyezett könyvtári rendezvény kapcsán a csepeli szennyvíztisztító vagy az egyetem botanikus kertjének meglátogatása merült fel ötletként. Hasonló programot az ÁJK könyvtárosai szerveznek, amikor a budai hegyekbe mennek kirándulni vagy piknikezni a csapatépítés vagy a szabadidő közös eltöltése céljából. Ehhez hasonló volt a K-21 minőségfejlesztési csoport idén szervezett visegrádi évfordulós találkozója is.⁴²

Zöld gyűjtemény

A fenntarthatósághoz és ökológiai gondolkodáshoz kapcsolódó, az olvasóteremben vagy szabadpolcos részben tematikusan és fizikailag elkülönülő zöld gyűjteménnyel (ökosarak, ökopolc) egyik könyvtár sem rendelkezik. Viszont ugyanezekben a terekben többnyire megtalálhatóak az ETO szakrend-beosztása alapján (500, 502, 504, 630, 632, 613, 711) a témával kapcsolatos dokumentumok, melyek elsősorban a természettudományt, a környezetvédelmet érintik, illetve a növény- és állatvilággal, a bioszférával kapcsolatosak. A könyvtárak többsége kevésbé rendszeresen fejleszti ezeket, ami adódhat a könyvtár gyűjtőkörének specifikusságából, valamint a szerény beszerzési lehetőségekből is. A pontszámok alapján rendszeres fejlesztés leginkább a PPK könyvtárára, valamint a TÓK-ra jellemző. Ez utóbbi könyvtárnál azonban a gyűjtemény szerényebb méretű (*16. ábra*).

42 TÍZ ÉV A MINŐSÉG JEGYÉBEN. [Elektronikus dokumentum] = Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/hu/cikk/tiz-ev-minoseg-jegyeben>, 2018. 11. 21.

A gyűjtőkör sajátosságából adódóan a legtöbb e témakörbe tartozó dokumentum a TTK Földrajzi gyűjteményében található, ugyanakkor a környezetvédelmet több könyvtár is kiemelten kezeli (BGYK, PPK IZU, PPK KAZY, TÁTK, TÓK, TTK) (43.; 44. kép).

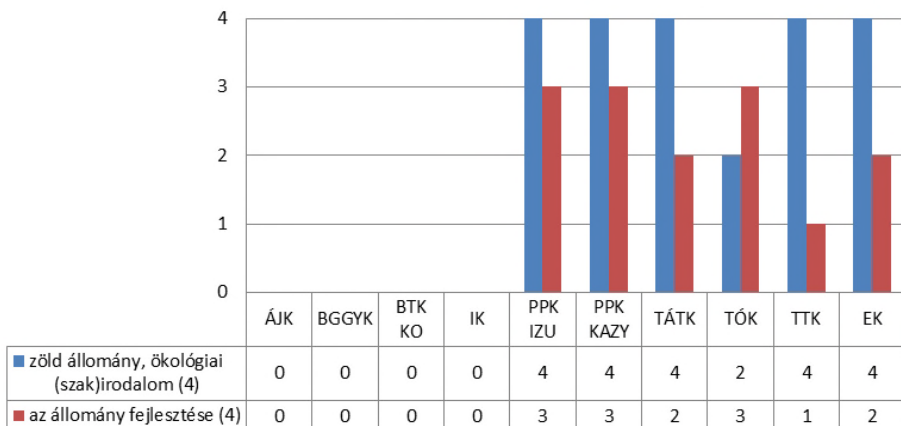

41. kép: A PPK KAZY környezetvédelemmel kapcsolatos, ETO szakrendbe illeszkedő dokumentumai a könyvtár olvasótermi részlegében...

42. kép: ... és ugyanez a TÓK-on.

A zöld állomány és annak fejlesztése

16. ábra: A hálózat könyvtáraiban található zöld állomány jellemzői a beérkezett válaszok pontszámai alapján
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

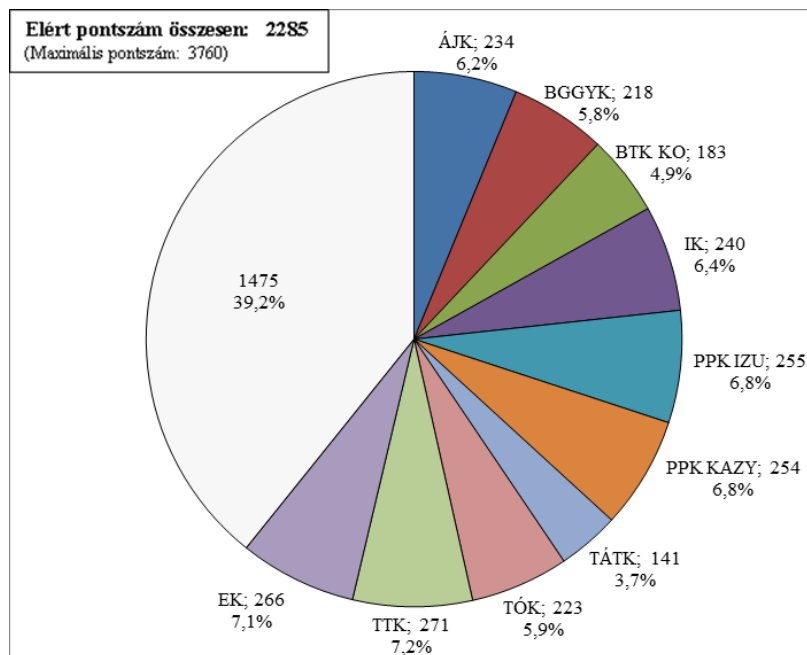
A kari könyvtárak feladata elsősorban a karon oktatott diszciplínák szakirodalmi támogatása, így a fenntarthatósághoz kapcsolódó, szakrendbe illeszkedő dokumentumaik is jórészt az ott oktatott tudományterületeket vagy rokontudományokat érintik: környezetvédelmi joggal kapcsolatos könyvek (ÁJK); környezeti nevelés (BGGYK); humánökológia, épített környezet, környezeti nevelés, fenntarthatóság (TÓK), környezetpszichológia (PPK IZU). Ebből adódik, hogy van olyan könyvtár is, amelynek gyűjtőköre jórészt alig vagy egyáltalán nem érinti a fenntarthatósági kérdéseket (IK, TTK Matematikai gyűjt.).

A hálózat közös integrált könyvtári rendszerének adatbázisában – melyet az általunk vizsgált összes könyvtár épít –, illetve az ezt tükröző elektronikus online katalógusban sincs olyan megkülönböztetés (ikon, szín, információkezeső nyelv, tematikus tárgyszó), ami külön gyűjteménnyé, tematikus egységgé szervezné a témával kapcsolatos dokumentumokat. Részben kivételt képez munkacsoportunknak az a – még korántsem kidolgozott – törekvése, hogy az intézményi repozitóriumba (EDIT) bekerülő dokumentumainkat a visszakereshetőség és a gyűjteményszervezés érdekében a specifikus tárgyszavakon kívül elláttuk a zöld könyvtár és a fenntarthatóság és könyvtár tárgyszavakkal.

Ugyanakkor elektronikus adatbázis sem épül a könyvtári hálózaton belül a virtuális felületen, ahol a valós vagy a virtuális tér információi, dokumentumai kerülnének megosztásra – ami természetesen a humán erőforrás és személyi leterheltség függvénye is egyben!

Hálózati jellemzők

A hálózat egésze, azaz a felmérésben szereplő tíz könyvtár az elérhető 3760 pontból 2285-öt ért el, ami 60,8%-os fenntarthatósági/zöld teljesítményt jelent. Az egyes könyvtárakra lebontva ez a legtöbb esetben 6–7%-ot mutat. A kérdőív adatai alapján a legtöbb pontszámot a TTK érte el (271 pont; 7,2%), a legkevesebbet a TÁTK (141 pont; 3,7%) (17. ábra).

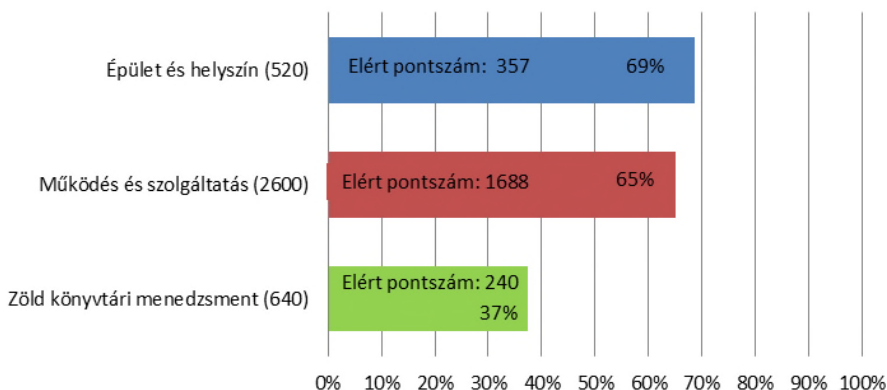
17. ábra: A felmérésben részt vett hálózati könyvtárak fenntarthatósági/zöld értékei
(A számok az elért pontszámokat jelentik.)

A hálózat 60,8%-os eredményét többféleképpen is lehet értelmezni! Jónak mondható, ha a nullához viszonyítva nézzük a teljesítményt, viszont, ha azt vesszük alapul, hogy ma már talán elvárható egy közintézménytől valamilyen, a társadalmi tudatosságot is erősítő fenntarthatósági teljesítmény vagy intézkedés, akkor az elért eredmény annak arányában csökken, hogy hol húzzuk meg ezt a határt: a 25 vagy esetleg az 50 százaléknál.

Ugyanakkor fontos kiemelni azt is, hogy az eredmény függ az egyes területekhez tartozó kérdések számarányától, valamint a tartalmuktól, azaz a szempontrendszerhez tartozó indikátorok kiválasztásától. Más indikátorok talán hasonló, de arányaiban eltérő eredményt mutattak volna ki!

Az eredmény jobbnak tűnik, ha lebontjuk az általunk vizsgált három területre, hiszen mind az épület, mind a működés és szolgáltatás terén az elért pontszám több, mint 60,8%-os volt. Az épület esetében 69%-ot, a működés és szolgáltatás terén 65%-ot mutatott ki a felmérés, míg a zöld könyvtári menedzsmentnél jóval kevesebbet, mindössze 37%-ot (18. ábra).

A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei

18. ábra: A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei az egyes területekre lebontva
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

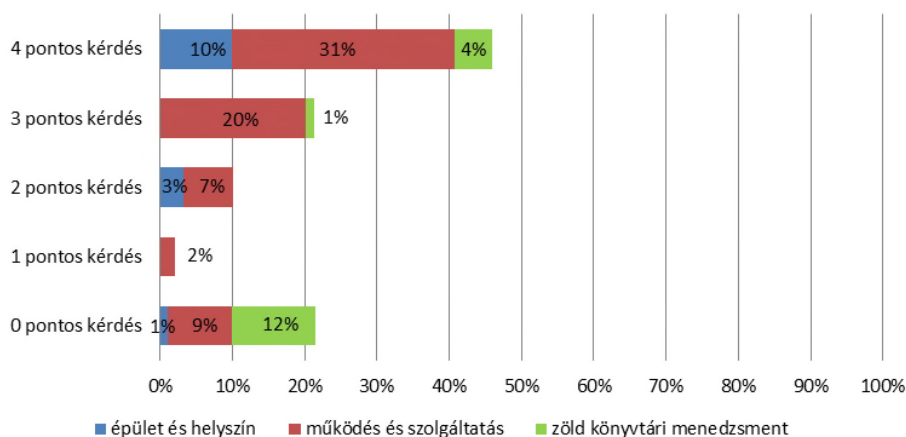
Mindez nem meglepő akkor, ha azt vizsgáljuk, hogy az egyes kérdésekre leggyakrabban hány pontos válaszok születtek (módusz), ami azt jelzi, hogy mi a legtipikusabb vélemény és meglátás az egyes területekkel kapcsolatban (19. ábra). A legtöbb kérdésre leggyakrabban 3 és 4 pontos válaszok érkeztek, s ezek a kérdések leginkább az épület, valamint a működés és szolgáltatás területére vonatkoznak. Kisebb számban, de ugyanezt a két területet ölelik fel azok a kérdések is, amelyekre a leggyakrabban adott válasz 2 pontos volt. A 0 pontos válaszok leggyakrabban a működésre, de leginkább a menedzsmentre vonatkoztak – ami indokolja és alátámasztja az ezen a téren elért 37%-os eredményt, hiszen a válaszadók is úgy ítélik meg, hogy ez a leggyengébb terület.

Persze ez a 37% sem tekinthető olyan rossznak, hiszen az előzetes várakozásaink, s a hálózaton belüli tapasztalataink alapján arra számítottunk, hogy az elért eredmények ezen a területen lesznek a legrosszabbak. De nemcsak a saját benyomásaink éreztették ezt velünk, hanem a publikációk formájában megjelenő külföldi beszámolók, tapasztalatok is. A 2012-ben végzett finnországi felmérés eredményei alapján is ez a terület mutatkozott a legkevésbé ha-

tékonynak, mert a válaszadók többsége úgy ítélte meg, hogy ez még nem túl gyakori a könyvtárakban.⁴³ S ez nálunk sincs másképp! Ahogy a finnek akkor, úgy mi most ismerkedünk a témával, mármint azzal, hogy fontos és egyre fontosabbá válik a zöld értékek meglétén kívül azok kommunikációja és menedzselése is!

Külföldön jórészt a 2000-es évek elejétől szaporodott meg a zöld könyvtárral foglalkozó publikációk száma, ami egyrészt azt jelezte, hogy a téma bekeverült a szakmai vérkeringésbe, másrészt pedig a könyvtárak is igazodni kezdtek ehhez az új kihíváshoz, s ez a mai napig folytatódik. Ugyanakkor Magyarországon még manapság is kevés olyan szakmai berkekben napvilágot látott intézkedésnek és törekvésnek lehetünk a tanúi, amelyek ösztönzőleg hatnának ránk ezen a téren.

Beérkezett válaszok

19. ábra: A kérdésekre adott válaszoknak a pontszámok szerinti gyakorisága (módusz), s ennek megoszlása az egyes témakörök között (A pontszámmal értékelhető kérdések száma összesen: 94 db= 100%).

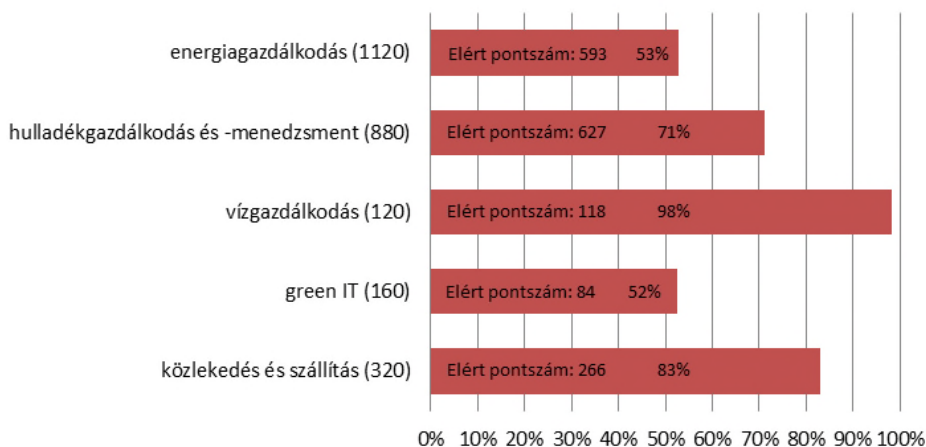
Mi látható az elért eredményekből?

Az épületek terén elért legmagasabb eredmény (69%, 18. ábra), illetve, hogy kevés 0 pontos válasz született velük kapcsolatban (19. ábra), arra enged következtetni, hogy a könyvtárak épületei általában rendelkeznek azokkal a jellemzőkkel, amelyek az alapvető fenntarthatósági kritériumok közé sorolhatók.

43 KARIOJA–NIEMITÁLO (2013: 143–144).

A legtöbbjüknek van nyitható ablaka, a nyílászárók többnyire szigeteltek, van természetes megvilágítás, rendelkezésre állnak kerékpártárolók, és közösségi közlekedéssel is jól megközelíthetők. Jórészt minden intézményben igyekeznek optimálisan kihasználni a belső tereket. Ahol lehet, ott egyéni tanulást elősegítő helyeket és közösségi tereket is kialakítanak, s mindenhol van legalább egy „konyhasarok”. Hiányosságként említhető – amit mutat, hogy születtek gyakran 2 pontos válaszok is ezen a területen –, hogy nem minden épület rendelkezik a meleget természetes módon csökkentő és szabályozó redőnyökkel, valamint árnyékolókkal, illetve a munkahelyi légkör és levegőminőség – a hőfok és a minőség szempontjából – több könyvtár esetében lehetne jobb is. Légkondicionáló sincs minden könyvtárban, az auditálás során viszont azt tapasztaltuk, hogy ma már jórészt mindenütt mutatkozna rá igény. Viszont ott, ahol van légkondicionáló, azt szükség esetén a legtöbb helyen ki is lehet kapcsolni. Sok helyen vannak zöld növények, viszont számos helyen elférne és szívesen látnának még többet – főleg olyanokat, amelyek segítenek a káros anyagok megkötésében.

A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei Működés és szolgáltatás

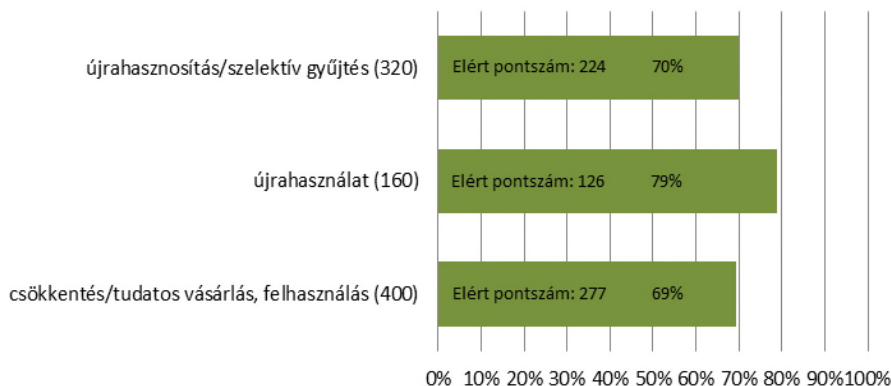
20. ábra: A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei a működés és szolgáltatás terén
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

A működés és szolgáltatás terén elért 65%-os eredmény (18. ábra), valamint az, hogy a leggyakrabban 3 és 4 pontos válaszok születtek az e téren feltett kérdésekre, ugyanakkor akadtak 0 pontos válaszok is (19. ábra), a meglévő pozitívumok mellett a hiányosságokra, illetve a javítható területekre hívja fel a figyelmet.

Ha megnézzük a kérdéskörön belül az egyes területeket (20. ábra), látható, hogy a hálózat a legmagasabb eredményt (98%) a vízgazdálkodás terén érte el, amely ugyan nem tartozik a könyvtárak környezettudatosságának fő profiljához, de napjaink egyik kulcsfontosságú kérdése. Hasonló mondható el a közlekedéssel kapcsolatos indikátorok esetében is (83%). Ez köszönhető többek között annak, hogy a legtöbb helyen már bevezették az online szolgáltatásokat, ami elkerülhetővé teszi a felesleges utazásokat. Pontszámot csökkentő tényezőnek mutatkozott azonban, hogy több helyen a raktári könyvkikérés területén ez még nem teljesen megoldott. Öröndetes azonban, hogy a könyvtárak ökológiai lábnyomában jelentős területet elfoglaló hulladékgazdálkodás jó mutatókkal rendelkezik, ami köszönhető annak is, hogy a szelektív hulladékgyűjtés jórészt az összes könyvtárban működik ma már. A gyűjtőedényeket általában rendszeresen használják, ugyanakkor ügyelnek arra is, hogy ne kerüljön a tárgyakba idegen eredetű anyag.

Sajnos a hiányosságok közt említhető, hogy – miként az auditálás során tapasztaltuk – a szelektív hulladékgyűjtők ürítése sok helyen nem egyértelműen megoldott és rendszerezett, és az így összegyűjtött hulladéknak a campusokon való nyomon követése is sokszor lehetetlen és eredménytelen vállalkozásnak tűnik.

A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei Hulladékgazdálkodás és -menedzsment

21. ábra: A könyvtári hálózat fenntarthatósági/zöld értékei a hulladékgazdálkodás terén
(A zárójelbe tett számok a kérdéskörökre adható maximális pontszámot jelentik.)

A hulladékgazdálkodás és -menedzsment terén elért 71% mögött (20. ábra) azonban valószínűleg már nemcsak ösztönösség, hanem tudatosság is meghúzódik. Alighanem köszönhető ez annak is, hogy fogyasztói társadalmunkban a hulladék egyre inkább égető problémává válik, s számos fórumon és kommunikációs csatornán keresztül hallhatunk a hulladékkeletkezés megelőzésének vagy csökkentésének fontosságáról. Ez a tudatosság leginkább a zöldebb kategóriát jelentő újrahasználat területén érezhető, amit a hálózat 79%-os eredménye mutat (21. ábra), s a használt papír felhasználásának különböző módzatait érinti. Az újrahasznosítás/szelektív gyűjtés, valamint a csökkentés/tudatos vásárlás, felhasználás terén elért 70, illetve 69% (21. ábra) ugyancsak többet jelez az ösztönösségénél. Az újrahasználat területéhez viszonyított alacsonyabb eredmény mögött azonban részben szervezeti, kultúrabeli sajátosságok, részben pedig a közösség egészének környezettudatossági elköteleződésének hiánya húzódik meg. Míg az előbbi ott érhető tetten, hogy hiába törekszik a könyvtáros környezettudatos vásárlásra, ha az intézmény – többnyire a fenntartó egyetem – nem áll kapcsolatban olyan partnerekkel, akiktől környezetbarát termékek (is) beszerezhetők; vagy ha a rendelési listából nem mindig deríthető ki, hogy például ökopapírt vásárolunk-e vagy sem, addig az utóbbi beszerzése már a könyvtárosok felelőssége, hiszen több olyan intézmény is akad, ahol nem mindenki elkötelezett a hulladékgazdálkodás és -menedzsment minden területén.

Az energiagazdálkodás és green IT terén elért közel hasonló eredmény (53%, 52%) (20. ábra) egyrészt a két terület kölcsönhatására és összefüggésére mutat rá, másrészt pedig az alacsonyabb eredmény az elektronikai eszközök életkorából (előregedett géppark), korszerűtlenségükből, s az ezzel szintén összefüggésben álló digitális tartalmak alacsony számából és a hálózati együttműködés hiányából is ered. A hálózat eredményét – mint utaltunk rá – nagymértékben rontja a TÁTK energiagazdálkodási mutatója, ugyanakkor felszereltségi problémák (árnyékoló hiánya, a szellőztetést akadályozó bukó ablak) is mutatkoznak az alacsonyabb eredmény mögött. Mindamellet az energiagazdálkodás terén – amelybe a világítás és a fűtés-hűtés kérdései is beletartoznak – pozitívumok is tapasztalhatók! A legtöbb helyen energiatakarékos égőkkel találkozhatunk – bár nem a legkorszerűbbekkel –, de csak elvétve találhatók mozgás- és fényérzékelők, valamint LED-es lámpák. Némileg jól kompenzálja mindezt, hogy általában lekapcsolják a villanyt, ha 10 percnél hosszabb időre elhagyják a könyvtár helyiségeit (iroda, raktár). Azonban ez utóbbi nem mondható rendszeresnek – a legtöbbszor 3 pontos válaszok születtek erre –, ezért a mozgás- és fényérzékelő lámpák felszerelése nemcsak a könyvtárak energiahatékonyságát növelné, hanem az erre irányuló tudatos vagy ösztönös figyelmet is automatizmussal váltaná fel. Elmondható, hogy a legtöbb könyvtárban törek-

szenek az ott található informatikai eszközök energiatakarékos üzemeltetésére. Az elektromos berendezéseket néhány kivételtől (pl. hűtőgép) eltekintve hétévégére áramtalanítják. Nem jellemző viszont a könyvtárakra – a már mondott okoknál fogva sem –, hogy általában kikapcsolnák a monitort és a számítógépet, fénymásolót, ha hosszabb ideig (pl. egy óra) nem használják. A legtöbb könyvtárban mindenki figyel a felesleges e-mail-küldések elkerülésére, és a legtöbben gyalog tesznek meg két-három emeletnyi távolságot. Persze a lift használata az adott feladattól is függ (pl. könyvszállítás). Nappal, ha lehet, nem használnak mesterséges fényt, és sok helyen alkalmaznak helyi világítást (pl. íróasztali lámpák).

A zöld könyvtári menedzsment területe a hálózaton belül érdekes képet mutat, hiszen a beérkezett válaszok pontszámbeli gyakorisága alapján azt láthatjuk, hogy a kérdéskör indikátoraira leggyakrabban 4 vagy 0 pontos válaszok érkeztek, s a köztes tartományok csak elvétve találhatók meg (19. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy vannak olyan területek, ahol a hálózat jól teljesít, de bőven akadnak olyanok is, ahol alig könyvelhető el eredmény. Sajnos ez utóbbi terület tűnik többnek!

Az alacsony eredmény valószínűleg szervezeti kultúránk e téren tapasztalható hiányosságából ered, amelyben az egyes tényezők korántsem egymástól elszigetelt és különálló kérdések, hanem sokszor egymást erősítő – jelen esetben inkább gyengítő – elemek. Mivel a hálózat intézményeinek nincs szoros és rendszeres együttműködése környezetvédelmi szervezetekkel, kevés olyan hatás/inger éri a hálózatot, ami környezettudatosságra ösztönözhetné a tagjait. Persze az elköteleződés – mint ahogy az eredmények is mutatják – ott van az egyes személyekben, s a hálózaton belül is tapasztalható. Ez azonban inkább a mindennapi élet területéről érő hatásoknak (reklámok, rádió- és tv-műsorok, internetes tartalmak) köszönhető, mintsem magának a hálózatnak, ahol lehetőség nyílna a tapasztalatok kicserélésére és bemutatására. Persze nem lennének igazságosak, ha az egyes területek mutatóiba nem számítanánk be azokat a könyvtárakban zajló, korábban bemutatott törekvéseket, amelyek során a munkatársak különböző módokon (szóval, jó példával, feliratokkal, könyvtári értekezleteken előforduló kérdésekkel) is ösztönzik egymást a fenntarthatóbb működés érdekében.

Talán az előbb mondottakból fakad az is, hogy jórészt egyik intézmény sem rendelkezik a környezettudatossághoz kapcsolódó közvetlen, a mindennapokat meghatározó cselekvési programmal vagy célokkal, vagy ha rendelkezik, akkor ezek nem kerülnek megfogalmazásra és kimondásra, amellyel az intézmény a környezeti elkötelezettségét demonstrálná. Mivel nincsenek megfogalmazott céljaink és tapasztalataink a környezeti kultúránk megőrzését illetően, a jelenlétünk és intézkedéseink ezen a téren a külvilág felé egyáltalán nem

érzékelhető, pedig a mindennapi működésben sokszor rácsfolunk erre, amit a fentebb vázolt mutatók is alátámasztani látszanak. A megfogalmazott és nyilvánított célok és programok egyrészt távlatokat, illetve irányokat adnának az intézményeknek, másrészt pedig a mindennapi működés apró mozzanatait tennék környezeti szempontból tudatossá/tudatosabbá. Ugyanis a fenntarthatóság/zöld szemlélet folyamatos bevonása a gondolkodásba a zöld kultúra elmélyítését és elmélyülését eredményezi a könyvtárban. Mindehhez azonban megfelelő személyi feltételekre is szükség van, azaz olyan egyénekre, akik az adott intézmény működését koordinálják ezen a téren.

Egy információgazdag világban fontos a hírek és tartalmak megosztása ott, ahol az eljut az emberekhez – történjen ez elektronikus vagy hagyományos módon szerkesztett formában. Azonban a környezeti kommunikáció is a rendszerünk egyik hiányosságának tekinthető, pedig a könyvtárak döntő többsége képviselteti magát a közösségi oldalakon. Az elért eredmények és az auditálás során szerzett tapasztalatok azt igazolják, hogy a hálózat rendelkezik zöld értékekkel, de ezek nem kerülnek kimondásra! E mögött azonban az a probléma is meghúzódik, hogy sokszor magunk sem vagyunk tisztában egy-egy intézkedés, új gyakorlat környezetünk megóvására és fenntartására gyakorolt hatásával, ami részben a környezeti nevelésre és érzékenyítésre, illetve az e célt szolgáló környezetvédelmi szervezetekkel való kapcsolat hiányára is visszavezethető. A mutatók azt bizonyítják, hogy a hálózat az átalakuló könyvtári kultúra és az ahhoz tartozó paraméterek által kijelölt úton halad, és sok olyan intézkedés megtalálható benne, amelyek megfelelnek ezen átalakuló kultúra általános elvárásainak és trendjeinek, viszont nem kapnak hangsúlyt az ezekben meglévő zöld értékek. Hiszen ne felejtjük azt el, hogy a mai gondolkodásban a környezettudatosság is erősen jelen van már, s a célok és gyakorlatok sok egyéb szempontjai mellett ezek is megfogalmazásra kerülnek!

Arra, hogy szükség van az értékek kommunikálására, az auditálás során is meggyőződünk, hiszen egyrészt mindenki jelezte azt, hogy kíváncsi lesz az elért eredményekre, másrészt pedig a más könyvtárakban alkalmazott jó gyakorlatok megismerésére. Emellett pedig – úgy ítéljük meg –, hogy a felmérés során szerzett tapasztalatok más – hálózaton kívüli – intézményeknek is példát nyújthatnak, hatással lehet másokra a zöld gyakorlatok elfogadásában és megismerésében. Ugyanakkor pedig pozitív képet alkot rólunk, a hálózatról! Nem feltétlenül azt tudjuk jelenleg bizonyítani, hogy minden téren jól működünk, de azt igen, hogy megpróbáljuk megtenni! Ez a pozitívum – reményeink szerint – a hálózat iránt tiszteletet és megbecsülést ébreszt(het) másokban, ugyanakkor pedig partnereket vonz(hat) a hálózat és annak egyes könyvtárai számára, mely partnerség talán előnyt jelent mindazon feleknek, akik a zöld értékek mentén együttműködésre vállalkoznak.

Ma már számos kommunikációs forma és csatorna áll rendelkezésre, ahol a meglévő értékek napvilágot láthatnának, ami egyúttal a könyvtári hálózati környezeti nevelésben betöltött társadalmi szerepét is erősítené! Mint ahogy azt a TTK esetében láthattuk, talán a felhasználók részéről is lenne rá igény. Közelebb hozná őket a könyvtár mindennapi életéhez s nagyobb felelősséget éreznének iránta.

A környezettudatosság és egyéb sajátosságok a hálózat könyvtáraiban

A felmérésben szereplő indikátorok nemcsak a zöld értékek meglétére vagy hiányára segítettek rávilágítani, hanem arra is, hogy némi információt szerezzünk a környezettudatosság meglétéről és annak erősségéről. Erre az ösztönzés kapcsán a menedzsment területén érintőlegesen rákérdeztünk,⁴⁴ ugyanakkor pedig – a meglátásunk szerint – ott érhető a leginkább és legkönnyebben tetten, ahol egy már meglévő zöld érték használatáról van szó. Például a szelektív hulladékgyűjtés során mindig s mindenki ügyel-e arra, hogy ne kerüljön a hulladékgyűjtő tartályokba/edényekbe idegen eredetű anyag vagy inkább ez csak a kollégák egy részére jellemző, s csak alkalmanként valósul meg (II.4.1./3. és II.4.1./4. kérdés). Ebben az esetben egy kérdésen belül vizsgálható meg a tudatosság erőssége, de vannak olyan kérdések is, ahol maga a zöld érték (pl. a hőséget természetes módon csökkentő árnyékolók) és annak használata más-más területekhez kapcsolódik (pl. az árnyékolók meglétére az épületjellemzők között kérdeztünk rá, a használatuk viszont a fűtés-hűtés/energiagazdálkodás területén mérhető).

A felmérés az ilyen típusú (mindig, mindenki így tesz-e) vizsgálatokat leginkább 12 területhez tartozó 25+(1) kérdés esetében engedi elvégezni.⁴⁵ Az elemzésünknek nem célja, hogy ezt részletesebben vizsgáljuk, inkább csak néhány általánosságot és érdekességet szeretnénk bemutatni. A vizsgálatba bevont kérdésekre leggyakrabban 3 pontos (13 db), illetve 4 pontos (7 db) válaszok születtek, ami alátámasztani látszik a hálózat összesített 60,8%-os (17. ábra), illetve a működés és szolgáltatás terén elért 65%-os eredményét (18. ábra), hiszen az ilyen mutatók elérésénél alighanem többről van szó, mint a környezetünk megóvásáért folytatott ösztönös cselekedetről, ezt már környezeti elkötelezettségnek is nevezhetnénk.

44 Vö. Figyelemfelhívás és információközvetítés, ösztönzés, programok szervezése

45 II.1./2., II.1./3.; II.1./4., II.1./5.; II.1./6., II.1./7.; II.2./8., II.2./9.; II.4./4., II.4./5.; II.4.1./3., II.4.1./4.; II.4.1./5., II.4.1./6.; II.4.2./1., II.4.2./2.; II.4.2./3., II.4.2./4.; II.4.2./5., II.4.2./6.; II.5./1., II.5./2.; (I/3.), II.3./8., II.3./9., II.3./10.

Mindez arra motiválhat bennünket, hogy ez az ösztönösségnél túlmutató elkötelezettség a mindennapi életünket meghatározó tudatossággá váljon!

Amikor különböző, a környezettudatosság meglétének az erősségét is jelentő, gyakorisági esetekre kérdeztünk rá, tehát, hogy egy kérdéskörön belül mindig s mindenki él-e az adott zöld lehetőséggel, az esetek túlnyomó többségében azonos pontszámú válaszok születtek. Amikor például megkérdeztük, hogy törekszenek-e a könyvtárban a felesleges e-mail-küldések elkerülésére, s ezt különböztöttük úgy, hogy megteszi-e ezt mindig s mindenki (II.1./4., II.1./5. kérdés), akkor a két kérdés az esetek többségében ugyanazt a pontszámot hozta, de néhány esetben kisebb mértékű, egyponstos eltéréssel született válaszok is érkeztek. Mindez a fentebb említett környezettudatosság erősségére is következtetni enged! Az egyéni sajátosságok viszont azokban az esetekben mutatkoznak meg, amikor ez az eltérés már számottevő különbséget, azaz 4 és 1 pontos válaszokat mutat ugyanazon a kérdéskörön belül.

Az egyik ilyen sajátosság a szelektív hulladékgyűjtés területéhez kapcsolódik, ahol arra voltunk kíváncsiak, hogy az adott könyvtárban ügyelnek-e arra, hogy ne kerüljön a hulladékgyűjtő tartályokba idegen eredetű anyag. Az ÁJK esetében született olyan válasz, hogy csak néhányan ügyelnek erre, viszont az a néhány személy mindig így cselekszik! Persze még mindig jobb ez annál, mintha ez a néhány személy csak ritkán cselekedne így, s reméljük, hogy jó példájuk a többiek számára is vonzóvá válik! Ugyanakkor mindez felveti annak a kérdését is, hogy mi a jó mutató. Ha kevesen, de mindig így cselekszenek, vagy ha sokan, de csak ritkán, vagy nem mindenki s nem minden esetben. Mint említettük, ez külön vizsgáldást igényelne!

Szintén a hulladékgazdálkodást érinti az a kérdés, hogy felhasználják-e a csak egyik oldalán használt papírt még egyszer. A BTK KO esetében született az a válasz, hogy a könyvtárból mindenki felhasználja, de ez inkább csak általában, s nem rendszeresen történik. Ehhez hasonló válasz született a TTK-n a világítás terén. Ugyanis a legtöbben lekapcsolják a villanyt, ha 10 percnél hosszabb időre elhagyják a könyvtár helyiségeit, de ezt csak néha teszik meg! Ottjártunkkor – mint utaltunk rá – nem ezt tapasztaltuk, bár lehet, hogy ez nem volt véletlen, s inkább a jelenlétünknek volt köszönhető...!? Ezek szerint itt a jó energetikai mutatók más intézkedéseknek a folyományai: pl. kihasználják a természetes fény előnyeit és ügyelnek arra, hogy a könyvtár különböző helyiségeiben a rendeltetésüknek megfelelő hőmérséklet legyen kialakítva, valamint környezetbarát informatikai eszközökkel rendelkeznek!

A BTK Távol-keleti Intézet Könyvtárának jellemzői

A kiküldött kérdőívet a munkacsoportunkban dolgozó egyik kollégánk is kitöltötte, aki nem egy kari, hanem egy intézeti könyvtár munkatársa. Az auditálást természetesen itt is elvégeztük, s az eredmények arra adnak lehetőséget, hogy – egy részletesebb elemzés helyett – néhány kari és intézeti könyvtári sajátosságot vessünk össze az eddig megismert területek mentén.

A BTK TÁVK a Bölcsészettudományi Kar campusán elhelyezkedő könyvtár, öt fő gyűjteménnyel: kínai, japán, koreai, délkelet-ázsiai, belső-ázsiai. Elhelyezkedésénél fogva leginkább a BTK KO és a TÁTK azok az intézmények, amelyeknek mutatóival érdemes összehasonlítani. Az összevetést a BTK KO-val az azonos campus és az egymáshoz közeli épület, a TÁTK-kal pedig az épületen belüli elhelyezkedés indokolja, hiszen mindkét könyvtár esetében alagsorban elhelyezkedő intézményekről beszélhetünk. Talán ezért is nem véletlen, hogy a BTK TÁVK „épület és helyszín” mutatója (22 pont) egyrészt a legkisebb érték a többi könyvtárhoz viszonyítva, másrészt pedig sokkal közelebb áll a TÁTK-hoz (24 pont), mint a BTK KO-hoz (34 pont) (vö. 2. ábra).

Itt is elsősorban a természetes fényt biztosító ablak – bár a TÁTK-hoz viszonyítva itt jobb a helyzet –, valamint a hozzá tartozó árnyékolók kevés száma, illetve a könyvtár belső, a természetes megvilágítást nem elősegítő térelrendezése okoz gondot. Ugyan van természetes fény, de emellett mindig szükség van mesterséges megvilágításra is. A kevés zöld növényzet részben az előbbiek folyamánya, az önálló konyha hiánya pedig az intézeti jellegből és a könyvtári létszámból (1 fő) adódik. Külön probléma, hogy a meglévő ablakok nem szigeteltek, így télen a hideg, máskor pedig – az alagsori elhelyezkedésnek köszönhetően – a por jön be a könyvtárba.

A bútorok között találhatóak újrahasznált berendezések, amiket a könyvtáros maga hozott be otthonról, valamint egy olyan, fából készült polcrendszer, ami egy japán alapítvány segítségével jött létre, egyúttal pedig a természetes alapanyagok felhasználásának szemléletét tükrözi.

Mint láttuk, a BTK TÁVK az épület terén pontszámban a TÁTK-hoz állt közelebb, viszont ha az elért összes pontszámot nézzük (vö. 17. ábra), a BTK KO-val szinte azonos szintet ért el (BTK KO: 183 pont; BTK TÁVK: 184 pont). Ez annak köszönhető, hogy a működés és szolgáltatás terén jobb mutatókkal rendelkezik, mint a másik két intézmény. A BTK TÁVK itt összesen 154 pontot ért el, amivel a BTK KO (139 pont) és a TÁTK (105 pont) előtt végzett, a felmérésben részt vevő összes többi könyvtár ezen mutatója viszont jobb lett az övéénél (vö. 7. ábra).

Talán nem érdektelen, ha megvizsgáljuk, mely területek és kérdések azok, ahol az intézeti könyvtár nagyobb pontszámmal rendelkezik, mint a másik két kari intézmény. A jobb eredmény mögött részben meghúzódik a takarékoságot szolgáló fejlettebb géppark (I.2./1.; I.2./2.; I.2./3. kérdés), ami persze egy intézeti könyvtár esetében kettő-három elektronikai berendezést jelent mindössze. Emellett a mutató javulását eredményezte az is, hogy a könyvtárban található külön tárolóeszköz a csak az egyik oldalon használt papírok számára (II.4.2./8. kérdés), míg a másik két intézménynél ez kevésbé jellemző, illetve nyáron a könyvtár összes helyiségében – ahol van – mindig használnak árnyékolókat, hogy a meleget természetes módon enyhítsék (II.3./8.; II.3./9.; II.3./10. kérdés). Ugyanakkor az eredményben nagymértékben visszatükröződik a környezettudatosság iránti elkötelezettség is, azaz a mindennapi odafigyelés az energia- és hulladékgazdálkodás egyes területeire, ami talán nem véletlen, hiszen a könyvtár munkatársa egyúttal a zöld könyvtár munkacsoport tagja is. Ez a tényező a működés terén elért jó mutatókat felértékeli abból a szempontból, hogy a BTK TÁVK-ban mindössze egy könyvtáros dolgozik, aki gondoskodik arról, hogy kikapcsolja az elektromos berendezéseket hétvégére (II.1./1. kérdés), és lekapcsolja a villanyt, ha 10 percnél hosszabb időre elhagyja a könyvtár helyiségeit (II.2./8.; II.2./9. kérdés), valamint ügyel arra, hogy a szelektív hulladékgyűjtésnél ne kerüljön a hulladékgyűjtő tartályokba idegen eredetű anyag (II.4.1./3.; II.4.1./4.; II.4.1./5.; II.4.1./6. kérdés).

A jobb eredményhez a gyakorisági mutató is hozzájárult, ami arról ad visszajelzést, hogy mindig s mindenki ügyel-e a környezeti terhelést csökkentő tényezőkre. Ebben a könyvtárban ez a legtöbb esetben megtörténik. Mivel azonban a BTK TÁVK esetében – mint említettük – egy egyszemélyes könyvtárról van szó, fontos kiemelni azt is, hogy az ilyen kis létszámú intézmények esetében a környezettudatosság iránti elköteleződés nagyobb mértékben képes az intézmény fenntarthatósági/zöld mutatóit pozitív vagy negatív irányba eltolni, mint ott, ahol ez a felelősség már több ember vállán és mindennapi cselekedetein nyugszik. Talán megköckáztatható az a kijelentés, hogy ilyen esetben az intézmény működés- és szolgáltatásbeli ökológiai mutatója – de részben ide vehetjük a zöld könyvtári menedzsment területét is – egyben az intézmény munkatársának ökológiai szemléletét és környezettudatosságát is tükrözi.

A menedzsment terén a BTK TÁVK 8 pontot ért el (13%), ami nem sokkal tér el a BTK KO és TÁTK intézményeitől (BTK KO: 10 pont, 16%; TÁTK: 12 pont, 19%) (vö. 13. ábra) – bár ezen a területen ennek az összehasonlításnak nincs különösebb jelentősége. Az alacsony eredmény részben az intézményi jellegből s az abból fakadó hátrányokból ered: alacsony munkatársi létszám, kevés program és rendezvény, tudományterületi specializálódás, partnerkapcsolatok hiánya. Kétségtelen, kisebb intézménynek talán szűkebbek és kö-

töttebbek a lehetőségei ezen a téren, bár ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy egyúttal gyengébb mutatókkal is kell rendelkeznie! Erre utal az, hogy a kari intézmények közül az IK a BTK TÁVK-nál még alacsonyabb eredményt ért el, mindössze 6 pontot (vö. 13. ábra).

Ha egyszer kifognánk az aranyhalat...

Az auditálás során fontosnak éreztük, hogy feltérképezzük azokat a hiányokat is, amelyeket minden intézmény a legégetőbb, leginkább megoldásra váró problémaként tart számon. Úgy fogalmaztuk ezt meg a személyes beszélgetések során, hogy „egy a három kívánság közül”, s arra voltunk kíváncsiak, mire lenne elsősorban szüksége az adott intézménynek a fenntarthatósággal kapcsolatban.

A következő válaszok születtek:

ÁJK: Új épületre, a raktár helyzetének megoldására. (Mivel a raktár dohos, nedves, beázik, a vakolat már hámlik a falakról.) Klímára az olvasóteremben.

BGGYK: Klimatizálás megoldására az irodákban.

PPK IZU: Modernebb bútorzatra.

PPK KAZY: Belsőépítészeti átalakításra.

TÁTK: Átköltözni az alagsorból egy megfelelőbb helyre.

TÓK: Ergonomikusabb munkakörnyezet (asztalok, székek, lámpák) kialakítására.

TTK: Az üveglablakok (tetőablakok) árnyékolására.

TTK Fizikai gyűjtemény: A jó minőségre – bár drágább a minőségi anyagok használata, azonban egy könyvtári működésnél hosszú távon gazdaságosabb lenne.

BTK TÁVK: Belső felújításra, festésre.

Reméljük és bízunk abban, hogy ezek a vágyak, melyek teljesülése a mindennapi működést segítené, előbb-utóbb valóra is válnak!

A felmérés tanulságai

Nem véletlen, hogy a Zöld Iroda Program nagy hangsúlyt fektet az auditálásra, mert ebből sokszor alaposabb információk nyerhetők, mint kizárólag a kérdőívre adott válaszok elemzése által. A felmérésünkben ezt mi is alapvető fontosságúnak éreztük, s mikor tervbe vettük, hogy belevágunk, az auditálást semmiképpen sem akartuk kihagyni. Jól döntöttünk! Hiszen a könyvtárak személyes felkeresése egyrészt minőségi tényezőkre világított rá, másrészt magyarázatot adott olyan helyi sajátosságokra, amelyek a kérdésekre adott válaszokban nem feltétlenül tükröződtek, legfeljebb csak akkor, ha a kitöltő könyvtár a megjegyzés rovatban külön felhívta a figyelmet erre; ilyen eset viszont ritkán fordult elő. A kerékpártárolók és az ablakok kapcsán nagyon jól érzékelhető mindez!

A kérdőívben ugyanis arra kérdeztünk rá, rendelkezik-e a könyvtár kerékpártárolókkal (I./5. kérdés), illetve van-e kinyitható ablaka (I./1. kérdés), de azt viszont már a kérdés nem tette lehetővé, hogy ennek térbeli és fizikai adottságait számba vegyük, azaz a körülményeket is vizsgáljuk. Mert, mint személyesen többször is meggyőződhattunk róla, nem mindegy, hogy a meglévő kerékpártároló az épület udvarán található-e, ahová adott esetben nehezebb a bejutás, és így az igénybevétel is alacsonyabb, vagy az épület közelében az utcán helyezkedik el, ahol könnyebben használatba tudják venni azokat. A PPK IZU könyvtárában azzal az érdekes esettel találkoztunk, hogy míg a nehezen megközelíthető udvari kerékpártároló szinte pangott az ürességtől, addig az épület előtti utcafronton, ahol nem volt tároló, a kerítéshez kötve több biciklit is összeszámolhattunk. Persze hozzátartozik az igazsághoz, hogy azt már nem tudtuk pontosan eldönteni, hogy ezek az órákat látogató egyetemistáké vagy pedig a közelben tartózkodó kerékpárosok találtak maguknak egy viszonylag biztonságosnak mondható, alternatív tároló helyet (45., 46. kép).

Ugyanakkor az auditálás sokszor a pontszámbeli különbségekre is magyarázatul szolgált. A TTK könyvtárának egyes részlegei és a TÁTK könyvtára egyazon épületben helyezkednek el, mégis az épületi adottságokat figyelembe véve az elért pontszámok között óriási különbség mutatkozott, amit az ablakokból történő kilátás messzemenően jól érzékeltetett. A TÁTK könyvtárának irodája ugyan rendelkezik ablakkal, de mivel alagsorban helyezkedik el, a kilátás leginkább egy belvárosi bérház lichthofjához hasonlítható. Ezzel szemben a TTK ablakaiból az olvasók a dunai panorámában gyönyörködhetnek, így egyúttal a természetes megvilágítás is messzemenően biztosított (47., 48. kép).

43. kép: A PPK IZU udvari kerékpártárolója

44. kép: A PPK IZU épület előtti utcaszakasza

45. kép: Dunára néző panoráma a TTK Kémiai gyűjteményének olvasótermi ablakából

46. kép: A TÁTK irodai ablakából nyíló kilátás

Tanulság volt számunkra az is, hogy a decentralizáltság, ami számos ponton nehezítheti egy könyvtári hálózat életét, ebben a felmérésben kimondottan előnynek számított, hiszen ugyanaz a fenntarthatósági terület és kérdés változatos, sokféle megoldás formájában jelent meg a különböző könyvtárakban. Erre az auditálás során ugyancsak fény derült! Említhetjük itt többek között a közösségi és egyéni tanulást szolgáló terek sokféle elrendezését, a zöld növények változatos gazdagságát és alternatíváit, illetve a hulladékkezelés és -csökkentés különböző megoldásait.

Ugyanakkor a felmérés felvetette azt is – amire a korábbiakban már rámutattunk –, hogy mi számít egy könyvtár szempontjából jó mutatónak: a sokan, de csak ritkán, vagy a kevesen, de sokszor cselekvők környezeti, fenntarthatósági elkötelezettsége. Illetve arról is meggyőződhattunk, hogy az intézményi mutatók sokszor szoros összefüggésben állnak a munkatársi állomány nagyságrendjével és elkötelezettségével. Azaz, miként arra már mások is rámutattak, nem minden csak az épületen múlik!⁴⁶

Amikor majd beérik a gyümölcs...

A könyvtári hálózatunknak – mint minden felsőoktatási könyvtárnak – megvan az a sajátossága, hogy szorosan kapcsolódik az egyetem vezetéséhez, mely a legtöbb esetben fenntartó és irányító is egyben. Ugyanakkor a diákok és az oktatók elsősorban abban érdekeltek, hogy a felsőoktatási intézmény adott tudományterületét műveljék. Persze mindez nem zárja ki a fenntarthatósághoz kötődő szemléletformálás lehetőségét, de hatékonyan valószínűleg ott működik, ahol a tanterv és az órák tárgyai is érintik ezeket a kérdéseket. Ugyanakkor az tapasztalható, hogy az újonnan bekerülő generációk már fontosabbnak tartják a klímaváltozás kapcsán felmerülő környezetvédelmi kérdéseket. Ez többek között abból szűrhető le, hogy az ilyen, az egyetemen zajló, de csak részben vagy nem feltétlenül az oktatáshoz kapcsolódó, a környezetvédelmet érintő programokon a hallgatók érdeklődően és aktívan vesznek részt. Saját szakmánknál maradva példaként az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézetének (továbbiakban ELTE BTK KITI) Nyitott Napok programsorozatának legutóbbi rendezvénye említhető, ahol az újonnan megnyílt Óbudai Platán Könyvtár – Ezüsthelyi Könyvtár környezettudatos intézkedéseinek és programjainak a bemutatására került sor. Nemcsak szép számmal jelent meg a hallgatóság, de a sok kérdés és hozzászólás is utalt a fokozott érdeklődésre!⁴⁷

⁴⁶ AULISIO (2013); JONES–WONG (2018: 156–158).

⁴⁷ Könyvtár a kertben, kert a könyvtárban - Egy zöld könyvtár és speciális szolgáltatásai (ELTE BTK KITI - Nyitott Napok – előadássorozat, 2019. október 9.); Vendégünk volt Szépvölgyi Katalin (Beszá-

Ugyanakkor pozitívumnak tekinthető az is és a szemléletváltást jelzi, hogy az ELTE-s rendezvényeken (pl. Pázmány-napok, ELTEfeszt) az utóbbi időben egyre többször kerülnek elő azok a programok, amelyek a környezetvédelmet és a fenntarthatóságot is érintik. A nagyobb szabású, kimondottan a környezettudatossághoz kapcsolódó események közül a 2012-ben megrendezett *Ökoszemináriumot*⁴⁸ (49. kép), illetve a már többször megrendezett Bringázz az ELTE-re kampányt lehetne kiemelni.

A UI GreenMetric World University Ranking egy olyan kezdeményezés, ami 2010-ben indult külföldön a University of Indonesia kezdeményezésére, és a világ felsőoktatási intézményei vehetnek részt benne. A felállított rangsor célja a fenntartható környezeti fejlődés támogatása azzal, hogy információt ad a világ felsőoktatási intézményeinek aktuális fenntarthatósági jellemzőiről. A kezdeményezés célja, hogy a begyűjtött adatok és pontszámok alapján a rangsorban elfoglalt hely tükrözze az intézmény fenntarthatósági politikáját, a környezeti szennyezés csökkentése és a szemléletformálás érdekében tett erőfeszítéseit, így teremtve meg az összehasonlítás és a fejlődés lehetőségét.⁴⁹

2015-ben 407 egyetem került rangsorolásra abból a szempontból, hogy az intézmények campusai mekkora zöld területekkel rendelkeznek, az intézményben mennyire törekszenek a klímaváltozás hatásainak csökkentésére, végznek-e szelektív hulladékgyűjtést, vannak-e víztakarékos berendezések és bármilyen egyéb olyan intézkedés, amely a környezettudatos hozzáállásról tanúskodik. Örvendetes, hogy ebben a rangsorban több magyarországi egyetem is szerepelt, amelyek közül ebben az évben a Szegedi Tudományegyetem ért el szép eredményt: a legjobb magyarként a 29. helyet foglalta el, míg a Debreceni Egyetem a 182. lett. Az ELTE a középmezőnyt jelentő 281. helyen végzett, maga mögé utasítva a Miskolci, a Budapesti Corvinus, illetve az Óbudai Egyetemet.⁵⁰

A 2018-as rangsorban, ahol már 719 intézmény szerepelt, az ELTE a 264. helyet foglalta el, s ezzel az eredménnyel a magyarországi intézmények között Szeged és Pécs után a harmadik legzöldebb egyetemnek számít⁵¹ – hasonlóan 2015-höz.

moló). [Elektronikus dokumentum] = Az ELTE Könyvtár- és Információtudományi Intézet honlapja, URL: <http://elte-lis.blogspot.com/2019/10/vendegunk-volt-szepvolgyi-katalin.html>, 2019. 11. 04.

48 SELMECZI (2013).

49 UI GreenMetric World University Ranking Background of the ranking. [Elektronikus dokumentum] = UI GreenMetric honlapja, URL: <http://greenmetric.ui.ac.id/what-is-greenmetric/>, 2019. 10. 30.

50 ZÖLLNER (2016).

51 Overall Rankings 2018. [Elektronikus dokumentum] = UI GreenMetric honlapja, URL: <http://greenmetric.ui.ac.id/overall-ranking-2018-2/>, 2019. 10. 30.; List of Universities in Each Country (2018). [Elektronikus dokumentum] = UI GreenMetric honlapja, URL: <http://greenmetric.ui.ac.id/detailnegara2018/?negara=Hungary>, 2019. 10. 30.

Az ELTE hálózati könyvtáira sok helyen fontos intézményként tekintenek, de elsősorban az oktatás, tanulás segítését és támogatását várják el tőlük, s mellékes szempont, ha esetleg környezettudatosságra is szeretnének nevelni. A megbecsültség ezen a téren – úgy látjuk – még kevésbé érezhető! Elmozdulás ezen a téren ott tapasztalható, hogy az ELTE éppen megújuló fenntarthatósági stratégiájába a könyvtárak is bekerülnek.

Sokan megállapították már, hogy akkor lehet igazi haladásról beszélni, ha nem felülről jövő kényszer formájában fogalmazódik meg mindez, hanem a vezetés és a társadalmi akarat találkozik egymással. A felsőoktatási hálózatban, így az ELTE-n is akkor válnak a fenntarthatósági törekvések igazán gyümölcsözővé, amikor az ez iránt fogékony és érzékeny diákok, az egyetemi vezetés és a – sok esetben a diákélet központját jelentő – könyvtárak közös útra lépnek. A felmérésünk, meglátásunk szerint, rávilágított arra, hogy nemcsak az egyetem, hanem az egyetemi könyvtári hálózat könyvtárai is elindultak ezen az úton – az egyetemmel való szorosabb összefogás, és a találkozási pontok megtalálása azonban még várat magára!

47. kép: Az ELTE-n 2012-ben megrendezett Ökoszeminárium egyik, még ma is látható plakátja

Irodalomjegyzék

- ALDRICH–BENTON–SCHAPER–SCHERER 2013 = R. S. ALDRICH – S. BENTON – L. SCHAPER – J. A. SCHERER, Sustainable thinking. Passageway to better buildings, budgets and beyond, in: P. HAUKE, K. LATIMER, K. U. WERNER (eds.), *The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis*, München, Boston, 2013, 15–37.
- AULISIO 2013 = G. J. AULISIO,
Green libraries are more than just buildings. [Elektronikus dokumentum], *Electronic Green Journal*, 1 (2013), URL: https://www.researchgate.net/publication/286603613_Green_libraries_are_more_than_just_buildings, 2019. 10. 30. DOI: <https://doi.org/10.5070/G313514058>
- BRÉM–DUBNICZKY 2014 = BRÉM Zs. – DUBNICZKY Zs.,
XXI. század: környezetbarát fenntarthatóság a könyvtárakban, *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 11-12 (2014), 406–430.
- CARDOSO 2018 = N. B. CARDOSO,
Environmental Responsibility in Brazilian Libraries. Applying Environmental Management, Disseminating Environmental Information and Putting Into Practice, in: P. HAUKE, M. CHARNEY, H. SAHAVIRTA (eds.), *Going green: implementing sustainable strategies in libraries around the world. Buildings, management, programmes and services*, Berlin, Boston, [2018], 60–74. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110608878-007>
- DUBNICZKY 2018 = DUBNICZKY Zs.,
Könyvtárak a fenntartható vízgazdálkodás szolgálatában. [Elektronikus dokumentum], *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 4 (2018), 203–227., URL: <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/2670>, 2019. 10. 29.
- DUBNICZKY–KUTASI 2017 = DUBNICZKY Zs. – KUTASI Zs.,
A környezetvédelem vonzásában. [Elektronikus dokumentum], *ELTE Digitális Intézményi Tudástár (EDIT)*, URL: <http://hdl.handle.net/10831/33097>, 2019. 02. 11.
- GENOVESE–ALBANESE 2013 = P. GENOVESE – P. ALBANESE,
„Sustainability can serve as a tool to build community...”. Sustainable libraries, sustainable services – A global view, in: P. HAUKE, K. LATIMER, K. U. WERNER (eds.), *The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis*, München, Boston, 2013, 39–64.
- HAUKE–GRUNWALD–WILDE 2014 = P. HAUKE – M. GRUNWALD – A. WILDE,
Green Libraries Coming Up! National and international initiatives fostering environmental sustainable libraries and library services. [Elektronikus dokumentum], URL: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.901.5935&rep=rep1&type=pdf>, 2019. 10. 29.
- HORVÁTH 2018 = HORVÁTH B.,
A régi könyv lett az új iPhone: megrohanták az ELTE könyvtárának ingyenes könyvosztását. [Elektronikus dokumentum], *444.hu honlapja*, URL: <https://444.hu/2018/09/24/a-regi-konyv-lett-az-uj-iphone-megrohantak-az-elte-konyvtaranak-ingyenes-konyvosztasat>, (2019. 01. 10.)
- JONES–WONG 2018 = L. JONES – W. WONG,
More Than Just a Green Building. Developing Green Strategies at the Chinese University of Hong Kong Library, in: P. HAUKE, M. CHARNEY, H. SAHAVIRTA (eds.), *Going green: implemen-*

- ting sustainable strategies in libraries around the world. Buildings, management, programmes and services, Berlin, Boston, [2018], 155–172. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110608878-016>
- JUHÁSZ 2016 = JUHÁSZ G.,
 „A társadalomtudományok művelését nem adhatjuk fel”, ELTE Hírek, december (2016), 4.,
 URL: <https://www.elte.hu/media/ca/1f/3fa74e96ad03641fba1645060c216e9dfff517265d38fd35c-295fa1b1e23/elte-hirek-uj-sag-2016-december.pdf>, 2019. 01. 10.
- KARIOJA–NIEMITALO 2013 = E. KARIOJA – J. NIEMITALO,
 Sustainable libraries. A pilot survey of international delegates attending the IFLA World Library and Information Conference 2012 and comparison with the Finnish national survey. in: P. HAUKE, K. LATIMER, K. U. WERNER (eds.), The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis, München, Boston, 2013, 137–150.
- LOGAN–BRAITHWAITE–BINKS–HOGARTH–WILSON 2012 =
 Tomorrow’s green library. Presented by A. LOGAN, E. BRAITHWAITE, L. BINKS, L. HOGARTH, S. WILSON [2012]. [Elektronikus dokumentum.], Victoria’s Virtual Library honlapja, URL: http://www.libraries.vic.gov.au/downloads/Shared_Leadership_Presentations_2012/report_tomorrows_green_library.pdf, 2019. 10. 29.
- MCBANE MULFORD–HIMMEL 2010 = S. MCBANE MULFORD – N. A. HIMMEL,
 How Green is My Library?, Santa Barbara, Denver, Oxford, 2010.
- NÁSZ 2017 = NÁSZ J.,
 Zöld utat a jövőnek! Szakmai nap az ELTE Egyetemi Könyvtárban [2017]. [Elektronikus dokumentum.], Egyetemi Könyvtári Szolgálat honlapja, URL: <https://konyvtar.elte.hu/sites/default/files/mediamegjelenes/mergedfile.pdf>, 2018. 11. 27.
- NIEGAARD 2013 = H. NIEGAARD,
 „Environmental awareness is on the rise”. Sustainability in Danish public libraries, in: P. HAUKE, K. LATIMER, K. U. WERNER (eds.), The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis, München, Boston, 2013, 279–292.
- SELMECZI 2013 = SELMECZI SZ.,
 Környezettudatosság az ELTE-n. [Elektronikus dokumentum.], ELTE ONLINE hallgatói magazin, URL: <http://elteonline.hu/tudomany/2013/03/08/kornyezettudatossag-az-elte-n/>, 2019. 11. 04.
- SONKKANEN 2013 = L. SONKKANEN,
 Sustainability hides in libraries. The state of ecological sustainability in libraries, in: P. HAUKE, K. LATIMER, K. U. WERNER (eds.), The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis, München, Boston, 2013, 123–135.
- SZÓLLÁS 2010 = SZÓLLÁS P.,
 A könyvtár mint harmadik hely. Könyv, könyvtár, könyvtáros, 11 (2010), 3–7.
- ZÖLLNER 2016 = ZÖLLNER A. J.,
 Az ELTE a legzöldebb egyetemek listáján. [Elektronikus dokumentum.], ELTE ONLINE hallgatói magazin, URL: <http://elteonline.hu/kozelet/2016/01/26/az-elte-a-legzöldebb-egyetemek-listajan/>, 2019. 10. 30.

MELLÉKLETEK

Épület és helyszín	Az épület külső megjelenése és környezete	épület	homlokzat	ablakok	I/1.	I/2.	I/4.												
				árnékolók	I/3.														
		tető		zöld tető															
				napelemek															
				esetleg szorgonyléc															
	Belső környezet minősége	elhelyezkedés	megközelíthetőség		I/6.														
				környezetirányító	I/5.														
		környezet	könyvzetbe illeszkedés támogatása	zöld felület, növények/tükrök															
				tervezési fázis	I/1/1.	I/1/3.													
Működés és szolgáltatás	Energiagazdálkodás	Belső környezet minősége	ergonómia és komfortérzet	levegő és zajszint	II/6/1.	II/6/2.	II/6/3.												
				nyitva	I/1/4.														
				biterek															
		Általános energiagazdálkodás	világítás helyi világítás	klímás															
					II/1/1.	II/1/2.	II/1/3.	II/1/4.	II/1/5.	II/1/6.	II/1/7.								
	Hulladékgazdálkodás és -menedzsment	Vízgazdálkodás	Általános energiagazdálkodás	áramszámla	II/2/1.	II/2/2.	II/2/3.	II/2/4.	II/2/5.	II/2/6.	II/2/7.	II/2/8.	II/2/9.					II/6/5.	
				újrahasznált	II/3/1.	II/3/2.	II/3/3.	II/3/4.	II/3/5.	II/3/6.	II/3/7.	II/3/8.	II/3/9.					II/3/10.	
				csökkentés/újrahasznált	II/4/1.	II/4/2.	II/4/3.	II/4/4.	II/4/5.	II/4/6.	II/4/7.	II/4/8.							
		Green IT	elektronikai eszközök	elektronikai eszközök	II/4/1.	II/4/2.	II/4/3.	II/4/4.	II/4/5.	II/4/6.	II/4/7.	II/4/8.	II/4/9.						
				digitális tartalmak	II/5/1.	II/5/2.	II/5/3.	II/5/4.	II/5/5.	II/5/6.	II/5/7.	II/5/8.	II/5/9.						
Zöld könyvtári menedzsment	Köznevelés és szállítás	Célok és stratégiák/humán erőforrások	Partnerségek/lokális értékek	digitális tartalmak	II/10.	II/11.	II/12.	II/13.	II/14.	II/15.	II/16.	II/17.	II/18.	II/19.					
				digitális tartalmak	II/10.	II/11.	II/12.	II/13.	II/14.	II/15.	II/16.	II/17.	II/18.	II/19.					
				digitális tartalmak	II/10.	II/11.	II/12.	II/13.	II/14.	II/15.	II/16.	II/17.	II/18.	II/19.					
	Figyelemfelhívás és információkövetés, szórakoztatás	Figyelemfelhívás és információkövetés, szórakoztatás	Figyelemfelhívás és információkövetés, szórakoztatás	figyelemfelhívás	II/1/1.	II/1/2.	II/1/3.	II/1/4.	II/1/5.	II/1/6.	II/1/7.	II/1/8.	II/1/9.						
				szórakoztatás	II/9.	II/10.	II/11.	II/12.	II/13.	II/14.	II/15.	II/16.	II/17.	II/18.					

1. számú melléklet:
A kérdések/indikátorok hozzárendelése a zöld könyvtár jellemzőihez
(a sárgával jelölt részekhez csak az auditálás során gyűjtöttünk információkat)

2. számú melléklet:
A felméréshez használt, 2017-ben készített kérdőív

Az Egyetemi Könyvtári Szolgálat könyvtári hálózatának környezeti fenntarthatósági felmérése (2017)								
	A kiöltő könyvtár neve, címe:							
	telefon:							
	e-mail:							
	A könyvtár területe (m ²):							
	A könyvtárban dolgozó munkatársak száma:							
	A munkatársak átlagéletkora:							
	A könyvtárhasználók száma (használok/év):							
	Kölcsönzések száma (kölcsönzés/év):							
I.	A könyvtár épülete							
		4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Portszám
I/1.	Van-e a könyvtárnak kinyitható ablaka?	van és kinyitható		van, de nem nyitható ki		nincs ablaka		
I/2.	A nyílászárók megfelelően szigeteltek?	igen, mindenütt		részben, nem mindenütt		nem		
I/3.	Rendelkezik-e az épület redőnyökkel, árnyékolókkal (zsalugáter, spaletta) a nyári hőség természetes úton való csökkentésére?	igen		részben, nem mindenütt		nem		
I/4.	Az épület lehetővé teszi a természetes megvilágítás minél előnyösebb kihasználását (pl. sok ablak, nagy üvegfülfület)?	igen		részben		nem		
I/5.	Rendelkezik-e kerékpártárolókkal?	igen				nem		
I/6.	Közösségi közlekedéssel jól megközelíthető és könnyen elérhető?	igen				nem		

A könyvtár terei és berendezései						
I.1.	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Pontszám
I.1.1.	A könyvtáron belül léteznek-e az egyéni tanulást, illetve a csoportos foglalkozást szolgáló zónák és közösségi terek?					
I.1.1/2.	igen				nem	
I.1.1/3.	igen				nem	
	igen				nem	
I.1.1/4.	Ha nem, miért?					
	Tartozik-e könyvha a könyvtárhoz?					
	igen				nem	

A könyvtár elektronos berendezései (számítógépek, nyomtatók, fénymásolók, multifunkcionális gépek)						
I.2.	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Pontszám
I.2./1.	Lehet-e takarékos üzemmódban működtetni a könyvtár elektronikai berendezéseit (pl. alvó állapot, magától kikapcsol), ha hosszabb ideig nem használják azokat?	igen, mindegyikkel többségükkel igen	részben	többségüket nem	egyiket sem	
I.2./2.	Lehet-e velük szkennelni és digitális tartalmakat készíteni?	igen, mindegyikkel többségükkel igen	részben	többségükkel nem	egyikkel sem	
I.2./3.	Lehet-e velük kétoldalas nyomtatást/másolást végezni?	igen, mindegyikkel többségükkel igen	részben	többségükkel nem	egyikkel sem	
	A könyvtár épülete pontszám összesen (1./1. - 1.2./3 sorok összege):					0
	A könyvtár épülete maximális pontszám:					
	Megjegyzés:					
	52					

Működés és szolgáltatás						
II.		4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont
II./1.	Együttműködik-e a könyvtár környezetvédelmi szervezetekkel?	igen, vannak sikeres együttműködések		igen tervezzük, de még nem volt		nem és nem is tervezzük
II./2.	Van-e a könyvtárnak online szolgáltatása?	hosszabbítás		tervezük		nincs
II./3.		előjegyzés		tervezük		nincs
II./4.		raktári kérés		tervezük		nincs
II./5.		katalógusok használata		tervezük		nincs
II./6.		könyvtárközi kölcsönzés		tervezük		nincs
II./7.		könyvtári tájékoztatók, információszolgáltatás		tervezük		nincs
II./8.		elektronikus könyvtárak, archívumok, repozitóriumok, szakirodalmi adatbázisok és adattárak		tervezük		nincs
II./9.		közösségi oldalakon való részvétel (pl. Facebook, Twitter)		tervezük		nincs
II./10.	Van-e a könyvtárnak digitalizált állománya, ha igen, az körülbelül mennyi az összállományhoz képest?	kb. 81-100%	kb. 51-80%	kb. 26-50%	kb. 1-25%	0%
II./11.	Lehetővé teszi-e a könyvtár a könyvtárhassználoknak, hogy zöld/fenntarthatósági ötleteket és információkat javasolhassanak?	igen		tervezük		nem
	Ha igen, hogyan (pl. ötletláda, e-mail)?					

Energiagazdálkodás						
II.1.	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés Pontszám
II.1.1./1.	igen				nem	
II.1.1./2.	mindig kikapcsoljuk	többnyire kikapcsoljuk	általában kikapcsoljuk	a képernyőki-melől használjuk	nem kapcsoljuk ki és a képernyőki-melől sem használjuk	
II.1.1./3.	igen, mindenki	a legtöbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki	
II.1.1./4.	mindig	többnyire	általában	néha	soha	
II.1.1./5.	igen, mindenki	a legtöbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki	
II.1.1./6.	mindig gyalog	többnyire gyalog	van, amikor liften, van, amikor gyalog	többnyire liften	csak liften	
II.1.1./7.	mindenki gyalog	a legtöbben gyalog	a munkatársak fele gyalog, másik fele liften	a legtöbben liften	mindenki liften	

II.2.	Világítás						
	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Pontszám
II.2./1.	igen, mindenütt kihasználjuk	a legtöbb helyen kihasználjuk	nem mindenütt használjuk ki	a legtöbb helyen nem használjuk ki	soha sem használjuk ki		
	Ha nem, miért?						
II.2./2.	igen, mindenütt	a legtöbb helyen igen	részben	a legtöbb helyen nem	soha sem		
II.2./3.	igen	igen			nem		
II.2./4.	igen	igen			nem		
II.2./5.	igen	igen			nem		
II.2./6.	igen	igen			nem		
II.2./7.	igen	igen			nem		
II.2./8.	igen, mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	soha		
II.2./9.	igen, mindenki	a legtöbbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki		

Fűtés-hűtés						
II.3.		4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont
II.3./1.	iroda	igen, beállítható a tetszőleges hőmérséklet		igen, de csak a fűtés szabályozható		nem, központi fűtőrendszer van
II.3./2.	A könyvtár helyiségeiben a radiátorok egyénileg szabályozhatók-e?	igen, beállítható a tetszőleges hőmérséklet		igen, de csak a fűtés szabályozható		nem, központi fűtőrendszer van
II.3./3.	rakár	igen, beállítható a tetszőleges hőmérséklet		igen, de csak a fűtés szabályozható		nem, központi fűtőrendszer van
II.3./4.	iroda	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./5.	Ügyelnek-e arra, hogy a könyvtár különböző helyiségeiben a helyiség rendeltetésének megfelelő hőmérséklet legyen kialakítva?	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./6.	rakár	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./7.	A szellőztetést rövid ideig, de kint az ablakokkal végzik?	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./8.	Használják-e nyáron a redőnyöket, árnyékolókat, sötétítőket (sötétítő függöny, redőny, zsalugáter), hogy a nyári hőseget természetesen úton csökkentsék?	iroda	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./9.	olvasóterem, kölesönző	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem
II.3./10.	rakár	mindig	a legtöbbszor igen	általában	néha	nem

II.4.	Hulladékgazdálkodás						
	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Pontszám
II.4./1.	Olyan irodaszereket és eszközöket rendelnek, amelyek a munka során valóban hasznosak, és alkalmazni fogják/tudják azokat?	többnyire igen, mindig	általában	többnyire nem	nem		
II.4./2.	A postai küldemények összeállításánál felhasználják-e a már meglévő, régi dobozokat, csomagolóanyagokat, az egyik oldalon már használt csomagolópapírjukat?	többnyire igen, mindig	általában	ritkán	nem		
II.4./3.	Törökzenek-e az elektronikus dokumentációra és adatkezelésre, tartalmakat elektronikus formában szerkesztik és tárolják?	többnyire igen, mindig	általában	többnyire nem	nem		
II.4./4.	Felhasználják a csak egyik oldalán használt papírt még egyszer?	többnyire igen	általában	többnyire nem	nem		
II.4./5.		igen, mindenki	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki		

II.4.1.		Szelektív hulladékgyűjtés												
				4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Pontszám				
II.4.1./1.		Vannak-e szelektív hulladékgyűjtők a könyvtárban?	papír	igen		tervezük		nem						
II.4.1./2.			műanyag palack	igen		tervezük		nem						
II.4.1./3.		A szelektív hulladékgyűjtésnél ügyelnek-e arra, hogy ne kerüljön a hulladékgyűjtő tartályokba/cédenyekbe idegen eredetű anyag?		a mindig	a legtöbbször igen	általában	a legtöbbször nem	nem						
II.4.1./4.				igen, mindenki	a legtöbbször igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki						
II.4.1./5.		Ha van szelektív hulladékgyűjtő, hogyan használják azokat?		a mindenki így gyűjti a hulladékot	a legtöbbször igen gyűjtjük a hulladékot	a munkatársak fele gyűjti csak így a hulladékot	a legtöbbször nem így gyűjti így a hulladékot	senki sem gyűjti így a hulladékot						
II.4.1./6.				a mindig így gyűjtjük a hulladékot	a legtöbbször igen gyűjtjük a hulladékot	általában így gyűjtjük a hulladékot	ritkán gyűjtjük a hulladékot	sohasem gyűjtjük így a hulladékot						
II.4.1./7.		Gondoskodnak-e a szelektív gyűjtők elszállításiáról?		igen, rendszeresen	a legtöbbször igen	igen, de rendszeretle- nül	a legtöbbször nem	nem						

II.4.2.		Papírfelhasználás						
		4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Pontszám
II.4.2./1.	Töreksenek-e arra, hogy munkájuk során mindig a funkcióra legalkalmasabb papírt válasszák ki (pl. vázlatok elkészítéséhez piszkozatpapír használata)?	igen, mindenki	a legtöbbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki		
II.4.2./2.		igen, mindig	többnyire igen	általában	többnyire nem	nem		
II.4.2./3.	Csak azokat az e-maileket, digitális dokumentumokat nyomtatják ki, amelyekre feltétlenül szükségük van?	igen, mindenki	a legtöbbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki		
II.4.2./4.		igen, mindig	többnyire igen	általában	többnyire nem	nem		
II.4.2./5.	Felhívják mások figyelmét a felesleges nyomtatások elkerülésére (írnak-e az e-mail aljára egy automatikus szöveget, hogy „kérem, csak akkor nyomtassa ki ezt az e-mailt, ha feltétlenül szükséges”)?	igen, mindenki	a legtöbbben igen	a munkatársak fele igen	csak néhányan	senki		
II.4.2./6.		igen, mindig	a legtöbbször igen	általában	néha	nem		
II.4.2./7.	A közösen szerkesztett dokumentumokhoz használnak-e közös meghajtókat és fájlokat, ahol a többi munkatárs is elérheti azokat?	igen, használnak s mindenki hozzáfér	a legtöbbször igen	általában hozzáfér	ritkán használnak, de mindenki hozzáfér	nem használnak		
II.4.2./8.	Van külön tároló eszköz (pl. doboz) a csak egyik oldalán használt papírok számára?	igen, mindenütt	többnyire van, de nem mindenütt	van, ahol van, ahol nincs	a legtöbb helyen nincs	nincs sehol		

Vízfelhasználás						
II.5.	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Pontszám
II.5./1.	igen, mindenki	a legtöbben igen	van, aki figyel erre	a legtöbben nem	nem	
II.5./2.	igen, mindig	a legtöbbször igen	általában	a legtöbbször nem	soha	
II.5./3.	igen		néha szoktunk		nem szoktunk szólni, majd mások megteszik helyettünk	
	Elzárják a csöpögő csapokat?					
	Ha meghibásodást észlelnék, kéri a szerelő vagy karbantartó segítségét?					

Munkahelyi légkör és levegőminőség						
II.6.		4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont
II.6./1.	Kellemesnek érzik a könyvtár levegőjét? Ha nem, hol és miért?	igen		lehetne jobb		nem
II.6./2.	Mérik-e a könyvtár levegőjének hőmérsékletét?	rendszeresen	gyakran	általában	néha	soha
II.6./3.	A könyvtárban vannak zöld növények?	igen, sok helyen		igen, de kevés		nincs
II.6./4.	Ha nyáron használnak légkondicionálót, hány fokra van állítva?	25 °C alá sosem		23 °C körül		22 °C alá
II.6./5.	Ha nincs rá szükségük, ki tudják kapcsolni a légkondicionálót?	igen				nem
					Megjegyzés	Pontszám

II.7.	Közeledés, szállítás						
	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Megjegyzés	Pontszám
II.7./1.	A könyvtár honlapján vagy a könyvtárról szóló dokumentumokban tájékoztatják a könyvtár használóit a közösségi közlekedési rendszerekről és az előnyös elérési lehetőségekről?	igen	tervezik		nem		
II.7./2.	A könyvtárközi kölcsönzésnél ügyelnek arra, hogy a megkért könyv minél közelebbről érkezzen?	mindig	^a legtöbbször igen	általában néha	nem		
II.7./3.	Támogatja a könyvtár vagy a fenntartó a dolgozók tömegközlekedéssel történő munkába járását?	igen	részben		nem		

II.8.	Rendezvények					
	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Pontszám
II.8./1.						
II.8./2.	A rendezvény szervezését elektronikus formában végzik? Gondoskodnak zöld ételektől: helyi gazdálkodásból származó, közelről beszerezhető, évszaknak megfelelő zöldegekről, gyümölcsökről?	mindig	gyakran	általában	néha	soha
II.8./3.	Palackozott ásványvíz helyett újratölthető víztartályokat használnak, illetve – itésgazdákba töltött – ivóvízzel kínálják vendégeiket?	mindig	gyakran	általában	néha	soha
II.8./4.	Gondoskodnak a szelektív hulladékgyűjtésről (papír, alumíniumdoboz, PET palack) és felhívják rá a figyelmet?	mindig	gyakran	általában	néha	soha
II.8./5.	Kerülik az egyszer használatos, eldobható, papírból vagy műanyagból készült eszközök (tálcák, poharak, tányérok, evőeszközök, névjegytartók) használatát?	mindig	gyakran	általában	néha	soha
Működés és szolgáltatás pontszám összesen (II./1. - II.8./5. sorok összege):						0
Működés és szolgáltatás maximális pontszám:						292
Megjegyzés:						

Szemléletformálás/a környezeti tudatosság elősegítése. Környezeti menedzsment és kommunikáció						
III.	4 pont	3 pont	2 pont	1 pont	0 pont	Pontszám
III./1.	igen, van				nincs	
	Van-e a könyvtárnak saját, illetve a fenntartó intézmény irányelveihez igazodó zöld (környezeti fenntarthatósági), a környezettudatosság javítását szolgáló és a zöld könyvtári ajánlás irányelveit magában foglaló cselekvési programja? Ha igen, mi az?					
III./2.	van				nincs	
	Van-e a könyvtár fizikai vagy virtuális terében a könyvtár gyűjteményéhez illeszkedő zöld állomány, ökológiai szakirodalom?					
III./3.	igen, rendszeresen fejlesztjük	gyakran fejlesztjük	általában fejlesztjük	csak néha fejlesztjük	soha nem fejlesztjük	
	Ha van, fejlesztik-e rendszeresen?					
III./4.	igen, rendszeresen	igen, gyakran	igen, de csak általában	igen, de csak néha	soha	
	Munkatársain kat.					
	Ha igen, közönszik-e munkatársaikat és a könyvtárhasználó közönséget a környezettudatos viselkedésre, a már kialakult rossz szokások megváltoztatására?					
III./5.	igen, rendszeresen	igen, gyakran	igen, de csak általában	igen, de csak néha	soha	
	Könyvtár-használókat.					
	Ha igen, hogyan?					
III./6.	van				nincs	
	Van-e a könyvtárban a környezettudatos intézkedésekért felelős személy?					
III./7.	igen, szervetünk		igen, támogatunk		nem támogatunk és nem szervetünk	
	Szerveznek-e vagy támogatnak-e az egyetemhez kapcsolódó fenntarthatósági rendezvényeket, programokat, környezettudatos gondolkodásra ösztönző kampányokat?					
III./8.	igen, rendszeresen	gyakran	általában	néha	soha	
	Bemutadják-e a könyvtár környezettudatos kezdeményezéseit, zöld projektjeinek eredményeit?					
	Szemléletformálás/a környezeti tudatosság elősegítése pontszám összesen (III./1. - III./8. sorok összege):					
	Szemléletformálás/a környezeti tudatosság elősegítése maximális pontszám:					
	Megjegyzés:					
	32					
	A könyvtár pontszáma (I. és II. és III. fejezet pontszáma) összesen:					
	376					
	Maximális pontszám					
	Megjegyzés:					